

Ri Utzilaj Tzij re Jesucristo tz'ib'ital kan ruma ri Mateo

*Ri e rati'-umam ri Jesús ojertan
(Lc. 3:23-38)*

¹ Ri Qanimajawal Jesucristo e ralk'o'al kan ri David y ralk'o'al kan ri Abraham. E ri kipeteb'em lo che ri Abraham e taq wa':

² Ri ralk'o'al ri Abraham, Isaac rub'i';
ri ralk'o'al ri Isaac, Jacob rub'i';
taq ri ralk'o'al ri Jacob, e ri Judá kuk' ri ratz-
uchaq'.

³ Taq ri ralk'o'al ri Judá, e ri Fares y ri Zara yey
rub'i' ri kichu e Tamar;
ri ralk'o'al ri Fares, Esrom rub'i';
ri ralk'o'al ri Esrom, Aram rub'i'.

⁴ Ri ralk'o'al ri Aram, Aminadab rub'i';
ri ralk'o'al ri Aminadab, Naasón rub'i';
ri ralk'o'al ri Naasón, Salmón rub'i'.

⁵ Ri ralk'o'al ri Salmón, Booz rub'i' yey ruchu ri
Booz e Rahab.
Ri ralk'o'al ri Booz, Obed rub'i' yey rub'i' ruchu ri
Obed e Rut.

Ri ralk'o'al ri Obed, Isaí rub'i'.

⁶ Ri ralk'o'al ri Isaí, e ri rey David
y ri ralk'o'al ri David, Salomón rub'i' yey ruchu ri
Salomón e ri rixoqil ri Urías.

⁷ Ri ralk'o'al ri Salomón, Roboam rub'i';
ri ralk'o'al ri Roboam, Abías rub'i';
ri ralk'o'al ri Abías, Asa rub'i'.

⁸ Ri ralk'o'al ri Asa, Josafat rub'i';

ri ralk'o'al ri Josafat, Joram rub'i';
ri ralk'o'al ri Joram, Uzías rub'i'.

⁹ Ri ralk'o'al ri Uzías, Jotam rub'i';
ri ralk'o'al ri Jotam, Acaz rub'i';
ri ralk'o'al ri Acaz, Ezequías rub'i'.

¹⁰ Ri ralk'o'al ri Ezequías, Manasés rub'i';
ri ralk'o'al ri Manasés, Amón rub'i';
ri ralk'o'al ri Amón, Josías rub'i'.

¹¹ Taq ri ralk'o'al ri Josías, e ri Jeconías kuk' ri ratz-
uchaq'; rike xeb'alax chupa taq ri q'ij echiri'
raj Israel xek'am b'i Babilonia.

¹² Echiri' ek'amom chub'i Babilonia, xalax jun
ralk'o'al ri Jeconías, Salatiel rub'i';
ri ralk'o'al ri Salatiel, Zorobabel rub'i'.

¹³ Ri ralk'o'al ri Zorobabel, Abiud rub'i';
ri ralk'o'al ri Abiud, Eliaquim rub'i';
ri ralk'o'al ri Eliaquim, Azor rub'i'.

¹⁴ Ri ralk'o'al ri Azor, Sadoc rub'i';
ri ralk'o'al ri Sadoc, Aquim rub'i';
ri ralk'o'al ri Aquim, Eliud rub'i'.

¹⁵ Ri ralk'o'al ri Eliud, Eleazar rub'i';
ri ralk'o'al ri Eleazar, Matán rub'i';
ri ralk'o'al ri Matán, Jacob rub'i'.

¹⁶ Y ri ralk'o'al ri Jacob e ri José, ri rachijil ri
María, ruchu ri Jesús. Yey ri Jesús e ri kab'i'x
“Cristo” che.

¹⁷ Jek'ula' chi konoje ri tikawex ujeqeb'em lo
chwi ri Abraham k'a chwach ri David, xeb'ik'ow
kajlajuj lema'j; chwi lo ri David k'a chwach
echiri' xek'am b'i raj Israel pa ri tinamit Babilo-
nia, xeb'ik'ow kajlajuj lema'j; yey chwi lo echiri'
xek'am b'i raj Israel pa ri tinamit Babilonia k'a

chwach ri ralaxib'al ri Cristo, xeb'ik'ow kajlajuj lema'j.

Ri ralaxib'al ri Jesús
(Lc. 2:1-7)

¹⁸ Jewa' xu'an ri ralaxib'al ri Qanimajawal Jesucristo: Ri María, ruchu ri Jesús, unimam chik kak'uli' ruk' ri José. Ek'uchiri' k'amaja' kaki-junimaj kib', ri María xkanaj yewa' ixoq ruma ruchuq'ab' ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios. ¹⁹ Ri José, ri rachijil ri María, ruma lik jusuk' rub'inik y ruma na karaj taj kuya uk'ix ri María chikiwach ri winaq, xraj k'ut kuya kanoq e la' na junta k'o kena'b'en re. ²⁰ Ek'uchiri' kuch'ob' raqan puwi wa', xaqik'ate't jun ángel re ri Dios xuk'ut rib' pa uwachik' y xub'i'ij che: «José, at ralk'o'al kan ri David, maxi'ij awib' che kak'am ri María re ku'an awixoqil,* ma rumatzem rire, uk'ulum ruma ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios. ²¹ Kalax k'u jun ralab' y Jesús rub'i' kakojo, ma Rire keb'ukolob'ej† rutinamit che ri kimak» xcha'.

²² Ronoje wa' xu'ano cha' e ku'ana janipa ri kub'i'ij Ruch'a'tem ri Dios echiri' ri q'alajisanel re ri Dios xub'i'ij:

---

* **1:20** Ri kaki'an rojertan raj Israel, e nab'e kakiyijb'a' ruwujil ri k'ulanikil jun junab' chwach pan echiri' kek'o'ji' junam pa kocho. Ek'uchiri' xkanaj kan ri María yewa' ixoq, k'o chi ruwujil ruk'ulanikil ruk' ri José, tob' rire k'a k'o pa kocho ruchu-uqaw. Ek'u ri' ri José ruma ri tzij ki'anom chik, xuch'ob' raqan kuya kan ruwujil re jachb'al ib' che ri María. Dt. 24:1 † **1:21** “Jesús” pa ri ch'a'tem hebreo ke'elawi “Kolob'ene!”.

23 Chitanape': Jun chomilaj q'apoj ali kakanaj yewa' ixoq y kalax jun ralab'. Ek'u rub'i' kab'i'xik: Emanuel *Is. 7:14* xcha'. Wa' ke'elawi “Dios xo'ljeqel quk'”.
 24 Ek'uchiri' xk'un saq chwach ri José, e xu'an ri xtaq che ruma ri ángel re ri Dios; xuk'am k'u ri María re rixoqil. 25 Pero xuchajij na ruchomal ri María ma na xk'o'ji' ta ruk' k'a echiri' xalax na ri ralko ralab'. Y Jesús rub'i' xukojo.

2

Achijab' k'o kina'oj keb'e'b'ina ruk' ri Jesús

1 Ri Jesús xalax chila' Belén re Judea echiri' e rey ri Herodes. Xeb'opon k'u Jerusalem jujun achijab' e petinaq pa releb'al lo ri q'ij. Rike lik k'o kina'oj puwi taq ri ch'umil. 2 Jek'uwa' kakib'i'ij:

—¿Pa k'o wi ri rey ke raj judi'ab' alaxinaq? Ma ri'oj xqil ruch'umil k'a pa releb'al lo ri q'ij; yey e wa' oj petinaq cha' ko'lqaloq'nimaj uq'ij —kecha'.

3 Echiri' xuta wa' ri rey Herodes, lik xsach una'oj che y jela' xkik'ulumaj konoje ri winaq e aj Jerusalem. 4 Xumol k'u kichi' konoje ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' raj k'utunel re ri tziypixab' y xutz'onoj k'u chike pa kalax wi ri Cristo, Rucha'o'n lo ri Dios. 5 Rike xkib'i'ij che:

—Ri Cristo kalax pa raldea Belén re Judea, ma jewa' utz'ib'am kan ri q'alajisanel chupa Ruch'a'tem ri Dios:

6 Ri'at Belén at k'o pa ri luwar re Judea, tob' lik at ch'uti'n, ri'at lik k'o awach chikiwach raj wach e k'o Judea, ma awuk' ri'at kape wi ri Jun Taqanel;

ek'u Rire ku'ana chajinel ke ri nutinamit Israel *Mi*.

^{5:2}
—~~x~~echa'.

⁷ Ri Herodes ruma ri xuto, xa xe'laq'ay xeb'usik'ij rachijab' e aj na'oj puwi taq ri ch'umil y xutz'onoj k'u chike jampa xwinaqir wa' wa ch'umil. ⁸ Tek'uchiri', xeb'utaq b'i Belén, jewa' xub'i'ij chike:

—Oj alaq y lik tzukuj alaq chi utz ri ralko ak'a. We xriq k'u alaq, ko'lb'i'ij alaq chwe pa k'o wi cha' jela' kin'ek ri'in y ki'nloq'nimaj uq'ij —xcha'.

⁹ Tek'uchiri' rachijab' e aj na'oj xkita ri xub'i'ij ri rey, xkimaj chub'i ri kib'e. Ek'u ri ch'umil kilom lo k'a pa releb'al lo ri q'ij, nab'e b'i chikiwach y xtak'i' k'u chwi ri luwar pa k'o wi ri ralko ak'a. ¹⁰ Rike echiri' xkil ri ch'umil, lik xeki'kot che. ¹¹ Ek'uchiri' xeb'ok pa ri ja, xkil ri ralko ak'a ruk' ruchu María. Xexuki'ik y xkiloq'nimaj uq'ij. Xkijaq k'u uchi' ri kikaxa y xkiya taq sipanik che, wa' re oro, re incienso y re mirra lik ki' ruxlab'. ¹² Chaq'ab' k'u ri', xq'alajisax chike pa wachik' na ketzelej ta chi pa k'o wi ri Herodes. Ruma k'u ri', xetzelej pa kitinamit pa jun chik b'e.

Kak'am b'i ri Jesús Egipto kuma ruchu-uqaw

¹³ Echiri' rachijab' e aj na'oj eb'elinaq chub'i ruk' ri Jesús, xuk'ut rib' jun ángel re ri Dios pa uwachik' ri José y xub'i'ij che: «Chatyaktajoq, cheb'ak'ama b'i rak'a y ruchu. Chixanimaj b'i k'a Egipto y chixkanaja chila' k'ate kamb'i'ij chiwe jampa kixpetik, ma ri Herodes kutaq utzukuxik rak'a cha' kakamisaxik» xcha'.

¹⁴ Xyaktaj k'u b'i ri José chaq'ab', xeb'uk'am b'i rak'a y ruchu, y xeb'ek Egipto. ¹⁵ Chila' k'ut xek'oji'

wi k'a che rukamik ri Herodes. Xu'an k'u wa' cha' e ku'ana rub'i'im lo ri Dios ruma ri q'alajisanel echiri' jewa' xub'i'ij: «K'a chila' Egipto xinsik'ij wi lo ri Nuk'ajol»* xcha'.

¹⁶ Ri Herodes, echiri' xreta'maj xsokoso'x kan kuma rachijab' e aj na'oj, lik xpe royowal. Ruma k'u ri', xutaq kikamisaxik konoje ri raltaq ko ch'uti'q alab'o k'amaja' kakik'is keb' junab', chike ri e k'o Belén y pa taq ri luwar e k'o lo chunaqaj. Ek'u xuk'am re ri' ri xkib'i'ij ri e aj na'oj puwi ruq'ijol echiri' xwinaqir ri ch'umil. ¹⁷ Jek'ula' e xu'ana ri tz'ib'ital kan ruma ri q'alajisanel Jeremías echiri' xub'i'ij:

¹⁸ Xtataj jun qulaj pa Ramá,
oq'ej y sik' ruk' b'is.

E ri Raquel keroq'ej ri ralk'o'al

y na karaj tane kab'ochi'ix uk'u'x

ruma ri kikamik ri ralk'o'al

Jer. 31:15

xcha'.

Ri Jesús kuk' ruchu-uqaw ketzelej tanchi Nazaret

¹⁹ Tek'uchiri' kaminaq chi ri Herodes, jun ángel re ri Dios xuk'ut rib' pa uwachik' ri José chila' Egipto y xub'i'ij che: ²⁰ «Chatyaktajoq, cheb'ak'ama b'i rak'a junam ruk' ruchu y chixtzelej tanchi Israel, ma ya xekam konoje ri kakaj kakikamisaj rak'a» xcha'.

²¹ Xyaktaj k'u ri José, xeb'uk'am b'i rak'a y ruchu, y xtzelej lo Israel. ²² Pero xuxi'ij rib' ke'ek Judea, ma xreta'maj e ri Arquelao ruk'ajol ri Herodes ri xkanaj kan rey re Judea puk'axel ruqaw. Ruma k'u ri xq'alajisax che pa jun

---

* **2:15** Os. 11:1

chik uwachik', xumaj b'i ub'e Galilea. ²³ Echiri' xeb'opon chila', xe'jeqela pa ri tinamit Nazaret, cha' e xu'ana ri xkib'i'ij ri q'alajisanelab' chwi ri Jesús: “Rire kab'i'x che aj Nazaret.”

3

Katzijon ri Juan Aj Ya'l Bautismo

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Xopon ruq'ijol echiri' ri Juan Aj Ya'l Bautismo katzijon pa taq ri luwar katz'intz'otik re Judea.

² Jek'uwa' kub'i'ij: «Tzelej tzij ala q chwach ri Dios, ma rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj lik xa naqaj chi k'o wuloq» kacha'.

³ Ri q'alajisanel Isaías xutz'ib'aj kan puwi wa' wa Juan echiri' xub'i'ij:

Katataj uqul jun tzijonel kasik'in chupa ri luwar katz'intz'otik, jewa' kub'i'ij:

“Yijb'a' pana ala q ri b'e re ri Qanimajawal;
suk'upij ala q rub'e Rire”

Is. 40:3

xcha'.

⁴ Ruq'u' ri Juan ukojom 'anom ruk' rismal camello y rupas ximil che rupa e jun tz'u'um; ri kutijo e taq ri sak' y uwa'al kab' re upa taq juyub'.

⁵ Ri ejeqel pa ri tinamit Jerusalem kuk' konoje ri e k'o pa ri luwar re Judea y ri ejeqel chuchi' ri nimaya' Jordán, xeb'el lo che utayik ri Juan.

⁶ Kakitz'onoj k'u kuyb'al kimak chwach ri Dios, y ri Juan kuya ri bautismo chike pa ri nimaya' Jordán.

⁷ Ek'u ri Juan echiri' xrilo lik e k'i chike ri fariseos y ri saduceos xek'un ruma ri bautismo kuya'o, xub'i'ij chike:

«¡Ralaq pacha' ala q jupuq chi kumatz! ¿China xb'i'n re we utz kesaj ib' ala q chwach ri unimal

k'axk'ob'ik kutaq lo ri Dios paw'i' alaq? ⁸ B'ina alaq jusuk' cha' jela' kaq'alajinik jalk'atim chi ri b'linik silab'ik alaq, jela' pacha' ri taqal chike ri kitzelem chi kitzij.

⁹ »Y mach'ob' ne alaq chi ib'il ib' alaq wa': "Ri'oj utz qa'anom, ma oj ralk'o'al kan ri Abraham." Ma ri'in kamb'i'ij che alaq: We xraj ri Dios, utz ku'an ralk'o'al ri Abraham tob' ne che taq wa'b'aj.

¹⁰ Yey jikil chi ne uwach ruq'atb'al tzij ri Dios paw'i' alaq, e pacha' juna achi uyakom chi ri ikaj chwi ri ratz'ayaq ri che'; ek'u taq ri che' na kuya ta chomilaj jiq'ob'al, kapoq'ix b'i y kak'aq pa aq'.

¹¹ »Ri'in paqatzij wi kanya ri bautismo che alaq ruk' ya', k'utub'al re tzelem chi tzij alaq chwach ri Dios. No'j k'u ri Jun katajin lo chwij ri'in, k'o puq'ab' kuya ri bautismo che alaq ruk' ri Santow-ilaj Ruxlab'ixel ri Dios y ruk' aq'. Rire más k'o uchuq'ab' chinuwach ri'in; na taqal tane chwe tob' xa kanmolej ruxajab'. ¹² Ek'u Rire kolu'q'ata tzij pakiwi ri tikawex cha' jela' kuya ri tojb'al taqal chike chikijujunal. E pacha' juna achi ruk'a'am chi ri pu'b'al uwach ri trigo puq'ab' cha' na'l kujosq'ij wa' y karesaj rupuk' chupa. Tek'uchiri', kujok ri trigo y kuk'ol chupa ruk'olib'al. Ek'u rupuk' kuporoj pa ri jun aq' na jinta utaqexik katenowik» xcha ri Juan.

Ri bautismo re ri Jesús

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³ Ek'uchiri' ri Jesús petinaq Galilea, xopon chuchi' ri nimaya' Jordán cha' ri Juan kuya ri bautismo che. ¹⁴ Pero ri Juan na xraj taj kuya ri bautismo che ri Jesús, jek'uwa' xub'i'ij che:

—Ri lik usuk' e rilal ri kaya'w la ri bautismo chwe ri'in. ¿Yey e kami ka'aj la ri' kanya ri'in ri bautismo che'la? —xcha'.

¹⁵ Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—E cha'ana wo'ora sa' ri kamb'i'ij ri'in chawe, ma lik chirajawaxik e kaqa'an janipa ri lik usuk' chwach ri Dios —xcha'. Jek'ula' ri Juan xuya ri bautismo che.

¹⁶ Tek'uchiri' ri Jesús xuk'ul ri bautismo, xel lo pa ri ya'. Y na jampatana k'u ri' xjaqataj ruwa kaj y xrilo echiri' ri Ruxlab'ixel ri Dios xqaj lo puwi' pacha' juna palomax. ¹⁷ Ek'uchiri', xch'aw lo Jun chila' chikaj, jewa' xub'i'ij:

«E Nuk'ajol wa' ri lik k'ax kann'a'o
y lik kinki'kot che»
xcha ri Dios.

4

Ri k'amb'al upa ri Jesús

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

¹ Tek'uchiri', ri Jesús xk'am b'i ruma ri Ruxlab'ixel ri Dios pa jun luwar katz'intz'otik cha' kak'am upa ruma ritzel winaq. ² Ri Jesús xk'o'ji' chila' yey cuarenta q'ij y cuarenta aq'ab' k'u ri' na jinta k'o xutijo. K'isb'al re wa' xpe numik che.

³ Xqib' k'u ritzel winaq ruk' ri Jesús re kuk'am upa cha' katz'aq pa mak, jewa' xub'i'ij che:

—We qatzij at Uk'ajol ri Dios, chat-taqan che cha' taq wa'b'aj ku'an wa —xcha'.

⁴ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Jewa' tz'ib'ital kan chupa Rutzij Upixab' ri Dios:

Na xew ta ruma ri wa e k'as ri tikawex,
ma e k'aslik ruma ronoje taq ch'a'tem kel lo puchi'
ri Dios *Dt. 8:3*

—xcha'.

⁵ Ek'uchiri', ritzel winaq xuk'am b'i pa ri san-
towilaj tinamit Jerusalem k'a chikaj che ruwi ri
Rocho Dios. ⁶ Xub'i'ij k'u che:

—We qatzij at Uk'ajol ri Dios, chak'aqa b'i awib'
k'a chu'lew y na jinta k'o kak'ulumaj, ma jewa'
tz'ib'ital kan chupa Rutzij Upixab' ri Dios:

Ri Dios keb'utaq lo ru ángeles awuk'

cha' katkichajij.

Katkichap k'u ruk' ri kiq'ab'

cha' na ka'chiqa ta rawaqan che juna ab'aj

Sal. 91:11-12

—xcha'.

⁷ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Jewa' tz'ib'ital kan chupa Rutzij Upixab' ri
Dios:

Mak'am upa ri Dios Qajawxel*

Dt. 6:16

—xcha'.

⁸ Ek'uchiri', ritzel winaq xuk'am tanchi ub'i ri
Jesús chutza'm jun nimalaj juyub' y xuk'ut k'u
chwach, ronoje ri taqanik ka'an puwi taq ri tina-
mit che ruwachulew ruk' ronoje ruchomalil taq
wa'. ⁹ Xub'i'ij k'u che:

—Ronoje taq wa' kanya paq'ab' we kaxukub'a'
awib' chinuwach y kaloq'nimaj nuq'ij —xcha'.

¹⁰ Ek'u ri Jesús xub'i'ij che:

—Chatela chinuwach Satanás, ma jewa'
tz'ib'ital kan chupa Rutzij Upixab' ri Dios:
Lik chaloq'nimaj uq'ij ri Dios Qajawxel

---

* **4:7** Na utz taj kamin uwach ri Dios cha' kuk'ut ruchuq'ab'.

y xew Rire chanimaj uq'ij
—xcha'.

Dt. 6:13

¹¹ Ek'u ritzel winaq xuya kan ri Jesús y xel b'i chiri'. Xek'un k'u lo jujun ángeles y xkijeqo kakini-maj ri Jesús.

*Ri Jesús kujeq kak'utun chwi rutaqanik ri Dios
(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)*

¹² Ri Jesús, echiri' xuto k'o ri Juan pa cárcel, xe'ek tanchi Galilea. ¹³ Xel b'i pa ri tinamit Nazaret y xe'jeqela pa ri tinamit Capernaúm. Wa' jun tinamit k'o chuchi' ri mar pa ri luwar re Zabulón y re Neftalí. ¹⁴ Xu'an k'u wa' cha' e ku'ana janipa rutz'ib'am kan ri q'alajisanel Isaías echiri' xub'i'ij:

¹⁵ Pa ri luwar re Zabulón y re Neftalí,
ri k'o pa rub'eyal ri mar,

ch'aqa ya' che ri nimaya' Jordán,
pa taq ri luwar re Galilea pa ejeqel wi
uk'iyal winaq na e ta aj judi'ab';

¹⁶ ri tikawex ejeqel pa q'equ'm xkil ri Q'ijsaq
yey ri ejeqel pa ri q'equ'm re kamik,

xwon ri Q'ijsaq pakiwi'

Is. 9:1-2

xcha'.

¹⁷ Chwi k'u lo ri' xujeq ri Jesús katzijonik, jewa' kub'i'ij: «Tzelej tzij alaq chwach ri Dios, ma rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj lik xa naqaj chi k'o wuloq» kacha'.

*Ri Jesús keb'usik'ij kajib' e aj chapal kar
(Mr. 1:16-20; Lc. 5:10-11)*

¹⁸ Echiri' kab'in ri Jesús chuchi' ri mar re Galilea, xril pan kiwach keb' achijab' kichaq' kib', jun Simón rub'i' (Pedro kecha che) y ri jun chik Andrés

rub'i'. Rike e aj chapal kar, yey e ri' ketajin che uk'aqik ri ki atarraya pa ri mar.

¹⁹ Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

—Chixpetoq, chixterej lo chwij, y ri'in kan'an chiwe ix aj molol tikawex,† jela' pacha' i'anom lo chike ri kar —xcha chike. ²⁰ Y na jampatana xkiya kan ri ki atarraya y xeterej b'i chirij ri Jesús.

²¹ Xb'in k'u pan jub'iq' chik y xeril chi pan keb' achijab' kichaq' kib', jun Jacobo rub'i' y ri jun chik Juan rub'i'. Wa ka'ib' e uk'ajol ri Zebedeo. Rike e k'o chupa jun barco junam ruk' ri kiqaw y ketajin che uk'ojoxik ri ki atarraya. Ek'u ri Jesús xeb'usik'ij b'i. ²² Y na jampatana rike xkiya kan ri kibarco y ri kiqaw, y xeterej k'u b'i chirij ri Jesús.

Ri Jesús kak'utun chikiwach uk'iyal winaq y lik e k'i ri keb'ukunaj

²³ Ri Jesús xik'ow che ronoje tinamit re Galilea. Kak'utun pa taq sinagogas chujujunal tinamit, kutzijoj ri Utzilaj Tzij re rutaqanik ri Dios y kuku-naj ronoje uwach yab'il k'o chike ri winaq.

²⁴ Konoje ri e k'o pa taq ri tinamit re Siria xketa'maj taq ri ku'an ri Jesús. Xekik'am k'u lo chwach Rire konoje ri tikawex ruk' taq uk'iyal k'axk'olil. Wa' e ri e k'o pa yab'il, ri k'ax kik'ulumam, ri e k'o pakiq'ab' itzel uxlab'ixel, ri keb'umaj tew y ri e sik. Ek'u ri Jesús xeb'ukunaj konoje.

²⁵ Lik e k'i k'u ri xeterej b'i chirij. Wa' e petinaq Jerusalem y che jujun chik luwar re Judea, kuk' ri e petinaq pa taq ri tinamit re Galilea, re Decápolis

---

† **4:19** “Ix aj molol tikawex”: Ri chak xya' chike e kekitzukuj tikawex re keb'u'an utijo'n ri Jesús.

y che jujun chik tinamit e k'o ch'aqa ya' che ri nimaya' Jordán.

5

Ri Jesús kak'utun lo chwa jun juyub'

(Lc. 6:20-26)

¹ Ri Jesús, echiri' xeril ruk'iyal winaq, xaq'an chwa ri juyub' y xtz'uyi'ik. Ek'u rutijo'n xkimol kib' ruk'. ² Jek'uwa' ri xujeq uk'utik chikiwach:

³ «Nim kiq'ij kalaxik ri kaketa'maj lik chirajawaxik ri Ruxlab'ixel ri Dios chike, ma rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj ku'ana ke.

⁴ Nim kiq'ij kalaxik ri keb'oq'ik, ma ri Dios e kab'ochi'in kik'u'x.

⁵ Nim kiq'ij kalaxik ri ki'anom ch'uti'n che kib' chwach ri Dios, ma kaya' na chike, ri luwar ub'i'tisim chi ri Dios.

⁶ Nim kiq'ij kalaxik ri lik kacha kik'u'x che utzuquxik ri jusuk' b'inik silab'ik chwach ri Dios, ma ri Dios e kaya'w wa' chike.

⁷ Nim kiq'ij kalaxik ri kakik'ut ri k'axna'b'al kik'u'x chike jujun chik, ma ri Dios kuk'ut ri k'axna'b'al uk'u'x chike rike.

⁸ Nim kiq'ij kalaxik ri u'anom chom ri kanima' chwach ri Dios,* ma rike kakil na uwach ri Dios.

⁹ Nim kiq'ij kalaxik ri kakitzukuj utzil chomal chikiwach,

---

* **5:8** Wa' e ri lik xa jumul kiya'om kib' puq'ab' ri Dios ruk' ronoje kik'u'x.

ma kab'i'x chike rike e ralk'o'al ri Dios.
 10 Nim k'iq'ij kalaxik ri keternab'ex ruk'
 k'axk'ob'ik ruma ri kaki'an ri jusuk'
 chwach ri Dios,
 ma rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj
 ku'ana ke.

11 »Nim iq'ij iwalaxik ri'ix echiri' wuma ri'in
 kixternab'ex ruk' k'ax, kak'aq b'i iq'ij y kab'i'x
 ronoje ri na utz taj chiwij yey wa' xa raq'ub'al.
 12 Chixki'kotoq y chixb'ixonog, ma lik nim ri rajil
 uk'axel kik'ul chila' chikaj. Makam k'u iwanima'
 che echiri' kixya' pa k'ax, ma jela' x'an chike
 ri q'alajisanelab' ojertan, ri xenab'ej lo chiwach
 ri'ix.

Ri k'amb'al na'oj puwi ratz'am y ri q'ijsaq

13 »Wara che ruwachulew ri'ix lik kixajawax
 chike ri tikawex jela' pacha' ratz'am lik ka-
 jawaxik. Yey we xsach rutzayul ratz'am, ¿su'anik
 tanchi ka'an tza che? Ri' na jinta chi k'ana uchak;
 ke'k'aq k'u b'i y kaxajaxo'x kan uwi' kuma ri
 tikawex.†

14 »Ri'ix ix q'ijsaq che ruwachulew. E juna tina-
 mit k'o lo chwi juna juyub' na utz taj kewaxik.
 15 Yey na utz tane katzij juna aq' y kach'uq uwi'
 ruk' juna mulul re pajb'al, ma ri ka'an che e kaya'i'
 lo chupa ruk'olib'al chikaj cha' jela' kutzij kiwi'
 konoje ri e k'o pa ri ja. 16 Jek'ula' ri'ix, ix q'ijsaq
 chikiwach ri tikawex cha' kakil ri chomilaj chak
 ki'ano y jela' e kakiyak uq'ij ri Qaqaw Dios k'o
 chila' chikaj.

Ri Jesús y Rutzij Upixab' ri Dios

† 5:13 Mr. 9:50; Lc. 14:34-35

17 »Mich'ob' k'u ri'ix we ri'in in k'uninaq re ko'l nusacha uwach Rutzij Upixab' ri Dios tz'ib'ital kan kuma ri Moisés y ri q'alajisanelab'. Ma na in k'uninaq ta che usachik uwach wa'; e in k'uninaq re ko'l nuq'alajisaj rusuk'. 18 Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Xaloq' k'a tikil ruq'ijol ruwa kaj y ruwachulew, na kesax ta k'ana juna letra yey na kesax tane tob' xa juna ralko juch' che Rutzij Upixab' ri Dios, ma e ku'ana na ronoje ri tz'ib'italik.

19 »Ruma k'u wa', china ri kupalajij juna taqanik tob' ne lik ch'uti'n chwach rire yey e tanchi uk'utik ku'an chikiwach ri tikawex, ri' na jinta uwach chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj. China k'u ri kukoj Rutzij Upixab' ri Dios yey jela' kuk'ut chikiwach jujun chik cha' e kaki'ano, ri' lik k'o uwach chupa rutaqanik ri Dios.

20 »Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Xew kixok ri'ix chupa wa taqanik petinaq chila' chikaj, we rib'inik isilab'ik e más jusuk' chwa ri kib'inik raj k'utunel re ri tzijpixab' y ri fariseos. No'j we na je ta la', ri' na taqal ta chiwe.

Ri Jesús kak'utun chwi ri oyowal

(Lc. 12:57-59)

21 »Ri'ix itom ri xb'i'x lo chike ri tikawex ojertan chupa Rutzij Upixab' ri Dios: “Matkamsanik”;^{*} yey china k'u ri kakamsanik, ri' kaq'at tzij puwi'.

22 »No'j ri'in kamb'i'ij chiwe: China ri kape royowal chirij juna ratz-uchaq', ri' kaq'at tzij puwi'. China k'u ri kuk'aq' b'i uq'ij ri ratz-uchaq', ri' kak'am b'i chwach ri q'atb'al tzij re ri tinamit. Yey

* 5:21 Éx. 20:13

china ri kub'i'ij che juna ratz-uchaq': "¡Na jinta k'ana achak!", ri' katewun puwi' ke'ek pa aq' chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax.

²³ »Ruma k'u la', echiri' kak'am b'i raqasa'n chwa raltar yey chiri' kak'un chak'u'x k'o juna awatz-achaq' k'o royowal chawij, ²⁴ chaya'a na kan raqasa'n chwa raltar y jat nab'e ruk' rawatz-achaq', ja'ana utzil chomal ruk'. Ek'uchiri', utz katpe tanchi chwa raltar y kaya k'u ri' raqasa'n chwach ri Dios.

²⁵ »We k'o junoq kukoj amak y katuk'am b'i pa q'atb'al tzij, nab'e cha'ana pan utzil chomal ruk' pa b'e cha' jela' na katu'ya'a ta chi puq'ab' raj q'atal tzij. Ma we na xa'an ta ri', raj q'atal tzij katuya b'i puq'ab' ri ausiliar[†] cha' katu'ya'a pa cárcel. ²⁶ Paqatzij wi kamb'i'ij chawe: Na katel tana lo pa ri cárcel we na xatoj ta kan ronoje ramak.

Ri Jesús kak'utun chwi ri makunik chirij ri k'ulanikil

²⁷ »Ri'ix itom ri xb'i'x lo ojertan chupa Rutzij Upixab' ri Dios: "Matmakun chirij ri k'ulanikil."*

²⁸ »No'j ri'in kamb'i'ij chiwe: We k'o junoq karil juna ixoq y kurayij uwach re kamakun ruk', ri' ya xmakun ruk' pa ranima'.

²⁹ »E uwari'che, we e rawach uwikiq'ab' ri katzaqisan awe pa ri mak, chawesaj y chak'aqa b'i; ma xa ne kuya ri' e kajam jun che rawach, chwa ri katk'aq b'i ruk' ronoje racuerpo chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax. ³⁰ We e raq'ab' uwikiq'ab' ri katzaqisan awe pa ri mak, chaq'ata' y chak'aqa b'i; ma

[†] **5:25** "Ausiliar": E pacha' juna policía waq'ij ora. * **5:27** Éx. 20:14

xa ne kuya ri' e kajam jun che raq'ab', chwa ri katk'aq b'i ruk' ronoje racuerpo chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax.

Ri Jesús kak'utun chwi ri jachb'al ib'

(Mt. 19:3-12; Mr. 10:2-12; Lc. 16:18)

³¹ »Jenewa' xb'i'x lo ojertan: “We juna achi karaj kujach b'i ri rixoqil, xew chuya'a b'i ruwujil re jachb'al ib' che.”*

³² »No'j ri'in kamb'i'ij: We rachi kuya b'i ruwujil re jachb'al ib' che ri rixoqil tob' rixoq na makun-inaq ta chirij ri k'ulanikil, ri' e kumin ri rixoqil pa ri mak. Ma we rixoq jachom b'i kuk'am jun chik achi, kamakun k'u ri' chirij ri k'ulanikil. Yey e rachi kak'uli' ruk' rixoq jachom b'i, ri' jenela' kamakun chirij ri k'ulanikil.*

Ri Jesús kak'utun chwi ri ch'a'tem ku'an junoq echiri' k'o kujikib'a' uwach

³³ »Ri'ix itom ri xb'i'x lo chike ri tikawex ojertan: “Matsokon ruk' ri kajikib'a' uwach; e lik cha'ana janipa rajikib'am uwach chwach ri Dios”* kacha'.

³⁴ »No'j ri'in kamb'i'ij chiwe: Lik mak'o mijikib'a' uwach pub'i' junoq. Mak'o ne mijikib'a' uwach pa rub'i' ri kaj, ma ri chila' chikaj e tz'ulib'al pa kataqan wi ri Dios. ³⁵ Mak'o mijikib'a' uwach pub'i' ruwa ulew, ma ruwa ulew e utak'alib'al ri raqan ri Dios. Mak'o ne mijikib'a' uwach pub'i' ri tinamit Jerusalem, ma wa' e utinamit ri Nimalaj Taqanel Dios. ³⁶ Mak'o mijikib'a' uwach pub'i' ruwi' ijolom, ma ri'ix na kiriq tane u'anik saq o q'eq che riwi', tob' tane xa jun chi

* 5:31 Dt. 24:1 * 5:32 1 Co. 7:10-11 * 5:33 Lv. 19:12

wi'aj. ³⁷ E chib'i'ij ri jusuk'. We lik qatzij, xew chib'i'ij: “Qatzij.” We na qatzij taj, xew chib'i'ij: “Na qatzij taj.” Ma ri kakoji' uwi' ri kab'i'xik, wa' ruk' ritzel winaq petinaq wi.

Ri Jesús kak'utun chwi ri rutzil k'u'xaj
(Lc. 6:27-36)

³⁸ »Ri'ix itom ri xb'i'x lo ojertan:
We k'o junoq kupuch' rawach,
ri' taqal che kapuch' ri ri're.
We k'o junoq kutor b'i juna awe',
ri' taqal che kator b'i ri ri're.

Éx. 21:24

³⁹ »No'j ri'in kamb'i'ij chiwe: Mi'an uk'axel che ri ku'an ri na utz taj chiwe. We k'o k'u junoq kupach' q'ab' xe' awe' pawikiq'ab', chaya'a luwar che kupach' ri pa mox. ⁴⁰ We k'o junoq katuchap pa ch'a'oj pa q'atb'al tzij re kumaj rakoton, asu chaya'a ne kan raq'u' re pisb'al awij che. ⁴¹ We k'o junoq katumin b'i chuxe' eqa'n cha' kaweqaj b'i jun kilómetro che, asu keb' kilómetro chaweqaj b'i che. ⁴² Chatsipan che ri nib'a' we kutz'onoj to'b'al chawe. We k'o junoq kachiq'iman chawe, ma'an xu'yal che.

⁴³ »Itom k'u ri xb'i'x lo ojertan:
K'ax chana'a rawatz-achaq'
yey tzel chawila ri tzel kilow awe.

Lv. 19:18

⁴⁴ »No'j ri'in kamb'i'ij chiwe: K'ax cheb'ina'a ri e aj retzelal k'u'x chiwij. Chitz'onoj ri rutzil uk'u'x ri Dios pakiwi ri kakitz'onoj ri na utz taj piwi ri'ix. Chi'ana ri utz chike ri tzel keb'ilow iwe. Chi'ana k'u orar pakiwi janipa ri kakik'aq b'i iq'ij y ri kixkiternab'ej ruk' k'axk'ob'ik ⁴⁵ cha' jela' kaq'alajinik ix ralk'o'al ri Qaqaw Dios k'o chila'

chikaj. Ma Rire ku'an che ri q'ij kel lo pakiwi ri tikawex kaki'an ri utz y pakiwi ri kaki'an ri na utz taj, yey kutaq lo ri jab' pakiwi ri jusuk' kib'inik kisilab'ik y pakiwi ri na jusuk' ta kib'inik kisilab'ik.

⁴⁶ »Ma we xew k'ax keb'ina' ri k'ax kena'w iwe, ¿sa' k'u ri' ri rajil uk'axel kik'ulu? Ma jenela' kaki'an raj tz'onol puaq re tojonik. ⁴⁷ We xew kiya rutzil kiwach ri iwatz-ichaq' ri'ix, ¿sa' k'u ri' ri utz kixtajin che u'anik? Ma jenela' kaki'an ri na keta'am ta uwach ri Dios. ⁴⁸ Chi'ana k'u jusuk' che ri ib'inik isilab'ik jela' pacha' ri usuk'likil ri Qaqaw Dios k'o chila' chikaj.

6

Ri Jesús kak'utun chwi ri limoxna

¹ »Mi'an ri kik'ut ri jusuk' ib'inik isilab'ik chiwachil xa re kixilitaj kuma ri tikawex;* ma we jela' ki'ano, na jinta rajil uk'axel kik'ul che Riqaw Dios k'o chila' chikaj. ² E uwari'che, echiri' kiya limoxna che juna nib'a', mitzijoj chike ri tikawex, pacha' ri kaki'an ri xa keb' kupalaj pa taq sinagogas y pa taq b'e. Ma rike jela' kaki'ano xew cha' kayak kiq'ij. No'j ri'in paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Ruk' k'u wa yakb'al kiq'ij, ya e la' xkik'ul ri rajil uk'axel ri xki'ano. ³ E uwari'che, echiri' kiya limoxna chike ri nib'a'ib', mi'an chiwachil. ⁴ Jek'ula' na jinta k'o kana'b'en re, xew Riqaw Dios keta'man wa'. Ek'u Rire kuya na ri rajil uk'axel chiwe.

Ri Jesús kak'utun chwi ri oración (Lc. 11:1-13)

---

* **6:1** Mt. 23:5

⁵ »Echiri' kixch'a't ruk' ri Dios, mi'an iwe'ix pacha' ri kaki'an ri xa keb' kupalaj. Ma rike lik kuk'ul kik'u'x ri kakib'ololej oración e la' e tak'al pa taq sinagogas y pa taq jachb'al b'e cha' jela' keb'ilitaj kuma ri tikawex. No'j ri'in paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Ruk' k'u wa yakb'al kiq'ij, ya e la' xkik'ul ri rajil uk'axel ri xki'ano. ⁶ No'j ri'ix echiri' kixch'a't ruk' ri Dios, chixok pa ja, chitz'apij lo ri puerta y chixch'a't ruk' Riḡaw Dios xa itukel; jek'ula' Riḡaw Dios karil ri ki'an xa itukel y kuya na k'u ri rajil uk'axel chiwe chiwachil.

⁷ »Ek'uchiri' kixch'a't ruk' ri Dios, miwererej ch'a'tem uk'iyal laj pacha' kaki'an ri na keta'am ta uwach ri Dios; ma e kakich'ob' rike ruma ri kakiwererej ch'a'tem, ketataj ruma ri Dios. ⁸ Mi'an k'u iwe'ix pacha' ri kaki'an rike, ma Riḡaw Dios lik reta'am chik sa' ri kajawax chiwe echiri' k'amaja' ne kitz'onoj che.

⁹ »Ek'u ri'ix echiri' kixch'a't ruk' ri Dios utz jewa' taq ri kib'i'ij:

Qaqaw Dios, Lal k'o la chila' chikaj,
jlik cheta'maxoq nim uq'ij ri b'i' la!

¹⁰ Peta la, taqana la paqawi';
chu'ana k'u ri rajawal k'u'x la wara che
ruwachulew,
jela' pacha' ri ka'an chila' chikaj.

¹¹ Ya'a ko la waq'ij ri qawa,
ri kajawax chiqe ronoje q'ij.

¹² Kuyu ko la qamak,
jela' pacha' ri'oj kaqakuy kimak ri emakuni-
naq chiqij.

¹³ Y maya ko la luwar chiqe kojtzag pa mak;
e lik chojkolob'ej la chwach ritzel winaq.

Ma paq'ab' Rilal k'o wi ronoje taqanik y chuq'ab';
y xew che Rilal taqal wi ri yakb'al q'ij na jinta
utaqexik. Amén.

¹⁴ »Ma we ri'ix kikuy kimak taq ri tikawex, jek'ula'
ri' ku'an ri Qaqaw Dios k'o chila' chikaj, kukuy
imak ri'ix. ¹⁵ No'j we ri'ix na kikuy ta kimak taq ri
tikawex, jek'ula' ri' ku'an ri Qaqaw Dios, na kukuy
ta imak ri'ix.*

Ri Jesús kak'utun chwi ri ayuno

¹⁶ »Echiri' ri'ix ki'an ayuno, mik'ut b'is che ripalaj
pacha' ri kaki'an ri xa keb' kipalaj. Ma rike kaki'an
wa' xa pacha' keb'ilitaj kuma ri winaq. Paqatzij wi
kamb'i'ij chiwe: Ruk' k'u wa yakb'al kiq'ij, ya e la'
xkik'ul ri rajil uk'axel ri xki'ano. ¹⁷ No'j ri'ix echiri'
ki'an ayuno, chich'aja ripalaj y chixiya riwi' chi
utz. ¹⁸ Jek'ula' ri tikawex na kakil taj we ri'ix ix
k'o pa ayuno. Xew k'u Riçaw Dios, ri na kilitaj ta
uwach, karil ri na kakil ta ri tikawex. Ek'u ri' Rire
kaya'w na ri rajil uk'axel chiwe.

Ri b'eyomalil re chila' chikaj

(Lc. 12:32-34)

¹⁹ »Mixchakun xa re kimol uk'u'xib'al b'eyomalil
re ruwachulew, ma ri wara e taq ri ik'olom
xa kapok'iririk y ku'an mojos, yey keb'ok ne
eleg'omab' che releq'axik b'i. ²⁰ We kiwaj kiriq ri
saqil b'eyomalil, e chi'ana wara che ruwachulew
janipa ri lik k'o uchak chwach ri Dios cha' jela'
k'o kutiqoj chiwe ri'ix chila' chikaj. Ma ri ik'olom
chila' na kapok'ir taj y na ku'an ta mojos, yey
na jinta ne eleg'omab' keb'ok che releq'axik b'i.

---

* **6:15** Mr. 11:25-26

21 Ma pa k'o wi rib'eyomalil ri'ix, puwi wa' ke'ek wi ik'u'x.

Ri k'amb'al na'oj puwi ri qawach
(Lc. 11:33-36)

22 »Ri qawach e pacha' candil re ri qacuerpo, ma ruma wa' kojtzu'nik cha' utz kojb'inik. Jek'ula', we ri qawach utz u'anom, ronoje ri qacuerpo nojinaq che q'ijsaq y kaqil k'u ronoje chi utz. 23 No'j we ri qawach na utz taj, ronoje ri qacuerpo k'o pa q'equ'm. Jek'ula', we ri q'ijsaq k'o quk' u'anom junam ruk' ri q'equ'm, jko'l chi lo q'equ'malil ri' oj k'o wi!*

Ri Jesús kak'utun chwi ri puaq
(Lc. 16:13)

24 »Lik k'ayew we juna aj chak e ka'ib' ri rajaw. Ma laj tzel karil ri jun yey k'ax kuna' ri jun chik; o laj kuyak uq'ij ri jun yey kuk'aq b'i uq'ij ri jun chik. Ruma k'u la', na utz taj we junoq kuya rib' che unimaxik ri Dios yey kuya rib' che utzukuxik ri b'eyomalil re ruwachulew.

Ri Dios keb'uchajij ri ralk'o'al
(Lc. 12:22-31)

25 »E uwari'che kamb'i'ij chiwe ri'ix: Mub'isoj ik'u'x rik'aslem; mub'isoj ne ik'u'x sa' riwa y rimiq'ina' kitijo o sa' riq'u' kikojo. ¿Na e ta neb'a más k'o uwach rik'aslem ri'ix chwach ri kitijo? ¿Yey na e ta neb'a más k'o uwach ri cuerpo chwach riq'u' kikojo?

---

* **6:23** Pa ri ch'a'tem hebreo, we kab'i'x che junoq “utz ruwach”, wa' ke'elawi lik utz uk'u'x, na kaxu'yan taj. Yey we kab'i'x che junoq “na utz ta ruwach”, wa' ke'elawi lik ko ruk'u'x y lik xu'y.

26 »Cheb'iwilape ri tz'ikin kexik'ik' che ruwa kaj. Rike na ketiko'naj taj, na kaki'an tane kimolonik y na jinta ne pa kakik'ol wi ri kimolonik. Na ruk' ta k'u ri', Riqaw Dios k'o chila' chikaj keb'utzuqu. ¡Mak'uwari' ri'ix, ri Dios kixuchajij, ma e más k'o iwach ri'ix chikiwa ri tz'ikin!

27 »¿K'o neb'a junoq chiwe ri'ix kuriq kuna-jtirisaj jun chik q'ij che ruk'aslem wara che ruwachulew? Na jinta junoq, tob' ne lik kutij uq'ij che. 28 ¿Su'b'e k'u ri' lik kub'isoj ik'u'x riq'u' kikojo? Chiwilape' su'anik kek'iy ri kotz'i'j pa taq juyub'; wa' na kechakun taj y na kekeman ta nenare' cha' kaki'an ri kiq'u'. 29 Yey ri'in kamb'i'ij chiwe: Ri rey Salomón, tob' lik k'o uchomal ruq'u' xukojo, wa' na xumaj ta k'ana ruchomalil taq ri kotz'i'j. 30 Jek'ula' we ri Dios u'anom chom che ri aq'es k'o waq'ij pa juyub' yey chwe'q xa kaporox pa aq', ¿na kuya ta kami ri' ri Dios riq'u' kajawax chiwe? ¡Ri'ix lik xa jub'iq' ri kub'ulib'al ik'u'x ruk' ri Dios!

31 »Kamb'i'ij k'u chiwe: Mub'isoj ik'u'x y mib'i'ij: “¿Sa' ri qawa, sa' ri qamiq'ina' kaqatijo? ¿Sa' ri qaq'u' kaqakojo?” 32 Ma jenela' kaki'an ri winaq na keta'am ta uwach ri Dios, e kub'isoj kik'u'x taq wa'. No'j ri'ix k'o jun Iqaw chila' chikaj lik reta'am kajawax ronoje taq wa' chiwe.

33 »Ri lik chirajawaxik chiwe nab'e e lik chixok il che rutaqanik ri Dios y che ri jusuk' b'inik silab'ik karaj Rire chiwe. Yey ronoje taq k'u ri kajawaxik, xa uwi' chik kaya'taj chiwe. 34 Mub'isoj pan ik'u'x ri kiwil chwe'q, ma chujujunal q'ij uk'amom chi lo ruk'ayewal.

7

Miq'at tzij pakiwi jujun chik
(Lc. 6:37-38, 41-42)

¹ »Mi'an ri xa piwe ri'ix kixu'an aj q'atal tzij pakiwi jujun chik, cha' jela' na kaq'at ta tzij piwi ri'ix. ² Ma e ru'anik kiq'at tzij ri'ix pakiwi jujun chik, jela' ku'an ri Dios piwi ri'ix; ma ruk' ri pajb'al kixpajan wi, ruk' la' kixpaj wi ri'ix.*

³ »¿Su'chak e lik katzutza' ruk'aj che' k'o chupa ruwach rawatz-achaq' yey e na katok ta k'u il che resaxik ri che' q'eb'el chupa rawach ri'at? ⁴ Y we q'eb'el la jun che' chupa rawach ri'at, ¿utz nawi kab'ij che rawatz-achaq': "Chaya'a luwar chwe kanwesaj la jun uk'aj che' k'o chupa rawach"? ;Na utz taj! ⁵ ;Xa keb' apalaj! Nab'e na chawesaj lo la che' q'eb'el chupa rawach ri'at, y jela' kat-tzu'n chi utz cha' kato' rawatz-achaq' che resaxik lo ruk'aj che' k'o chupa ruwach rire.

⁶ »Miya chikiwa ri tz'i' janipa ri lik chom chwach ri Dios, ma k'axtaj kepe chiwij y kakiraqach'ij ipa; jek'ula' mik'aq chikiwach ri aq ri perlas k'o iwuk', ma k'axtaj xa kakixiq'ixa' uwi'.†

Chitz'onoj che ri Dios janipa ri kajawax chiwe
(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷ »Janipa ri kajawax chiwe, chitz'onoj che ri Dios y kaya'i' chiwe; chitzukuj ruk' Rire janipa ri kajawax chiwe y kiriqo; chich'a'b'ej Rire y lik kixukajmaj loq. ⁸ Ma china ri kutz'onoj ri kajawax

---

* **7:2** Mr. 4:24; Lc. 6:38 † **7:6** Wa versículo na e ta kach'a't pakiwi rawaj. Ri ke'elawi e na utz taj kaqaya ri chomilaj k'utunik re ri Dios chikiwach winaq itzel kik'u'x we na kakaj taj kakik'ulu.

che, kuk'ul na; china ri k'o kutzukuj, kuriq na; y china ri kach'aw pan che ruchi' ja, kajaqi' na lo che.

⁹ »¿K'o neb'a juna achi chixo'l, we ruk'ajol kutz'onoj pam, kuya juna ab'aj che; ¹⁰ o we kutz'onoj kar, kumatz ri kuya che? ¡Na jinta junoq! ¹¹ Ek'u ri' ri'ix tob' xa ix tikawex na lik ta utz ik'u'x, na ruk' ta k'u ri', kiriq uya'ik chomilaj taq sipanik chike riwalk'o'al. ¡Mak'uwari' ri Qaqaw Dios k'o chila' chikaj kuya chomilaj taq sipanik chike ri ketz'onow re che!

¹² »Ek'u ri'ix chi'ana chike ri tikawex jela' pacha' ri kiwaj kaki'an rike chiwe. Ma e utaqanik wa' Rutzij Upixab' ri Dios tz'ib'ital kan kuma ri Moisés y ri q'alajisanelab'.

Ri okib'al ch'uti'n uwach
(Lc. 13:24)

¹³ »Chixok b'i che ri okib'al ch'uti'n uwach. Ma ri okib'al y ri b'e ke'ek chi xib'alb'a' lik nim uwach, yey lik e k'i ri keb'ok b'i chiri'. ¹⁴ No'j ri okib'al y ri b'e ke'ek chi k'aslemal na jinta utaqexik, lik ch'uti'n uwach, yey na e ta k'i ri keb'ok b'i chiri'.

Ruch'a'tem ri tikawex kuk'utu sa' ri k'o pa ran-ima'
(Lc. 6:43-45)

¹⁵ »Lik chichajij iwib' chikiwach ri kakib'i'ij e q'alajisanelab' re ri Dios yey xa e sokoso'nel. Ma wa' kek'un iwuk' ri'ix lik chakojo' utz kik'u'x, no'j chupa ri kanima' xa pacha' e utiw lik e b'iq'onel. ¹⁶ Ek'u ri'ix kiweta'maj sa' ri k'o pa kanima' ri tikawex ruma ri kaki'ano, we utz o na utz taj.

»E pacha' taq ri che': ri k'iix, na uva ta rujiq'ob'alil kuya'o; yey ri xulukej, na higos ta rujiq'ob'alil kuya'o. ¹⁷ Jek'ula' juna chomilaj che', lik chom rujiq'ob'alil kuya'o; no'j ri che' na chom taj, na jinta uchak rujiq'ob'alil kuya'o. ¹⁸ Ri chomilaj che' na ub'e taj we na chom ta rujiq'ob'alil kuya'o; jek'ula' ri che' na chom taj na kuya ta ujq'ob'alil chom. ¹⁹ Yey ronoje che' we na chom ta rujiq'ob'alil kuya'o, kachet b'i y kaporox pa aq'. ²⁰ Ri'ix kiweta'maj k'u uwach juna che' ruma rujiq'ob'alil kuya'o; jek'ula' kaq'alajinik sa' taq ri k'o pa kanima' ri tikawex ruma ri kib'inik kisilab'ik.

Na konoje taj keb'ok chila' chikaj
(Lc. 13:25-27)

²¹ »Na konoje ta ri kakib'i'ij chwe “Qajawal, Qajawal” keb'ok chila' chikaj pa rutaqanik ri Dios, ma xew keb'ok ri kaki'an ri rajawal uk'u'x ri Nuqaw k'o chila' chikaj. ²² Kopon k'u ruq'ijol echiri' ri Dios kuq'at tzij pakiwi ri tikawex, yey chupa la' la q'ij lik e k'i ri kakib'i'ij chwe: “Wajawal, Wajawal, ri'oj xqa'an q'alajisanik chupa ri b'i' la chike ri tikawex. Yey chupa ri b'i' la xeqesaj b'i ri itzel uxlab'ixel y pa ri b'i' la xqa'an uk'iyal milagros” kecha'. ²³ Ek'uchiri', ri'in jewa' kamb'i'ij chike: “Na xinweta'maj ta k'ana iwach, chixela wuk'; ma ri'ix xew ix 'anal re ri lik itzel uwach.”

Ri ja tz'aqom lo pa'b'aj y ri ja x'ani' pa sanyeb'
(Lc. 6:46-49)

²⁴ »China k'u ri kataw re ri nutzij yey ku'an janipa ri kamb'i'ij, kanjunimaj ruk' jun achi lik k'o una'oj ma xutz'aq lo ri rocho pa'b'aj. ²⁵ Xpe k'u lo ri jab', lik xnimar taq ri nimaya' y xpe lo unimal

kaqjiq' y xumach' rib' che ri ja; na ruk' ta k'u ri', ri ja na xtzaq ta ub'i, ma pa'b'aj tz'aqom lo wi. ²⁶No'j k'u ri kuta ri nutzij yey na ku'an ta janipa ri kamb'i'ij, kanjunimaj ruk' jun achi na jinta una'oj, ma xu'an ri rocho pa sanyeb'. ²⁷Xpe k'u lo ri jab', xenimar taq ri nimaya', xpe lo unimal kaqjiq' y xumach' rib' che ri ja. Ek'u ri' ri ja xwuluwub' b'i y xsach uwach» xcha'.

²⁸Echiri' xuk'is ub'i'xik wa' ri Jesús, ri winaq lik kaminaq kanima' che ruk'utunik, ²⁹ma ruma ruk'utunik kaq'alajinik lik k'o uwach, na xa ta pacha' ri kaki'an raj k'utunel re ri tziypixab'.

8

Ri Jesús kukunaj jun achi k'o yab'il lepra che (Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

¹Ek'uchiri' xqaj lo ri Jesús chwa ri juyub', lik uk'iyal winaq xeterej lo chirij. ²Tek'uchiri', xopon jun achi k'o ri yab'il lepra che, xuxuk rib' chwach ri Jesús y xub'i'ij che:

—Wajawal, we ka'aj ko la, josq'ij la ri nucuervo che wa yab'il —xcha'.

³Ek'u ri Jesús xuchap pana ruk' ruq'ab' y jek'uwa' xub'i'ij che:

—Kuaj, chu'ana b'a chom ri' racuervo —xcha'. Xew k'u xuk'is ub'i'xikil wa', na jampatana xsach ri yab'il k'o che rachi. ⁴Ek'u ri Jesús xub'i'ij che:

—Chatape', lik matzijoq che junoq ri'in xatinkunaj. Jat chwach raj chakunel pa Rocho Dios cha' rire karilo na jinta chi lepra chawe, y chaya'a chwach ri Dios ri qasa'n xtaqan kan ri Moisés che*

* **8:4** Lv. 14:1-32

cha' kaq'alajin chikiwach ri tikawex at kunutajinaq chik —xcha'.

Ri Jesús kukunaj ri raj chak jun capitán aj Roma (Lc. 7:1-10)

⁵ Echiri' xopon ri Jesús pa ri tinamit Capernaúm, xopon jun capitán* ke ri soldados aj Roma ruk' y xujeq lik kelaj che, ⁶ jewa' kub'i'ij:

—Wajawal, ri waj chak lik yewa' k'o chwa uwarab'al chiwocho. Rire xu'an sik y lik k'o pa k'ax —kacha'.

⁷ Ri Jesús xub'i'ij che:

—Ri'in kin'ek y kankunaj —xcha'.

⁸ Ek'u ri capitán xub'i'ij che:

—Wajawal, ri'in lik na taqal ta chwe kok la chiwocho. Xew b'i'ij la: “Chatkunutajoq”, y ruk' ri ch'a'tem la, kakunutaj ri waj chak. ⁹ Ma e pacha' ri'in, in k'o puq'ab' jun taqanel y rire eb'uya'om uk'iyal soldados panuq'ab'. We kamb'i'ij k'u che junuq “Jat”, ke'ek; o kamb'i'ij che junuq chik “Chatpetoq”, kapetik. Yey we kamb'i'ij che juna waj chak “Cha'ana wa'”, ku'ano —xcha'.

¹⁰ Ri Jesús echiri' xuta wa', lik xkam ranima' che y jewa' xub'i'ij chike ri eteran chirij:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Na nuriqom tane chikixo'l raj Israel junuq lik k'o unimal kub'ulib'al uk'u'x pacha' wa jun achi. ¹¹ Kamb'i'ij k'u chiwe: Lik e k'i ri kepe pa releb'al lo ri q'ij y e k'i ri kepe putzaqib'al ri q'ij y keb'ok chwa ri mexa pa wa'im ruk' ri Abraham, ruk' ri Isaac y ruk' ri Jacob chupa rutaqanik ri Dios k'o chila' chikaj. ¹² No'j taq k'u ri kakich'ob'o taqal chike kakik'ul rutaqanik ri Dios

* **8:5** “Capitán”: Wa' e aj wach ke cien soldados.

ruma e ratz-uchaq' kan ri Abraham, ri' keb'esax b'i y kek'aq b'i pa ri q'equ'm; chiri' k'u ri' keb'oq' wi y kaqich'ich' ruwi ke' —xcha'.

¹³ Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús che ri capitán:

—Oj chi ocho la, ma jela' ku'ana' pacha' ri xkub'i' k'u'x la che —xcha'. Chupa k'u la' la joq'otaj xkunutaj ri raj chak.

Ri Jesús kukunaj ruchu-uj'i ri Pedro

(Mr. 1:29-34; Lc. 4:38-41)

¹⁴ Ri Jesús xopon chirocho ri Pedro. Chiri' k'u ri' xril ruchu-uj'i ri Pedro k'o chwa uwarab'al y lik k'o aq' chirij. ¹⁵ Ek'u ri Jesús xuchap ruq'ab' y jek'ula' xik'ow ri aq' chirij. Ek'uchiri', rixoq xyaktajik y xujeq keb'unimaj.

Ri Jesús keb'ukunaj uk'iyal yewa'ib'

¹⁶ Echiri' xok raq'ab', xekik'am lo chwach ri Jesús uk'iyal tikawex e k'o pakiq'ab' itzel uxlab'ixel. Ek'u ri Jesús ruk' ruch'a'tem xeb'eresaj b'i taq ri itzel uxlab'ixel chike y xeb'ukunaj konoje ri yewa'ib'. ¹⁷ Xu'an wa' cha' e ku'ana ri utzijom kan ri q'alajisanel Isaías echiri' xub'i'ij:
Rire xuk'am b'i ri qayab'il,
y xuk'am b'i ri qak'axk'olil *Is. 53:4*
xcha'.

Ri kakaj keterej chirij ri Jesús

(Lc. 9:57-62)

¹⁸ Ri Jesús echiri' xrilo uk'iyal winaq kisutum rij, xeb'utaq rutijo'n cha' keq'ax ch'aqa ya'.

¹⁹ Ek'u la' la joq'otaj xopon ruk' ri Jesús jun achi aj k'utunel re ri tziypixab' y xub'i'ij che:

—Lal tijonel, ri'in kinterej b'i chi'ij la tob' pachawi ke'ek wi la —xcha'.

20 Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ri yak k'o kijul y ri tz'ikin kexik'ik' che ruwa kaj k'o kisok; no'j Ralaxel Chikixo'l Tikawex na jinta ne uluwar tob' xa pa kuxlan wi —xcha'.

21 K'o chi jun chike rutijo'n xub'i'ij che ri Jesús:

—Wajawal, ya'a la luwar chwe kanwoy'ej kakam na ri nuqaw y kanmuq kanoq; tek'uchiri', kinterej chi'ij la —xcha'.

22 Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ri'at chat-terej lo chwij; chaya'a kan chike ri ekaminaq chwach ri Dios cha' e rike kemuquw ri katz-kichaq' kekamik —xcha'.

Ri Jesús kuq'atej ri kaqqiq' chwi ri mar

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

23 Ek'uchiri', xok ri Jesús pa jun barco y rutijo'n xeb'ek ruk'. 24 Tek'uchiri', xpe jun nimalaj kaqqiq' chwi ri mar y xujeqo kanoj ri barco che ya'. Yey ri Jesús kawarik.

25 Ek'u rutijo'n xe'kik'osoj y xkib'i'ij che:

—¡Qajawal! ¡Chojkolob'ej la, ma kojkamik! — xecha'.

26 Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Su'chak lik kixi'ij iwib'? Ri'ix lik xa jub'iq' ri kub'ulib'al ik'u'x wuk' —xcha'.

Ek'uchiri' xyaktajik, xuq'atej ri kaqqiq' y ri ya'. Xtani' k'u ri' ri kaqqiq' y ri ya' xyeni'ik.

27 Rutijo'n lik xkam kanima' che y xkib'i'ij: «¿Sa' ruwach wa' wa'chi? ¡Ma tob' ne e ri kaqqiq' y ri ya' kakikoj utzij!» xecha'.

Ri keb' achijab' aj Gadara e k'o pakiq'ab' itzel uxlab'ixel

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Echiri' xopon ri Jesús ch'aqa mar pa ri luwar re Gadara, xo'lk'ul kuma keb' achijab' eb'elinaq lo chuxo'l taq muqub'al ke anima'. Kikab'ichal e k'o pakiq'ab' itzel uxlab'ixel y lik itzel kiwachlib'al, ma kuma rike na jinta junoq kik'ow chiri'.

²⁹ E taq k'u ri' wa' xkijeqo lik ko kesik'inik, jewa' xkib'i'ij:

—¿Su'chak ko'lmina ib' la quk', Jesús, Lal Uk'ajol ri Dios? ¿Petinaq kami la re kojya la pa k'ax echiri' k'amaja' ne kopon ri qaq'ij? —xecha'.

³⁰ E k'o k'u uk'iyal aq kewa' lo chinimanaj.

³¹ Ek'u ri itzel uxlab'ixel lik xeb'elaj che ri Jesús:

—We kojesej b'i la, ya'a la luwar chiqe kojok b'i kuk' ri aq —xecha'.

³² Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús chike:

—Jix ri' —xcha'. Taq ri itzel uxlab'ixel xeb'el b'i chike rachijab' y xeb'ok kuk' ri aq. Tek'uchiri', konoje ri aq xe'kik'aqa b'i kib' chwi jun siwan, xeb'e'tzaqa k'a chupa ri mar y chiri' xejiq' wi.

³³ Ek'u ri e chajinel ke ri aq xeb'animajik. Y echiri' xeb'opon pa ri tinamit, xkijeq utzijoxik ronoje ri xkik'ulumaj ri aq y ri xu'an ri Jesús chike ri keb' achijab' echiri' xeb'eresaj pakiq'ab' ri itzel uxlab'ixel. ³⁴ Konoje k'u ri winaq re ri tinamit xepe pa k'o wi ri Jesús. Echiri' xkil uwach, lik xkitz'onoj che cha' kel b'i chiri' pa taq ri kiluwar.

9

Ri Jesús kukunaj jun sik

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

¹ Ek'uchiri', xok ri Jesús pa jun barco, xq'ax ch'aqa ya' y xopon pa ri tinamit pa jeqel wi. ² E k'o

k'u jujun achijab' xkik'am lo jun achi sik chwach ri Jesús, kitelem lo chwa jun ch'at. Echiri' ri Jesús xril ri kub'ulib'al kik'u'x ruk', xub'i'ij che rachi sik:

—Wal, chanimarisaj ak'u'x, ma ronoje ramak kuytajinaq chik —xcha'.

³ E k'o k'u jujun chike raj k'utunel re ri tzijpixab' jewa' xkich'ob'o: «Wa jun achi lik kamakun chirij ri Dios, ma na ya'tal ta puq'ab' junoq kub'i'ij wa'.»

⁴ No'j ri Jesús xuna'b'ej sa' ri kakich'ob'o; ruma k'u ri', xub'i'ij chike:

—¿Su'chak kach'ob' alaq ri na utz taj? ⁵ ¿Sa' k'u ri na k'ayew taj kamb'i'ij: “Ronoje ramak kuytajinaq chik” o “Chatyaktajoq y chatb'inoq”? ⁶ E kuaj k'ut keta'maj alaq wa': Ralaxel Chikixo'l Tikawex ya'tal puq'ab' kukuy taq ri mak ke ri winaq che ruwachulew —xcha'.

Xub'i'ij k'u ri' che ri sik:

—Chatyaktajoq, chak'ama b'i rach'at y jat cha'wocho —xcha'.

⁷ Xyaktaj k'u ri sik y xe'ek chirocho. ⁸ Echiri' xkil wa' ri winaq, lik xkam kanima' che y xkiyak uq'ij ri Dios ruma uya'om chike ri tikawex kaki'an taq wa'.

*Ri Jesús kusik'ij ri Mateo
(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)*

⁹ Xel k'u b'i ri Jesús chiri' y xril jun achi aj tz'onol puaq re tojonik, Mateo rub'i', tz'ul pa ri luwar pa ka'an wi ri tojonik che ri gobierno, y xub'i'ij che:

—Chat-terej lo chwij —xcha'. Y ri Mateo xyakta-jik y xterej b'i chirij.

¹⁰ Ek'u ri Jesús xumaj b'i chirocho wa'chi y xeb'ok chwa ri mexa kuk' rutijo'n. Xeb'opon

k'u uk'i'yal aj tz'onol puaq re tojonik y uk'i'yal aj makib' y xetz'uyi' junam kuk'.

¹¹ Echiri' xkil wa' ri fariseos, xkib'i'ij chike rutijo'n ri Jesús:

—¿Su'chak ri tijonel iwe ri'ix kawa' junam kuk' raj tz'onol puaq re tojonik* y kuk' raj makib'? — xecha'.

¹² Echiri' xuta wa' ri Jesús, xub'i'ij chike:

—E janipa ri utz kiwach, na kajawax ta aj kuananel chike; ma wa' xew chike ri e yewa'ib' kajawax wi. ¹³ Oj k'u alaq y maja na alaq sa' ke'elawi ri kub'i'ij ri Dios chupa Ruch'a'tem:

Ri lik kuaj ri'in chiwe e ri k'utub'al re ri k'axna'b'al k'u'xaj,

na e ta ri kakamisax awaj re qasa'n chinuwach *Os. 6:6*

kacha'.

»Ri'in na in petinaq ta che kisik'ixik ri jusuk' kib'inik kisilab'ik, ma in petinaq che kisik'ixik raj makib' cha' kakijalk'atij ri kib'inik kisilab'ik — xcha'.

Ri tz'onob'al puwi ri ayuno

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Ek'uchiri', rutijo'n ri Juan Aj Ya'l Bautismo xeqib' ruk' ri Jesús y xkitz'onoj che:

—¿Su'chak ri'oj y ri fariseos lik kaqa'an ayuno yey ri tijo'n rilal na kaki'an taj? — xecha'.

¹⁵ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Utz neb'a kek'oji' pa b'is ri esik'im pa k'ulanikil we k'a k'o rala kak'uli'ik chikixo'l? Na utz taj. No'j kopon na ri q'ij echiri' kesax b'i rala

* **9:11** “Raj tz'onol puaq re tojonik”: Kil “cobrador de impuestos” pa vocabulario.

chikixo'l; k'a ek'uchiri' kaki'an ayuno. ¹⁶ Na jinta junog kuk'ojoj ruq'u' q'e'l ruk' k'ojob'al k'asaq, ma ri k'ojob'al k'asaq, we xk'olotaj upa, e kujek' ri k'ul q'e'l y más ne kurich'ij b'i.

¹⁷ »Jek'ula' ri vino k'ak' 'anom na kaq'ej ta chupa juna surun† q'e'l. Ma we ka'ani' wa', ri vino k'ak' echiri' kanajtir uq'ij, kuraqij ri surun, katix k'u ri ri vino y ri surun na jinta chi uchak. Ruma k'u la', ri vino k'ak' 'anom chirajawaxik wi kaq'ej chupa ri surun k'asaq cha' ukab'ichal wa' kakowinik — xcha'.

*Rumi'al ri Jairo y rixog xuchap ruq'u' ri Jesús
(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)*

¹⁸ Echiri' katajin ri Jesús che ub'i'xikil taq wa', xk'un lo jun achi aj wach re ri tinamit, xuxuk rib' chwach y xub'i'ij che:

—Ri numi'al lik k'a e la' xkamik. We ta rilal ke'ek la wuk' y ke'ya'a ri q'ab' la puwi', rire kak'astaj tanchik —xcha'.

¹⁹ Ri Jesús xyaktajik y xe'ek ruk' rachi, junam kuk' rutijo'n. ²⁰ Ek'u la', k'o jun ixog lik yewa', e kab'lajuj lo junab' ri' na katani' ta ri yab'il re upa ik' che. Xqib' k'u pana chirij ri Jesús y xuchap ruchi' ruq'u'. ²¹ Ma xuch'ob' pa ranima': «Tob' tane xew lu'q'u' kanchapo, ruk' ri' kinkunutajik.»

²² Pero ri Jesús xtzu'n lo chirij, xutzu' uwach rixog y jewa' xub'i'ij che:

—Ixog, nimarisaj k'u'x la, ma xkunutaj la ruma xkub'i' k'u'x la wuk' —xcha'. Chupa k'u ri' la joq'otaj rixog asu xkunutajik.

---

† **9:17** “Surun”: Kil “odre” pa vocabulario.

²³ Ek'uchiri' xok b'i ri Jesús chirocho rachi aj wach, keb'utzutza' ri kakich'awisaj su' y ri winaq kewoqoqik. ²⁴ Xub'i'ij k'u ri Jesús chike:

—Chixelub'i, ma wa ralko ali na kaminaq taj, xa kawarik —xcha'.

²⁵ Ek'uchiri' xeb'esax lo ri winaq, ri Jesús xok b'i pa k'o wi ri ralko ali; xuchap k'u ruq'ab' y wa'li xyaktajik. ²⁶ Xe'ek k'u utzijoxik ri' wa' che ronoje taq la luwar.

Ri Jesús keb'ukunaj ka'ib' potz'

²⁷ Echiri' xel b'i ri Jesús chiri', xeterej b'i ka'ib' potz' chirij, lik ko kesik'in che, jewa' kakib'i'ij:

—¡Choj-juch' ka'n ko che'la, lal Ralk'o'al kan ri rey David! —xecha'.

²⁸ Echiri' xok ri Jesús chuchi' jun ja, xeqib' ri ka'ib' potz' ruk' y Rire xub'i'ij chike:

—¿Kikoj ri'ix we ri'in k'o panuq'ab' kanya ri itzu'nib'al? —xcha'.

Rike xkib'i'ij:

—Kaqakojo, Qajawal —xecha'.

²⁹ Ek'u ri Jesús xuya ruq'ab' puwi ri kiwach y xub'i'ij chike:

—Chu'ana wa' iwuk' e chirij ri kub'ulib'al ik'u'x —xcha'.

³⁰ Jek'ula' xkunutaj ri kiwach. Ewi ri Jesús lik xeb'upixab'aj, jewa' xub'i'ij chike:

—Lik mitzijoq wa' che junuq —xcha'.

³¹ Noj rike xew xeb'el b'i, xkijeq kakitzijoq pa ronoje taq la' la luwar ri xu'an ri Jesús.

Ri Jesús kukunaj jun me't

³² Echiri' katajin b'i kelik ri keb' achijab' xkunutaj ri kiwach, ri winaq xkik'am lo chwach ri

Jesús jun achi me't k'o puq'ab' jun itzel uxlab'ixel. ³³ Ek'uchiri' ri Jesús xresaj b'i ri itzel uxlab'ixel che, ri me't xkunutajik y xujeq kach'a'tik. E taq k'u ri winaq lik xkam kanima' che wa' y xkib'i'ij chikiwach: «Na qilom ta k'ana wa' wara Israel pacha' wa xqil wo'ora» xecha'.

³⁴ No'j ri fariseos xkib'i'ij: «La' la Jesús keb'eresaj b'i itzel uxlab'ixel ruma ruchuq'ab' ri kajawal ri itzel uxlab'ixel» xecha'.

Ri Jesús kub'i'ij lik keb'ajawax aj chak pa ruchak ri Dios

³⁵ Echiri' ri Jesús xik'ow pa taq ronoje tinamit y aldeas, kak'utun chupa taq ri sinagogas chujunajal luwar, kutzijoj ri Utzilaj Tzij re rutaqanik ri Dios y kukunaj ronoje yab'il y k'axk'ob'ik.

³⁶ Ek'uchiri' xeril ruk'iyal winaq, lik xejuch' ka'n pa ranima', ma rike pacha' e b'exex e sachinaq, kikichom kib' y na jinta chi chajinel ke. ³⁷ Xub'i'ij k'u chike rutijo'n: «Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Ri molonik kajawax u'anik, lik nim; no'j raj chak na e k'i taj. ³⁸ E uwari'che, chitz'onoj che ri Dios, ri Rajaw ri molonik, cha' keb'utaq lo aj chak chupa ruchak»* xcha'.

10

Ri Jesús keb'ucha' kab'lajuj utaqo'n

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

¹ Ek'u ri Jesús xeb'usik'ij ri kab'lajuj utijo'n y xuya pakiq'ab' keb'ekesaj b'i itzelilaj uxlab'ixel y kakikunaj ronoje yab'il y ronoje k'axk'ob'ik. ² E kib'i' taq wa' wa kab'lajuj e taqo'n:*

* **9:38** Lc. 10:2 * **10:2** “Taqo'n”: Kil “apóstol” pa vocabulario.

Nab'e e Simón ri kab'i'x Pedro che
 y ruchaq' Andrés,
 Jacobo
 y ruchaq' Juan (wa ka'ib' e uk'ajol ri Zebedeo),
³ Felipe,
 Bartolomé,
 Tomás,
 Mateo ri aj tz'onol puaq re tojonik,
 Jacobo ruk'ajol ri Alfeo,
 Lebeo ri kab'i'x Tadeo che,†
⁴ Simón ri kab'i'x che “ri Cananista”,‡
 k'isb'al re, e Judas aj Iscariot,§ ri xk'ayin re ri Jesús.

Ri Jesús kuya b'i kichak ri kab'lajuj utaqo'n

(Mr: 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Ri Jesús xeb'utaq b'i ri kab'lajuj y e pixab'anik
 wa' xuya b'i chike:

«Mix'ek pa taq ri luwar ke ri na e ta aj judi'ab',
 mixok ne pa taq ri tinamit re Samaria. ⁶ Jix
 k'u nab'e kuk' ri b'exex e sachinaq, wa' e ri e aj
 judi'ab' re ri tinamit Israel. ⁷ Jix y jewa' chitzijoj:
 “Rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj xa naqaj
 chi k'o wuloq.”

⁸ »Cheb'ikunaj konoje ri yewa'ib' kuk' taq ri k'o ri
 yab'il lepra chike, cheb'ik'astajisaj ri ekaminaq y
 cheb'iwesaj b'i itzel uxlab'ixel. Wa chuq'ab' kik'ul
 ri'ix e rutzil nuk'u'x chiwe; jek'ula' mitz'onoj rajil
 ri chak ki'an ruk'.

⁹ »Mik'am b'i imeyo re oro, re plata o re cobre.
¹⁰ Mik'am ne b'i teb' re ub'itaq iwe, mik'am b'i
 jun chik ikoton, jun chik mola'j ixajab' o jun chik

---

† **10:3** También kab'i'x “Judas” che. Lc. 6:16 ‡ **10:4** “Cananista”:
 Kil “Zelote” pa vocabulario. § **10:4** “Iscariot”: Wa' e utinamit ri
 Judas.

ich'ami'y. Ma e junog kachakunik, lik taqalik kaya'i' janipa ri kajawax che.

¹¹ »Echiri' kixopon pa juna tinamit o pa juna aldea, chitzukuj junog jusuk' ub'inik usilab'ik y chixkanaj k'u kan chirocho k'ate kixel b'i chiri' echiri' kix'ek pa jun chik tinamit.

¹² »Echiri' kixok chuchi' juna ja, chiya'a rutzil kiwach ri e k'o chiri', kitz'onoj k'u ri utzil chomal re ri Dios pakiwi'. ¹³ We kixkik'ul k'u ri e k'o pa ri ja, kakanaj ri utzil chomal itz'onom kan pakiwi'. No'j we rike na kixkik'ul taj, ri utzil chomal katzelej tanchi lo iwuk'.

¹⁴ »We na kixkik'ul taj y na kakaj tane kakita ri kitzijoj, chixelub'i chupa ri ja o pa ri tinamit yey chipupa' kan rulew k'o che ri iwaqan. ¹⁵ Ma paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Chupa ruq'ijol ri q'atb'al tzij, más lik k'ax ri kape pakiwi ri tinamit na xkik'ul ta ri Utzilaj Tzij, chwa ri kape pakiwi ri e aj Sodoma y ri e aj Gomorra.*

Taq ri k'axk'ob'ik kapetik

¹⁶ »Chitape': Ri'in kixintaq b'i pacha' ix b'exex chikixo'l utiw. Lik chichajij k'u iwib' chi utz jela' pacha' ru'anik kuchajij rib' ri kumatz, yey chi'ana pacha' ri palomax na jinta k'o ku'an che junog.

¹⁷ »Lik chichajij k'u iwib' chikiwach ri winaq, ma kixkik'am b'i pa taq q'atb'al tzij y kakijich' ipa pa taq sinagogas. ¹⁸ Wuma ri'in, kixkik'am ne b'i chikiwach taq raj q'atal tzij y ri taqanelab'. Ruk' k'u ri' wa', utz kiq'alajisaj nuwach ri'in

---

* **10:15** Gn. 19:24-25

chikiwach rike y chikiwach konoje taq ri tinamit che ruwachulew. ¹⁹ Ek'uchiri' kixkiya chikiwach, mub'isoj ik'u'x sa' ri kib'i'ij; ma echiri' kopon ru'orayil re kixch'a'tik, e ri Dios kaya'w lo ich'a'tem. ²⁰ Ma na ix ta ri kixch'a'tik, e ri Ruxlab'ixel Riqaw; e Rire kuya ich'a'tem.

²¹ »E taq k'u ri tikawex kekiya ri katz-kichaq' pa kamik; ri k'o kalk'o'al kekiya taq ri kalk'o'al pa kamik; ri kalk'o'al keyaktaj chikij kichu-kiqaw y kekiya pa kamik. ²² Taq ri winaq lik tzel kixkil ri'ix xa ruma ikojom ri nub'i'; no'j china k'u ri kuchuq'ub'ej rib' k'a chupa ri k'isb'al re, e ri' ri kakolob'etajik. ²³ Echiri' lik kixternab'ex ruk' k'axk'ob'ik pa juna tinamit, jix che jun chik. Ma paqatzij wi kamb'i'ij chiwe, k'amaja' ne kik'iso kixik'ow chupa ronoje taq ri tinamit re Israel, echiri' kak'un tanchi Ralaxel Chikixo'l Tikawex.

²⁴ »Na jinta juna tijo'n más k'o uwach chwa rutijonel y na jinta ne juna aj chak más k'o uwach chwa ri rajaw. ²⁵ Juna tijo'n kub'uloq we xu'ana jela' pacha' rutijonel y juna aj chak kub'uloq we xu'ana pacha' ri rajaw. We kab'i'x “Beelzebú” che ri kiqaw rak'alab', ¿mak'uwari' ri kab'i'x chike ri ralk'o'al?

*Mixi'ij iwib' chikiwach ri winaq
(Lc. 12:4-9)*

²⁶ »Mixi'ij iwib' chikiwach ri winaq. Ma kopon ri q'ij echiri' janipa ri na q'alajisam taj, kaq'alajisax na; yey janipa ri ewatalik, keta'maxik. ²⁷ E janipa ri kamb'i'ij ri'in xew chiwe ri'ix, chib'i'ij ri'ix chiwachil; yey ri kanweswa' ri'in chiwe, chixsik'in che ub'i'ixkil pa taq b'e.

28 »Mixi'ij iwib' chikiwach ri k'o pakiq'ab' kixkikamisaj, ma wa' xew che ri cuerpo kaki'an wi, no'l' na jinta pakiq'ab' kakisach uwach ruk'aslem junog chwach ri Dios. E chixi'ij iwib' chwach ri Jun k'o puq'ab' keb'uk'aq b'i ri tikawex junam ruk' ri kicueros y ri kanima', chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax.

29 »Iweta'am, ka'ib' raltaq ko tz'ikin kek'ayix xa chwa jun ralko meyo. Na ruk' ta k'u ri', na katzaq tane junog chike pulew we ri Qaqaw na kuya ta luwar. 30 Mak'uware' ri'ix lik puq'ab' ix k'o wi, ma xa ne chujunal riwi' ajilam ruma Rire. 31 E uwari'che, mixi'ij iwib'; ma ri'ix más k'o iwach chikiwach ri raltaq ko tz'ikin.

32 »E junog kuq'alajisaj chikiwach ri winaq, kub'i'ij: “In tijo'n re ri Jesús”; jek'uri'la' kan'an ri'in che rire, kamb'i'ij chwach ri Nuqaw k'o chila' chikaj: “Qatzij, wa jun e nutijo'n” kincha'.

33 »No'l' k'u ri kub'i'ij chikiwach ri winaq: “Ri'in na in ta tijo'n re ri Jesús.” Jek'uri'la' kan'an ri'in che rire, kamb'i'ij chwach ri Nuqaw k'o chila' chikaj: “Qatzij, wa jun na nutijo'n taj” kincha'.

Ri jachb'al kipa ri tikawex ruma ri Jesús

(Lc. 12:49-53; 14:26-27)

34 »Mich'ob'o we ri nuk'unik che ruwachulew kuk'am lo utzil chomal. Na e ta ri', ma e kuk'am lo ch'a'oj chikixo'l taq ri tikawex.** 35 Ruma k'u ri nuk'unik, ri tikawex kakijeq kech'o'jin chikiwach

---

** **10:34** Taq ri tikawex kech'o'jin chikiwach, ma ri na kek'uluw ta re ri Cristo keyaktaj chikij ri kakikoj rub'i', kaki'an k'ax chike y laj ne kekikamisaj.

rala ruk' ruqaw,
 rali ruk' ruchu
 y ralib'atz ruk' ruchu-ralib'.

³⁶ Ek'u ri' ri tzel keb'ilow re juna tikawex,
 e mismo ri e k'o pa rocho.

Mi. 7:6

³⁷ »China ri más lik e k'ax keb'una' ruchu-uqaw chinuwach ri'in, na taqal ta che katerej chwij; jek'ula' china ri más lik e k'ax keb'una' ri ralk'o'al chinuwach ri'in, ri' na taqal ta che katerej chwij.

³⁸ »China ri na karaj taj kutij k'ax ruma e nutijo'n,†† ri' na taqal ta che katerej chwij. ³⁹ China ri kutij uq'ij lik kel chi utz ruk'aslem wara che ruwachulew, ri' e kujam ri k'aslemal chila' chikaj; no'j ri kuya ranima' ruk'aslem wuma ri'in, ri' e kuriq ri chomilaj uk'aslemal chwach ri Dios.

Ri rajil uk'axel taq ri chak

(Mr. 9:41)

⁴⁰ »China ri kak'uluw iwe ri'ix, in ri kinuk'ulu; yey china ri kak'uluw we ri'in, e kuk'ul ri Jun taqayom lo we. ⁴¹ China ri kak'uluw re juna q'alajisanel ruma e q'alajisay re rutzij ri Dios, ri rajil uk'axel kuk'ulu e jela' pacha' ri kuk'ul juna q'alajisanel. China ri kak'uluw re juna tikawex ruma jusuk' rub'inik chwach ri Dios, ri rajil uk'axel kuk'ulu e jela' pacha' ri kuk'ul ri jusuk' ub'inik usilab'ik chwach ri Dios. ⁴² China k'u ri kusipaj tob' xa juna tzima ya' joron che junog chike wa' wa ch'uti'q ruma e nutijo'n, paqatzij wi kamb'i'ij chiwe, ri' na kujam ta k'ana ri rajil uk'axel» xcha ri Jesús.

---

†† **10:38** Pa ri ch'a'tem griego kub'i'ij “ri na ruk'a'am ta rucruz”.

11

Ri Juan Aj Ya'l Bautismo keb'utaq lo rutijo'n ruk' ri Jesús

(Lc. 7:18-23)

¹ Echiri' ri Jesús xuk'is kipixab'axik ri kab'lajuj utijo'n, xel b'i chiri' re kak'utunik y re kutzijoj Ruch'a'tem ri Dios chupa taq ri kitinamit rutijo'n.

² Ri Juan k'o pa cárcel echiri' xuta ri ku'an ri Cristo. Xeb'utaq k'u lo ka'ib' chike rutijo'n ruk' Rire, ³ cha' ke'kitz'onoj che:

—¿E rilal Rucha'o'n lo ri Dios, ri Jun b'i'tal chik kak'unik, o kaqoy'ej chi junoq chik? —xecha'.

⁴ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Jix y chitzijoj che ri Juan ronoje wa kixtajin che utayik y che rilik. ⁵ Ma ri e potz' ketzu'nik, ri e sik keb'inik, ri k'o yab'il lepra chike kekunutajik, ri e t'o'k ketanik, ri ekaminaq kek'astajik y chike ri nib'a'ib' katzijox ri Utzilaj Tzij.* ⁶ Nim uq'ij ralaxik k'u ri' ri na kasach ta ri kub'ulib'al uk'u'x wuk' —xcha'.

Ri Jesús kach'a't puwi ri Juan Aj Ya'l Bautismo
(Mr. 7:24-35)

⁷ Ek'uchiri' xeb'ek rike, ri Jesús xujeq kach'a't puwi ri Juan chike ri winaq, jewa' xub'i'ij:

«¿Sa' ri xe'ila ala q pa ri luwar katz'intz'otik? ¿Xe'ila neb'a ala q jun achi na jinta ukowil xa pacha' tani kajabajo'x ruma ri tew? ⁸ ¿Sa' ri xe'ila ala q? ¿Xe'ila neb'a ala q jun achi uwiqom rib' ruk' chomilaj k'ul? Na e ta ri', ma eta'am

---

* **11:5** Pa Is. 61:1 kub'i'ij: Rucha'o'n lo ri Dios e kutzijoj ri Utzilaj Tzij chike ri nib'a'ib'.

alaq ri lik kewiqiqik, ri' pa kocho e aj wach ejeqel wi. ⁹ Kantz'onoj k'u ri': ¿Sa' ri xe'ila alaq? ¿Xe'ila alaq jun q'alajisanel? Are', yey paqatzij wi kamb'i'ij che alaq: Rire e más k'o uwach chikiwa ri jujun chik q'alajisanelab'. ¹⁰ Ma jewa' kub'i'ij Ruch'a'tem ri Dios puwi ri Juan:

Ri'in kannab'esaj b'i ri waj chak chawach Ri'at cha' kuyijb'a' ri b'e chwach pan rawoponib'al *Mal.*

3:1

kacha'.

¹¹ »Paqatzij wi kamb'i'ij che alaq: Na jinta junog chike ri tikawex eb'alaxinaq wara che ruwachulew más k'o uwach chwa ri Juan Aj Ya'l Bautismo. Pero chwi k'u ri' wa' wa ke'ek, china ri kok chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj, tob' na jinta uwach, más nim uq'ij ralaxik chwa ri Juan.†

¹² »Ruk' ri Juan Aj Ya'l Bautismo xjeq lo utzijoxik ri Utzilaj Tzij puwi rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj, y wa' k'a katajin utzijoxik waq'ij ora, tob' e k'o ri kakitij uq'ij kakiq'atej wa'. Na ruk' ta k'u ri', e ri lik kakitij uq'ij kakitzukuj wa taqanik, kaya'taj chike keb'ok chupa. ¹³ Ma lik chwach pana echiri' xujeq katzijon ri Juan, ri q'alajisanelab' y ri Moisés kitz'ib'am chi lo chupa ri Tzij Pixab' chwi ruk'unib'al rutaqanik ri Dios. ¹⁴ We kiwaj k'u ri'ix kikojo, ri Juan e ri Elías, ri jun

---

† **11:11** Ri Juan Aj Ya'l Bautismo na xril ta chub'i rukamik y ruk'astajib'al ri Jesús, yey na xril tane ruqajib'al lo ri Ruxlab'ixel ri Dios, ma xkamik echiri' k'amaja' kik'ow taq wa'. E uwari'che ri xkikoj rub'i' ri Cristo chwi lo rukamik ri Juan más k'o xq'alajisax chikiwach rike chwa ri Juan. Lc. 10:23-24; Heb. 11:39-40

b'i'tal chik kak'unik. ¹⁵ China k'u ri k'o utanib'al che utayik, ¡chuta k'u ri'!

¹⁶ »¿China k'u ruk' kanjunimaj wi kiwach wa winaq re waq'ij ora? E kanjunimaj kuk' ri k'o'mab' keb'e'tz'ula pa k'ayib'al y lik kesik'in chikiwach, ¹⁷ kakib'i'ij:

Echiri' ri'oj xqach'awisaj su' chiwe,

ri'ix na xiwaj taj kix-xajawik;

yey echiri' xqatunaj b'ix b'isob'al uwach chiwe,

na xiwaj taj kixjuyuyik

kecha'.

¹⁸ »Jek'ula' kaki'an taq ri winaq, ma echiri' xk'un ri Juan Aj Ya'l Bautismo, rire lik ku'an ayuno y na kutij tane vino. Yey ri winaq kakib'i'ij: “Wa' wa'chi k'o puq'ab' jun itzel uxlab'ixel” kecha'.

¹⁹ »Xk'un k'u lo Ralaxel Chikixo'l Tikawex. Rire kutij ronoje ri kaya' chwach, yey taq ri winaq kakib'i'ij: “Wa' wa jun achi lik japjatel y q'ab'a'rel, kachb'i'il raj tz'onol puaq re tojonik† y raj makib'” kecha'. No'j kaq'alajin na k'ut china taq ri lik k'o runa'oj ri Dios kuk' ruma ri ki'anom» xcha ri Jesús.

Ri k'axk'ob'ik kape pakiwi ri tinamit na kak-itzelej ta kitzij

(Lc. 10:13-15)

²⁰ Ek'uchiri', ri Jesús lik xeb'uyaj ri winaq re taq ri tinamit pa u'anom wi uk'iyal milagros, ma rike na xkitzelej ta kitzij chwach ri Dios. Jek'uwa' xub'i'ij:

²¹ «¡Lik toq'o' iwach ri ix aj Corazín! ¡Lik toq'o' iwach ri ix aj Betsaida! Ma we ta chupa ri tinamit

---

† **11:19** “Raj tz'onol puaq re tojonik”: Kil “cobrador de impuestos” pa vocabulario.

Tiro y ri tinamit Sidón[§] xilitaj wi wa k'utub'al re ruchuq'ab' ri Dios xin'an chiwach ri'ix, k'o tan q'ij ta lo ri' xkitzelej kitzij chwach ri Dios, kikojom chi k'u kiq'u' k'ax rij y kitz'uyub'am kib' pa chaaj ruma ri kib'is. ²² E uwari'che kamb'i'ij chiwe: Echiri' kopon ri q'ij re ri q'atb'al tzij, más nim ri k'axk'ob'ik kape piwi ri'ix chwa ri k'axk'ob'ik kape pakiwi ri winaq re ri tinamit Tiro y ri tinamit Sidón.**

²³ »Yey ri ix aj Capernaúm, e chiwach ri'ix lik yakom chi iq'ij k'a chikaj; yey na e ta ri', ma lik kak'aq ne b'i iq'ij y kixk'aq ne b'i k'a chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax. Ma we ta pa ri tinamit Sodoma xilitaj wi wa milagros xin'an chiwach ri'ix ix aj Capernaúm, ri' la' la tinamit k'a k'o tane wo'ora.*

²⁴ Ek'u kamb'i'ij wa' chiwe: Pa ri q'ij re ri q'atb'al tzij, lik nim ri k'axk'ob'ik kape piwi ri'ix chwa ri xpe pakiwi ri winaq re ri tinamit Sodoma» xcha'.

Ri Jesús kuyak uq'ij Ruqaw

(Lc. 10:21-22)

²⁵ Ek'u la' la joq'otaj ri Jesús xu'an orar chwach Ruqaw, jewa' xub'i'ij:

«Nuqaw, kanyak q'ij la, Lal Rajaw ruwa kaj y ruwachulew, ma ri q'alajisam la chike ri lik kaki'an ch'uti'n che kib', wa' ewam la chikiwach ri lik k'o kina'oj y lik k'o kimajom. ²⁶ Jela' x'an la, Nuqaw, ma e x'aj la ri'» xcha'.

²⁷ Tek'uchiri', xub'i'ij chike ri tikawex:

---

§ **11:21** Lik eta'matalik ri ejeqel pa wa keb' tinamit Tiro y Sidón, lik e aj tioxab' y lik e aj makib'. Is. 23:1-18 ** **11:22** Ri tikawex kitom ri Utzilaj Tzij y na kakikoj taj, más k'ax ri kape pakiwi' chikiwa ri tikawex na jinta k'o kitom puwi'. * **11:23** Gn. 19:24-28

«Ronoje taq ri k'olik ya'tal lo panuq'ab' ruma ri Nuqaw. Na jinta k'u junog lik umajom usuk' chi utz sa' ruwach Ruk'ajol ri Dios, xew ri Qaqaw Dios eta'mayom re. Y na jinta ne junog umajom usuk' chi utz sa' ruwach ri Qaqaw Dios, xew Ruk'ajol ri Dios eta'mayom re; yey puq'ab' k'u ri' Ruk'ajol k'o wi china chike karaj kuq'alajisaj wi wa'.

Ri uxlanem kuya ri Jesús

²⁸ »Chixpeta wuk', iwonoje ri ix kosinaq y k'o iweqa'n, ma ri'in kanya uxlanem chiwe. ²⁹ Chiya'a iwib' chuxe' ri nuyuku kankoj ri'in chiwe. Chimaja k'u iwe'ix chwij, ma ri'in utz nuk'u'x y na kan'an ta nim che wib' chiwach. We ki'an k'u ri' wa', kiriq na ri utzil chomal piwanima'. ³⁰ Ma ri nuyuku ri'in, na k'ayew ta ruk'axik b'i y ri eqa'n kanya b'i chiwe na al taj» xcha'.

12

Ri Jesús e rajaw ri q'ij re uxlanib'al

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ Chupa taq k'u ri' la' la q'ij pa jun q'ij re uxlanib'al, ri Jesús kuk' rutijo'n e ri' keb'ik'ow pa taq tiko'n re trigo. Ek'u rutijo'n, ruma lik kenu-mik, xkijeq kakich'upila' b'i ri trigo; tek'uchiri', kakiqil ruk' ri kiq'ab' y kakitijo.

² Echiri' ri fariseos xkil wa', xkib'i'ij che ri Jesús: —Chilape la, ri e tijo'n la kaki'an ri na taqal taj ka'ani' chupa ri q'ij re uxlanib'al —xecha'.

³ Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach: —¿Na ajilam ta neb'a alaq ri xu'an ri David julaj echiri' rire kuk' ri rachb'i'il xenumik? ⁴ Xok k'u chupa ri Rocho Dios y junam kuk' ri rachb'i'il xkitij

ri pam ya'tal chi puq'ab' ri Dios;* tob' na taqal ta chike rike kakitijo, ma wa' xew taqal chike raj chakunel pa Rocho Dios.

⁵ »¿Na iwajilam ta neb'a ri tz'ib'ital kan ruma ri Moisés chupa ri Tzij Pixab'? Ma kub'i'ij e raj chakunel pa Rocho Dios na keb'uxlan ta chupa ri q'ij re uxlanib'al; na ruk' ta k'u ri', wa' na mak ta chike.*

⁶ »Kamb'i'ij k'u ri'in chiwe: K'o jun wara más nim uq'ij chwa ri Rocho Dios. ⁷ We ta ri'ix imajom usuk' sa' ke'elawi ri kub'i'ij ri Dios chupa Ruch'a'tem:

Ri lik kuaj Ri'in chiwe e ri k'utub'al re ri k'axna'b'al k'u'xaj,

na e ta ri kakamisax awaj re qasa'n chinuwach *Os.*

6:6

kacha'; we ta k'u lik kimaj usuk' wa', ri' na kiq'at ta tzij pakiwi ri na jinta mak ki'anom. ⁸ Ma Ralaxel Chikixo'l Tikawex e rajaw ri q'ij re uxlanib'al — xcha'.

Ri Jesús kukunaj jun achi chaqijinaq uq'ab'

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Echiri' xel ri Jesús chiri', xok chupa ri sinagoga re ri tinamit. ¹⁰ K'o k'u jun achi chiri' chaqijinaq jun uq'ab'. Yey e taq ri lik kakitzukuj su'anik kakitz'aq uchi' ri Jesús, xkitz'onoj che:

—¿Ub'e nawi kakunax juna yewa' chupa ri q'ij re uxlanib'al? —xecha'.

¹¹ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿K'o nawi junoq che alaq we pa ri q'ij re uxlanib'al tzaqinaq juna ub'exex pa siwan, na ke'resaj tuloq? ¹² ¿China k'u ri más k'o uwach, e

* **12:4** 1 S. 21:1-6 * **12:5** Nm. 28:9-10

rachi o e ri b'exex? Ruma k'u ri', taqalik ka'an ri utz chupa ri q'ij re uxlanib'al —xcha'.

¹³ Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús che rachi chaqiji-naq uq'ab':

—Chasuk'upij raq'ab' —xcha'.

Ek'u rachi xuyuq ruq'ab' y wa' xutzirik, ruq'ab' xu'an tanchi jela' pacha' ri jun chik.

¹⁴ Xeb'el k'u b'i ri fariseos y xkich'a'tib'ej chiki-wach su'anik kakisach uwach ri Jesús.

Ri Jesús e Ucha'o'n lo ri Dios

¹⁵ Ri Jesús reta'am sa' ri kakaj kaki'an che; ruma k'u la', xel b'i chiri' y lik e k'i ri winaq xeterej b'i chirij. Ek'u Rire xeb'ukunaj konoje ri yewa'ib'

¹⁶ yey lik xeb'upixab'aj cha' na kakiq'alajisaj taj china Rire. ¹⁷ Xu'an taq wa' cha' e xu'ana rub'i'im ri Dios ruma ri q'alajisanel Isaías:

¹⁸ E waj chak wa', ri Jun nucha'om loq.

Ri'in lik k'ax kann'a'o y lik kinki'kot ruk'.

Kanya k'u ri Wuxlab'ixel puwi Rire

cha' kutzijoj ri lik usuk' kan'an Ri'in*

chikiwach konoje taq ri tinamit che ruwachulew.

¹⁹ Na ruk' ta yaj, na ruk' ta sik' ku'an wa';

Na jinta k'u junuq ri' kataw re kayajanik o kasik'in pa taq b'e.

²⁰ Yey Rire na kusach tane uwach ri xa ch'itil chik.

E pacha' junuq na ke'ek ta che uq'epik juna su' kotokik y na kuyub'ij tane juna mecha xa kab'utzutz chik;

ma kuk'ut ri rutzil uk'u'x

chike taq ri paxinaq kik'u'x

* **12:18** Ri usuk' ku'an ri Dios e ri keb'u'an jusuk' chike taq ri tikawex.

y ri na jinta chi kichuq'ab'.
 Jek'uri'la' ku'ano kopon na ri q'ij
 echiri' na jinta chi junoq kach'ijow uchuq'ab'
 ri lik usuk' kan'an Ri'in.

²¹ Konoje taq k'u ri' ri tinamit che ruwachulew
 lik kakikub'a' pan kik'u'x ruk' Rire *Is. 42:1-4*
 xcha'.

Kab'i'x che ri Jesús e uchuq'ab' ritzel ri k'o ruk'
(Mr. 3:20-30; Lc. 11:14-23)

²² Ek'uchiri', xkik'am b'i chwach ri Jesús
 jun achi potz' y me't yey k'o puq'ab' jun itzel
 uxlab'ixel. Ek'u ri Jesús xukunaj y jek'ula' wa'chi
 xtzu'nik y xujeq kach'a'tik. ²³ Konoje k'u ri winaq
 lik xkam kanima' che y xkib'i'ij: «¿K'axtaj e rire ri
 Ralk'o'al kan ri rey David?» xecha'.

²⁴ Ek'u ri fariseos echiri' xkita wa', xkib'i'ij:
 «Wa' wa jun achi keb'eresaj b'i ri itzel uxlab'ixel
 ruma ruchuq'ab' ri Beelzebú, ri kajawal ri itzel
 uxlab'ixel» xecha'.

²⁵ Ri Jesús reta'am sa' ri kakich'ob'o; ruma k'u
 ri', xub'i'ij chike:

«We ri taqanelab' re juna tinamit kijachom kipa
 ruma kech'o'jin chikiwach, ri' na kanajtir ta ri
 kitaqanik. Yey we ri ejeqelet pa juna tinamit o
 pa juna ja kijachom kipa ruma kech'o'jin chiki-
 wach, ri' na ketiki' ta chi utz. ²⁶ Jek'ula', we ta ri
 Satanás karesaj b'i ri Satanás chike ri winaq, ri' e
 pacha' kach'o'jin chirib'il rib' y utukel kujach upa
 rutaqanik. ¿Sa' k'u u'anik ri' kanajtir rutaqanik?»

²⁷ »Ralaq kab'i'ij alaq ri'in keb'enuwesaj b'i taq ri
 itzel uxlab'ixel ruk' ruchuq'ab' ri Beelzebú. We ta
 e ri', ¿china k'u kaya'w kichuq'ab' ri' ri e tijo'n alaq
 cha' kekesaj b'i taq ri itzel uxlab'ixel? ¿Ruk' nawi

ruchuq'ab' ritzel winaq kaki'ano? Tz'onoj k'u alaq ri' chike ri e tijo'n alaq we e u'anom ri'. ²⁸ Pero we ri'in keb'enuwesaj b'i taq ri itzel uxlab'ixel ruk' ruchuq'ab' ri Ruxlab'ixel ri Dios, wa' e k'utub'al re k'uninaq chi rutaqanik ri Dios chixo'lib'al alaq.

²⁹ »Tape alaq: ¿Su'anik kok juna eleq'om pa rocho junoq lik k'o uchuq'ab' yey kareleq'aj k'u lo rub'itaq re pa ja, we na kuyut ta nab'e ri rajaw ja? Ma we releq'om uyutum chi ri rajaw ja, k'a ek'uchiri' utz kareleq'aj b'i ronoje la k'o pa ri ja.

³⁰ »China k'u ri na u'anom ta re wuk' ri'in, ri' aj ch'a'oj chwij. Yey china ri na kato'b' ta wuk' ri'in che kik'amik lo jujun chik, ri' e kuwulij wa chak kan'ano.

³¹ »E uwari'che kamb'i'ij che alaq: K'o puq'ab' ri Dios kukuy ronoje taq ri mak ke ri tikawex ruk' ronoje taq ri na utz taj kakib'i'ij, no'j na kukuy ta umak ri kach'a't chirij ri Ruxlab'ixel ri Dios.

³² China ri tzel kach'a't chirij Ralaxel Chikixo'l Tikawex, ri' kakuytaj umak we kutzelej utzij. No'j ri tzel kach'a't chirij ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios, ri' na kakuytaj ta k'ana umak che wa' wa q'ij oj k'o wi y na kakuytaj tane k'ana umak tob' ne che ruq'ijol ri k'aslemal katajin loq.

Ri che' eta'matal uwach ruma ri jiq'ob'al kuya'o

³³ »E juna chomilaj che', lik chom rujiq'ob'alil kuya'o; yey ri che' na chom taj, na chom ta rujiq'ob'alil kuya'o. Ma ri che' keta'max uwach ruma rujiq'ob'alil. ³⁴ ¡Ralaq pacha' alaq jupuq chi kumatz! ¿Su'anik k'u ri' kach'a'tib'ej alaq ri utz we itzel k'u'x alaq? Ma ruk' ruch'a'tem ri tikawex kaq'alajin ronoje ri uk'olom chupa ri ranima'.

³⁵ Jek'ula' e junoq utz uk'u'x, echiri' kach'a'tik, e karesaj lo ri chom uk'olom chupa ri ranima'. Yey e junoq itzel uk'u'x, echiri' kach'a'tik, e karesaj lo ri na chom taj uk'olom chupa ri ranima'.

³⁶ »Ri'in kamb'i'ij k'u che alaq: Chupa ri q'ij re ri q'atb'al tzij, chikijujunal ri tikawex kata' kichi' ruma ronoje ri ch'ulilaj ch'a'tem kel lo chwa ke'.
³⁷ Ma chijujunal alaq, we utz ri ch'a'tem alaq, ri' kaq'alajinik alaq jusuk'; no'j we na chom ta ri ch'a'tem alaq, ri' kaq'at tzij paw'i' alaq» xcha'.

Ri winaq kakitz'onoj che ri Jesús k'utub'al re ruchuq'ab'

(Lc. 11:29-32)

³⁸ Ek'uchiri', jujun chike ri fariseos y raj k'utunel re ri tziypixab', xkib'i'ij che ri Jesús:

—Lal tijonel, ri'oj kaqaj kaqilo ka'an la juna k'utub'al re ri chuq'ab' la chiqawach —xecha'.

³⁹ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ri kakitz'onoj k'utub'al re ruchuq'ab' ri Dios e ri winaq re waq'ij ora, ri itzel kik'u'x y na jusuk' ta ri kanima' chwach ri Dios. No'j na kaya'taj ta k'u wa' chike, ma xew kaya'taj ri k'utub'al x'ani' ojertan ruk' ri q'alajisanel Jonás. ⁴⁰ Ma jela' pacha' ri Jonás xk'o'ji' oxib' q'ij y oxib' aq'ab' chupa ri nimalaj kar,* jek'ula' Ralaxel Chikixo'l Tikawex oxib' q'ij y oxib' aq'ab' kamuqi' pulew.

⁴¹ »Ri winaq aj Nínive re ojertan keyaktaj chupa ri q'ij re q'atb'al tzij y kakikoj kimak ri tikawex re waq'ij ora. Ma rike xkitzelej kitzij chwach ri Dios ruma ri tzijonik xu'an ri Jonás chikiwach.* No'j

* **12:40** Jon. 1:17   * **12:41** Jon. 3:1-10

ri tikawex re waq'ij ora, k'o jun chikixo'l más k'o uwach chwa ri Jonás, yey na keb'ok tane il che.

⁴² »Jek'ula' echiri' kopon ri q'ij re ri q'atb'al tzij,* kayaktaj lo ri reina re pa sur† y kukoj kimak ri tikawex re waq'ij ora. Ma rojertan lik naj petinaq wi rire cha' kolu'xikinaj runa'oj ri rey Salomón. No'j ri tikawex re waq'ij ora, k'o jun chikixo'l más k'o uwach chwa ri Salomón, yey na keb'ok tane il che.

Ri kuk'ulumaj junoq echiri' juna itzelilaj uxlab'ixel katzelej tanchi ruk'

(Lc. 11:24-26)

⁴³ »Echiri' juna itzelilaj uxlab'ixel kel b'i che juna tikawex, ri ku'ano e kasutin pa taq luwar katz'intz'otik, kutzukuj pa kajeqi' wi. Yey we na kuriq taj, ⁴⁴ kub'i'ij k'u chirib'il rib': “Kintzelej pe chupa ri wocho pa xinell lo wi” kacha'. Ek'uchiri' koponik, ku'riqa rachi pacha' juna ja k'a jinta rajaw, mesom upa y yijb'ital chi utz. ⁴⁵ Ke'ek k'ut, keb'u'k'ama chi lo wuqub' rach itzelilaj uxlab'ixel más itzel kiwachlib'al chwa rire; y konoje k'u ri' keb'okik y kejeqi' chiri'. Jek'uri'la', rub'inik rachi más kayojtaj chwa ri petinaq loq. Ek'u kakik'ulumaj wa' ri winaq itzel kik'u'x waq'ij ora —xcha ri Jesús.

Ruchu y taq ruchaq' ri Jesús

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶ Ek'u ruchu y taq ruchaq' ri Jesús xek'un loq echiri' Rire k'a kach'a't ne kuk' ri winaq. Xek'oji' k'u lo pa b'e yey lik kakaj kech'a't ruk'.

* **12:42** Ap. 20:11-15 † **12:42** Wa jun ixoq e reina re ri nación Sabá, ri k'o pa sur che Israel. 1 R. 10:1-3

47 K'o k'u jun xub'i'ij pan che ri Jesús:
—Ri chu la y taq ri chaq' la e k'o pa b'e yey lik kakaj kech'a't uk' la —xcha'.

48 Ek'u ri Jesús xub'i'ij che ri xb'i'n pan che:
—Chawach ri'at, ¿china k'u ri nuchu y china taq ri nuchaq'? —xcha'.

49 Ek'uchiri', ruk' ruq'ab' xeb'uk'ut rutijo'n y xub'i'ij:

—Wa e k'o wara e nuchu y e taq nuchaq' ri'.

50 Ma china ri ku'an janipa ri karaj ri Nuqaw k'o chila' chikaj, wa' e nuchaq', e wanab' y e nuchu ri' —xcha'.

13

Ri k'amb'al na'oj puwi ri awanel

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

1 Chupa la' la q'ij, ri Jesús xel b'i pa ri ja y xe'tz'ula chuchi' ri mar. 2 Y uk'iyal winaq k'ut xemolotaj chiri' pa k'o wi Rire. Ruma la', ri Jesús xok chupa jun barco, xtz'uyi' chupa y konoje ri winaq xekanaj kan chuchi' ri mar. 3 Yey Rire xujeq uya'ik uk'iyal k'utunik chikiwach ruk' taq k'amb'al na'oj, jewa' xub'i'ij chike:

«Jun awanel xel b'i cha' ke'awanoq. 4 Ek'uchiri' katajin che ujobopexik rija',* k'o xtzaq kan chuchi' ri b'e. Xek'un k'u lo tz'ikin y xo'lkitija b'i.

5 »K'o ija' xtzaq kan pa taq ab'aj; yey ruma na jinta uk'iyal ulew chuxe', xel tan lo rija'.

---

* 13:4 E rojertan chila' Israel echiri' kaki'an rawanik re ri trigo xa kakijopopej rija' pulew, tek'uchiri' kakich'uq uwi' ruk' ulew.

⁶ Ek'uchiri' xel lo ri q'ij, xk'atik; yey ruma na jinta ratz'ayaq, xchaqijik.

⁷ »K'o ija' xtzaq kan pa taq k'iix. Ek'u ri k'iix xk'iyik yey rija' xjiq' kan chuxe'.

⁸ »No'j k'o ija' xtzaq kan pa chomilaj ulew. Ek'u ri' wa' lik xu'an reqa'n. K'o ne jujun raqan xuya jun ciento, k'o jujun chik xuya sesenta y k'o xuya treinta. ⁹ China k'u ri k'o utanib'al che utayik, ¡chuta k'u ri'!» xcha'.

Sa' ruchak taq ri k'amb'al na'oj

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Ek'u rutijo'n xeqib' ruk' ri Jesús y xkitz'onoj che:

—¿Su'b'e kak'utun la chikiwach ri winaq ruk' taq k'amb'al na'oj? —xecha'.

¹¹ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Chiwe ri'ix ya'talik kaq'alajisax runa'oj ri Dios chwi rutaqanik petinaq chila' chikaj; no'j chike taq ri winaq, na ya'tal taj. ¹² Ma china ri k'o umajom chik, ri' kaya'taj ne che cha' más k'o kumajo. No'j china ri na jinta k'o umajom, kamaj ne che ri kuch'ob'o umajom chik. ¹³ Ruma la' kinch'a't kuk' rike xa ruk' taq k'amb'al na'oj. Ma tob' rike ketzu'nik, e junam ruk' na ketzu'n taj; tob' ketanik, e junam ruk' na ketan taj y e ri' na jinta k'o kakimaj usuk'. ¹⁴ Ma ri kik'ulumam rike e ku'ana pacha' rub'i'im kan ri Dios ruma ri q'alajisanel Isaías:

Ri'ix tob' kixtanik, na jinta k'o kimaj usuk' che ri kito;
y tob' ne kixtzu'nik, na jinta k'o kimaj usuk' che ri kiwilo.

¹⁵ Ma wa tinamit lik u'anom ko ri kanima';

e pacha' lik k'ayew chike ketanik,
 y ri kiwach e pacha' yupulik.
 Jek'ula' na jinta k'o kakilo,
 na jinta k'o kakito
 y na jinta k'o kakimaj usuk';
 yey na kakitzelej tane kitzij chinuwach
 cha' jela' keb'enukunaj
 xcha'.

Is. 6:9-10

¹⁶ »No'j ri'ix lik nim iq'ij iwalaxik, ma ri Dios kuya chiwe kiwilo y kita janipa ri ku'an Rire wuma ri'in. ¹⁷ Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Ojertan uk'iyal q'alajisanelab' y tikawex jusuk' kib'inik kisilab'ik lik xkaj kakil b'i janipa ri kiwil ri'ix wo'ora; pero na xkimaj ta chi rilik b'i. Lik xkaj kakita b'i janipa ri kita ri'ix wo'ora, pero na xkimaj ta chi utayik b'i.

Ri Jesús kuq'alajisaj ri k'amb'al na'oj puwi ri awanel

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸ »Chita k'ut sa' ke'elawi ri k'amb'al na'oj puwi ri awanel. ¹⁹ Rija' xtzaq kan chuchi' ri b'e, e pacha' ri tikawex ketaw re ri ch'a'tem chwi rutaqanik ri Dios yey na kakimaj ta usuk'. Kak'un k'u lo ritzel winaq y karesaj b'i ri ch'a'tem xtiki' pa kanima'.

²⁰ »Rija' xtzaq kan pa taq ab'aj, e pacha' ri tikawex kakita Ruch'a'tem ri Dios y kakikoj ruk' ki'kotemal. ²¹ Pero ruma na e tikil ta chi utz, na kekowin taj. Ma echiri' kak'un lo k'amb'al kipa o keternab'ex ruk' k'ax ruma kik'ulum Ruch'a'tem ri Dios, kepajtaj k'u ri'.

²² »Rija' xtzaq kan pa taq k'iix e pacha' ri tikawex kakita Ruch'a'tem ri Dios. Pero rub'is kik'u'x chwi taq ri kajawax chike, ruk' ri sokoso'nik re

taq ri b'eyomalil, kusachisaj uwach Ruch'a'tem ri Dios k'o pa kanima'. Ruma k'u ri', na jinta k'ana kijiq'ob'alil kilitaj che ri kib'inik.

²³ »No'j rija' xtzaq kan pa chomilaj ulew e pacha' ri tikawex kakita Ruch'a'tem ri Dios, lik kakimaj usuk' y lik k'o k'u kijiq'ob'alil kilitaj che ri kib'inik. E jela' pacha' rija' lik xu'an reqa'n; k'o ne jujun raqan xuya jun ciento, k'o jujun chik xuya sesenta y k'o xuya treinta —xcha ri Jesús.

Ri k'amb'al na'oj puwi raq'es cizaña xel lo chuxo'l ri trigo

²⁴ Ri Jesús xutzijoj tanchi jun k'amb'al na'oj chike:

«Ri ku'ana pa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e jela' pacha' ri xu'ano echiri' jun achi xutik chomilaj ija' trigo chwa ri rulew. ²⁵ Ek'uchiri' kewar konoje ri tikawex, xopon jun achi tzel karil ri rajaw rulew; xe'laq'ay k'u ri' xutik kan raq'es cizaña chuxo'l ri trigo† y xe'ek k'ut. ²⁶ Xel k'u lo ri trigo y echiri' xpoq'ik, xq'alajin raq'es k'o chupa.

²⁷ Ek'u ri aj chakib' xe'kib'i'ij che ri rajaw ri tiko'n: “Qajawal, we chomilaj ija' xe'tika la chwa rulew la, ¿pachawi k'u ri' xpe wi raq'es xel lo chupa?”

²⁸ »Yey ri rajaw ri tiko'n xub'i'ij chike: “K'o junog la' tzel kinrilo xolu'tika chupa.”

Xkib'i'ij k'u ri raj chakib' che: “We ka'aj la, ke'gamich'a ronoje raq'es chupa.”

²⁹ »Ek'u ri rajaw ri tiko'n xub'i'ij chike: “Na ki'mich'a taj; ma we ximich' raq'es, k'axtaj kimich'

† **13:25** Raq'es cizaña jela' katzu'nik pacha' ri trigo yey lik na utz taj echiri' kel lo xo'lib'al ri trigo, ma e kuya rib' wa'.

ri trigo ruk'. ³⁰ Chiya'a luwar chek'iy na junam, kopon na ruq'ijol ri molonik. Ma k'a e chiri' keb'enutaq ri waj chak cha' kakimol na raq'es nab'e, kaki'an chiyata'j y kakixim upa re kaporoxik. Tek'uchiri', kakimol ri trigo y ke'kiya'a pa kak'oli' wi ri trigo we'in"» xcha'.

Ri k'amb'al na'oj puwi rija' re moxtasa
(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Ri Jesús xutzijoj tanchi jun k'amb'al na'oj chike:

«Rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e pacha' juna ija' re moxtasa xutik jun achi chwa ri rulew.

³² Paqatzij wi, la' li'ja' e más ch'uti'n chwa taq rija'; no'l' we xk'iyik, más kanimar chwa taq raq'es y ku'ana pacha' jun che'. Kek'un ne ri tz'ikin kexik'ik' che ruwa kaj y kaki'an kisok puwi taq ruq'ab'» xcha'.

Ri k'amb'al na'oj puwi ri levadura
(Lc. 13:20-21)

³³ Ri Jesús xutzijoj wa jun chik k'amb'al na'oj chike:

«Rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e pacha' ri levadura. Ma echiri' juna ixoq ku'an pam, kuk'am jub'iq' levadura y kutuk chuxo'lib'al oxib' pajb'al harina; yey ri levadura kusipowirisaj upa ronoje ri q'or»[‡] xcha'.

Su'b'e ri Jesús kak'utun ruk' taq k'amb'al na'oj
(Mr. 4:33-34)

[‡] **13:33** Wa k'amb'al na'oj puwi ri levadura ke'elawi tob' rutaqanik ri Dios xujeq xa ruk' keb' oxib' pero wa' kumaj ronoje ruwachulew.

³⁴ Ri Jesús xuk'ut ronoje wa' chike ri winaq ruk' taq k'amb'al na'oj y na jinta k'o xuk'utu we na ruk' ta k'amb'al na'oj xu'ano. ³⁵ E xu'an wa' cha' e ku'ana rub'i'im kan ri jun q'alajisanel echiri' xutz'ib'aj:

Ruk' taq k'amb'al na'oj kink'utunik;

e kanq'alajisaj ri na eta'matal ta

chwi lo ri jeqeb'al re ruwachulew *Sal. 78:2*
xcha'.

Ri Jesús kuq'alajisaj ri k'amb'al na'oj puwi raq'es cizaña xel lo chuxo'l ri trigo

³⁶ Ek'uchiri', ri Jesús xeb'uch'a'b'ej kan ri winaq y xok b'i pa ja. Xeqib' k'u rutijo'n ruk' y xkitz'onoj che:

—Qajawal, q'alajisaj la chiqe sa' ke'elawi ri k'amb'al na'oj puwi raq'es cizaña —xecha'.

³⁷ Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—Rachi katikow re ri chomilaj ija' e Ralaxel Chikixo'l Tikawex. ³⁸ Rulew pa katik wi ri tiko'n e ruwachulew. Ri chomilaj ija' e taq ri tikawex e k'o chupa rutaqanik ri Dios. Rija' re raq'es cizaña e taq ri tikawex eteran chirij ritzel winaq. ³⁹ Ri jun itzel uk'u'x xutik raq'es e ritzel winaq. Ri molonik e ri k'isb'al re ruwachulew, yey ri ke'anaw re ri molonik e ri ángeles.

⁴⁰ »Jek'ula' pacha' ri ka'an che raq'es cizaña, kamolik y kaporox pa aq', jela' ri ku'ana che ri k'isb'al re ruwachulew. ⁴¹ Ralaxel Chikixo'l Tikawex keb'utaq b'i ru ángeles cha' kekimolo y kekesaj chupa rutaqanik konoje ri ekiminom jujun chik pa mak y ri kaki'an ri na utz taj.

⁴² Keb'ekik'aq b'i pa ri orna kajomow aq' chupa; chiri' k'u ri' keb'oq' wi y kaqich'ich' ruwi ke'.

⁴³ No'j ri jusuk' kib'inik kisilab'ik e jela' pacha' ri q'ij kewon chila' pa kataqan wi ri kiqaw Dios. China k'u ri k'o utanib'al che utayik, jchuta k'u ri'! —xcha'.

Ri k'amb'al na'oj puwi ri b'eyomalil muqutalik

⁴⁴ «Rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e pacha' jun b'eyomalil ewatal kan chupa juna ulew. K'o k'u jun achi ke'tzaq lo puwi' y karewaj tanchi kanoq. Ke'ek k'u chirocho y ku'k'ayij ronoje rub'itaq re; tek'uchiri', kuloq' ri ulew pa k'o wi ri b'eyomalil.

Ri k'amb'al na'oj puwi ri chomilaj perla lik k'i rajil

⁴⁵ »Rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e pacha' ri ku'an juna aj k'ay kutzukuj taq chomilaj ab'aj perla. ⁴⁶ Ek'uchiri' kuriq juna chomilaj perla lik k'i rajil, ke'ek y ku'k'ayij ronoje rub'itaq re; tek'uchiri', kuloq' ri chomilaj ab'aj perla.

Ri k'amb'al na'oj puwi ri atarraya

⁴⁷ »Ri ku'an chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e pacha' ri ku'ano echiri' kak'aq b'i juna atarraya pa ri mar cha' keb'u'chapa lo uk'iyal kiwach taq kar. ⁴⁸ »Echiri' nojinaq chi ri atarraya che kar, raj chapal kar kakesaj lo chuchi' ri mar, ketz'uyi' k'ut y kekicha' kipa ri kar. E taq k'u ri utzilaj kar, kekiya pa chakach; no'j taq k'u ri na e ta utz, kekik'aq b'i.

⁴⁹ »Jek'ula' ku'ana che ri k'isb'al re ruwachulew. Keb'el b'i ri ángeles y kekesaj k'u ri tikawex itzel kik'u'x chikixo'l ri e jusuk' chwach ri Dios.

⁵⁰ Keb'ekik'aq k'u b'i pa ri orna kajomow aq'

chupa; chiri' k'u ri' keb'oq' wi y kaqich'ich' ruwi ke'» xcha'.

Ri b'eyomalil k'ak' y ri b'eyomalil xex chi k'o wi

⁵¹ Ek'uchiri', ri Jesús xutz'onoj chike:

—¿Kimaj usuk' ri'ix ronoje taq wa'? —xcha'.

Rike xkik'ul uwach che ri Jesús:

—Kaqamaj usuk', Qajawal —xecha'.

⁵² Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

—E juna aj k'utunel re ri tziypixab', we lik k'o kumaj chwi rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj, e pacha' juna achi rajaw ja karesaj lo che rub'eyomalil uk'olom, taq ri k'ak' y ri xex chi k'o wi; yey ukab'ichal wa' kuchapab'ej. Ma ri aj k'utunel kak'utun chwi taq ri k'ak' umajom, junam ruk' taq ri xex chi umajom loq —xcha'.

Ri Jesús kopon pa ri tinamit Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Ri Jesús echiri' xuk'is ub'i'ixik taq wa k'amb'al na'oj chike, xel b'i chiri'. ⁵⁴ Echiri' xopon pa rutinamit, xujeq kak'utun chiri' pa ri sinagoga. Ek'u ri winaq lik xkam kanima' che y xkib'i'ij:

—¿Pa xu'maja wi wa'chi lu'na'oj? ¿Su'anik ku'an taq wa milagros? ⁵⁵ ¿Na e ta neb'a uk'ajol wa' ri jun carpintero yey ralab' ri María? ¿Na e ta neb'a katzixel ri Jacobo, ri José, ri Simón y ri Judas?

⁵⁶ ¿Na ejeqel ta neb'a ri ranab' wara chiqaxo'l? ¿Pa k'u xu'maja wi ronoje taq ri' wa ku'ano? —xecha'.

⁵⁷ Ewi lik e k'i tzel xkita ri xub'i'ij.

No'j ri Jesús xub'i'ij chike:

—Chupa ronoje luwar kayak uq'ij juna q'alajisanel; no'j chupa rutinamit o chikiwach ri ratz-uchaq', na kayak ta uq'ij —xcha'.

58 Y ri Jesús na xu'an ta uk'iyal milagros chiri' ruma na xkikoj taj china Rire.

14

Rukamik ri Juan Aj Ya'l Bautismo

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

¹ Chupa k'u la' la q'ij, ri Herodes ri rey re Galilea xuta puwi ri chom uch'a'tib'exik ri Jesús. ² Ri Herodes xub'i'ij k'u chike ri raj chakib': «La' e Juan Aj Ya'l Bautismo xk'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq; e uwari'che k'o uchuq'ab' che u'anik wa milagros» xcha'.

³ Xub'i'ij wa' ma e rire ri xutaq uchapik ri Juan cha' kaya'i' pa karena y keyo'q pa cárcel. Xu'an wa' ri Herodes ma ri Juan xuch'a'b'ej upa ruma u'anom rixoqil che ri Herodías, yey wa' wi'xoq e rixoqil ri Felipe ruchaq' ri Herodes. ⁴ Jewa' ri xub'i'ij ri Juan che: «Lik na ub'e taj 'anom ixoqil la che ri rixoqil ri chaq' la» xcha'. ⁵ Ruma k'u wa' ri Herodes lik xraj kukamisaj ri Juan, no'j lik kuxi'ij rib' chike ri tinamit ma chikiwach rike ri Juan e jun q'alajisanel re ri Dios.

⁶ Ek'uchiri' xuk'is ujunab' ri Herodes, x'ani' jun nimaq'ij. Ek'u ri ralit rixoq Herodías xajaw chikiwach ri esik'im pa ri nimaq'ij, y wa' lik xuk'ul uk'u'x ri Herodes. ⁷ Ruma k'u ri', xub'i'tisij kuya che rali tob' sa' ri karaj kutz'onox, y lik xujikib'a' uwach ku'an wa'. ⁸ Ek'u rali nab'e na xu'tz'onox che ruchu y wa' xuya lo itzel na'oj che. Xub'i'ij k'u rali che ri Herodes: «Ya'a la rujolom ri Juan Aj Ya'l Bautismo chwe pa juna plato» xcha'.

⁹ Ri rey lik xb'isonik ruma ri xtz'onox che. No'j ruma k'u ri xujikib'a' uwach che rali chikiwach

konoje ri e k'o ruk' pa ri wa'im, xtaqan k'u che cha' kaya'i' na che rali ri kutz'onoj. ¹⁰ Xtaqan k'u che kak'atzix rujolom ri Juan pa ri cárcel. ¹¹ Jela' xk'am lo rujolom ri Juan pa jun plato, xya' k'u che rali y rali xu'ya'a che ruchu.

¹² Tek'uchiri', rutijo'n ri Juan xo'lkik'ama ru-cuerpo y xe'kimuqu'. Xeb'ek k'ut, xe'kib'i'ij che ri Jesús sa' ri xuk'ulumaj ri Juan.

Ri Jesús keb'utzuq wo'ob' mil achijab'
(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Echiri' ri Jesús xreta'maj puwi rukamik ri Juan, xok b'i pa jun barco re ke'ek pa jun luwar katz'intz'otik pa na e jinta wi winaq. Yey ri winaq echiri' xketa'maj, xeb'el lo pa taq ri tinamit y chaqan xeb'ek cha' ko'lkiriqa ri Jesús. ¹⁴ Echiri' ri Jesús xel lo pa ri barco, xrilo e k'o chi uk'iyal winaq chiri'. Lik k'ut xejuch' ka'n pa ranima' y xeb'ukunaj konoje ri e yewa'ib' chike.

¹⁵ Ek'uchiri' ya kok raq'ab', rutijo'n ri Jesús xe-qib' ruk' y xkib'i'ij che:

—Qajawal, wa luwar oj k'o wi lik katz'intz'otik y b'enaq q'ij chik. Utz we ketaq b'i la ri winaq cha' keb'ek pa taq raldeas re ke'kiloq'o kiwa —xecha'.

¹⁶ No'j ri Jesús xub'i'ij chike:

—Na kajawax taj keb'ek; cheb'itzuqu ri'ix —xcha'.

¹⁷ Rike xkib'i'ij che ri Jesús:

—Na k'i ta ri wa'im quk'a'am, xew wo'ob' pam y ka'ib' kar k'o quk' —xecha'.

¹⁸ Xub'i'ij k'u ri Jesús chike:

—Chik'ama lo la' chwe —xcha'.

¹⁹ Ek'uchiri', xtaqan che ketz'uyi' ri winaq pa taq ri k'im. Xuk'am k'u ri wo'ob' pam ruk' ri ka'ib' kar, xtzu'n chikaj y xtioxin chwach ri Dios. Tek'uchiri', xuwech' upa ri pam, xuya chike rutijo'n y rike xkijach chike ri winaq. ²⁰ Konoje k'u ri winaq xewa'ik y xenoj chi utz. Tek'uchiri', xkimol ri ch'aqa'ta'q kiqax y ruk' wa' xnoj lo kab'lajuj chakach. ²¹ Ri xewa'ik laj e lo wo'ob' mil chi achijab' yey na xeb'ajilax tane rixoqib' y rak'alab'.

Ri Jesús kab'in chwi ri ya'
(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Tek'uchiri', ri Jesús xeb'utaq rutijo'n cha' keb'ok b'i chupa ri barco, kenab'ej b'i chwach y keq'ax k'a ch'aqa ya' xaloq' Rire keb'uch'a'b'ej taq kan ruk'iyal winaq. ²³ Echiri' eb'uch'a'b'em chi kanoq, xpaqi' chwa ri juyub' cha' ku'ana orar. Xok k'u raq'ab', y ri Jesús utukel k'o chiri'.

²⁴ Ek'u ri barco pa eb'enaq wi rutijo'n k'o chi pan chunik'ajal ri mar, yey k'o k'u jun kaqjiq' lik kuroj rib' che ri barco, ma wa' pub'e ri kaqjiq' b'enaq wi.

²⁵ Lik anim tan k'ut, ri Jesús xe'ek kuk' rutijo'n, e ri' kab'in chwi ri mar.

²⁶ Rutijo'n echiri' xkilo kab'in ri Jesús chwi ri mar, lik xsach kina'oj che, xesik'in k'u ruk' xi'in ib':

—¡Le' jun espíritu! —xecha'.

²⁷ Ek'u ri Jesús xch'aw chike, jewa' xub'i'ij:

—Chinimarisaj ik'u'x, ma ri'in in Jesús; mixi'ij k'u iwib' —xcha'.

²⁸ Ek'uchiri', xch'aw pan ri Pedro che, jewa' xub'i'ij:

—Wajawal, we qatzij e rilal, b'i'ij la chwe kin'ek uk' la, e la' kimb'in chwi ri mar k'a pa k'o wi la — xcha'.

²⁹ Ri Jesús xub'i'ij che:

—Chatpeta ri' —xcha'.

Ek'uchiri' ri Pedro xel b'i pa ri barco, xujeqo kab'in chwi ri mar cha' ke'ek pa k'o wi ri Jesús. ³⁰ Pero echiri' xril ruchuq'ab' ri kaqjiq', xok xi'in ib' ruk' y xujeq e ri' kamuqutajik. Xsik'in k'u pan ri' che ri Jesús, jewa' xub'i'ij:

—¡Chinkolob'ej la, Wajawal! —xcha'.

³¹ Na jampatana ri Jesús xuchapala' pan che ruq'ab' y xub'i'ij che:

—Pedro, jna nim ta k'ana ri kub'ulib'al ak'u'x wuk'! ¿Su'b'e xuxi'ij rib' ak'u'x? —xcha'.

³² Echiri' ri Jesús y ri Pedro xeb'ok chupa ri barco, xtani' ri kaqjiq' chwi ri mar. ³³ Ek'uchiri', ri e k'o pa ri barco xeqib' ruk' ri Jesús y xkiloq'nimaj uq'ij, jewa' xkib'i'ij:

—Paqatzij wi lal Uk'ajol ri Dios —xecha'.

*Ri Jesús keb'ukunaj ri yewa'ib' e k'o Genesaret
(Mr. 6:53-56)*

³⁴ Echiri' xeq'ax ch'aqa ya', xeb'opon pa ri luwar re Genesaret. ³⁵ Ri winaq, echiri' xkito k'o ri Jesús chiri', xkitaq ub'i'ixikil pa taq ronoje la' la luwar. Xekik'am k'u lo konoje ri yewa'ib' pa k'o wi ri Jesús. ³⁶ Lik xeb'elaj k'u che ri Jesús cha' kuya luwar chike tob' xew kakichap ruchi' ruq'u'. Konoje k'u ri xeb'anaw wa', xekunutajik.

15

*Ri kach'ulan re ri tikawex
(Mr. 7:1-23)*

¹ Ek'uchiri!, jujun chike ri fariseos y raj k'utunel re ri tzijpixab' e petinaq Jerusalem, xeqib' ruk' ri Jesús y xkitz'onoj che:

² —¿Su'chak ri tijo'n la kakipalajij ri kik'utu'n kan ri qati'-qamam? Ma rike na kakich'aj ta ri kiq'ab' nab'e na echiri' kewa'ik —xecha'.

³ Ek'u ri Jesús xutz'onoj chike:

—¿Su'chak ralaq kapalajij alaq Rutzij Upixab' ri Dios ruma e ka'an alaq taq ri kik'utu'n kan ri mam alaq? ⁴ Ma ri Dios jewa' xtaqan che:

Chaloq'oj kiq'ij rachu-aqaw
yey

Éx. 20:12

We k'o junoq keb'uyaj ruchu-uqaw ruk' itzel
ch'a'tem,

ri' lik taqal che kakamisaxik
xcha ri Dios.

Éx. 21:17

⁵ »No'j ralaq kab'i'ij alaq: “Utz we junoq kub'i'ij chike ruchu-uqaw: Na utz taj kanto' alaq, ma ri to'b'al kajawax che alaq, nub'i'tisim chik re nuqasa'n chwach ri Dios.” ⁶ Yey chiwach ralaq, china ri kab'i'n re wa', na chirajawaxik ta chi che keb'uto' ruchu-uqaw. Jek'ula' 'anom alaq che Rutzij Upixab' ri Dios pacha' na jinta uchak, ma e taqem alaq ri xa no'jib'al alaq.

⁷ »¡Xa keb' palaj alaq! Lik k'u qatzij ri ub'i'im lo ri Dios pawil' alaq ruma ri q'alajisanel Isaías, echiri' xub'i'ij:

⁸ Wa' wa tinamit xa ruk' ruwake' kakiyak nuq'ij, no'j ri kanima' lik naj k'o wi chwe.

⁹ Na jinta k'ana kutiqoj kakiloq'oj nuq'ij,

ma ri k'utunik kaki'ano xa taqanik ke achijab' *Is.*

29:13

—xcha'.

¹⁰ Ek'uchiri', xeb'usik'ij ruk'iyal winaq y xub'i'ij chike:

—Lik tape alaq y lik maja alaq usuk' wa': ¹¹ Ri kok b'i puchi' ri tikawex na e ta ri kach'ulan re; no'j ri ch'a'tem kel lo puchi', e wa' ri kach'ulan re —xcha'.

¹² E taq k'u rutijo'n xeqib' ruk' y xkib'i'ij che:

—Qajawal, ¿xeta'maj la lik xpe koyowal ri fariseos echiri' xkita ri xb'i'ij la? —xecha'.

¹³ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Wa' wa'chijab' na jinta runa'oj ri Dios kuk', pacha' e tiko'n na e ta tikom ruma ri Nuqaw k'o chila' chikaj; ruma k'u ri', kamich' b'i k'a pa ratz'ayaq. ¹⁴ Mixok il chike, ma rike pacha' e potz' e k'amal kiwach kach e potz'. Yey we juna potz' kuk'am uwach juna chik potz', kikab'ichal k'u ri' keb'e'tzaq b'i pa siwan —xcha'.

¹⁵ Ek'uchiri', ri Pedro xub'i'ij che ri Jesús:

—Q'alajisaj la chiqe sa' ke'elawi wa jun k'amb'al na'oj —xcha'.

¹⁶ Xub'i'ij k'u ri Jesús chike:

—¿Ix neb'a kuk'il ri na jinta kina'oj puwi wa'?

¹⁷ ¿Na kimaj ta neb'a usuk'? Ma e janipa ri kok b'i puchi' ri tikawex ke'ek pa rupa y tek'uchiri', ku'pamaj b'i. ¹⁸ No'j ri ch'a'tem kel lo puchi', pa ranima' kawinaqir wuloq y ek'u wa' ri kach'ulan re ri tikawex. ¹⁹ Ma pa ranima' ri tikawex kel wi lo taq wa': ritzel na'oj, ri kamisanik, ri makunik chirij ri k'ulanikil, ri karetz'ab'ej uwa uq'ij ruk' jun chik na uk'ulel taj, ri eleq', ri raq'ub'al y ri itzel

ch'a'tem chirij junog. ²⁰ E taq wa' ri kach'ulan ke ri tikawex. No'j ri kawa' junog yey na kuch'aj ta ruq'ab' nab'e, wa' na kuch'ulaj ta rub'inik junog —xcha'.

Ri kub'ulib'al uk'u'x jun ixog na kuk'il ta ri aj judi'ab'

(Mr. 7:24-30)

²¹ Ri Jesús xel b'i chiri' y xopon pa taq ri luwar re Tiro y re Sidón. ²² K'o k'u jun ixog aj Canaán jeqel chiri', rire kasik'inik xk'un chwach ri Jesús, jewa' kub'i'ij:

—¡Wajawal, lal ri Ralk'o'al kan ri rey David, chin-juch' ka'n ko che'la! Ma k'o jun walit lik k'ax uk'ulumam ruma k'o puq'ab' jun itzel uxlab'ixel —xcha'.

²³ No'j ri Jesús na xuk'ul ta k'ana uwach. Ek'u rutijo'n xeqib' ruk' y lik xeb'elaj che ri Jesús:

—Ch'a'b'ej kan la li'xoq ma lik kasik'inik teran lo chiqij —xecha'.

²⁴ Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús:

—Ri'in intaqom lo xew kuma rutinamit ri Dios e aj Israel, ri pacha' e b'exex e sachinaq —xcha'.

²⁵ No'j rixog xqib' ruk' ri Jesús, xuxuk rib' chwach y xub'i'ij che:

—¡Wajawal, chinto'o ko la! —xcha'.

²⁶ Ri Jesús xub'i'ij che:

—Na usuk' taj we k'o junog kumaj ri kiwa ri ralk'o'al y kuk'aq chikiwa ri tz'i' —xcha'.

²⁷ Xub'i'ij k'u rixog:

—Qatzij, Wajawal, pero ri tz'i' kakitij ne ruk'aj ri wa katzaq chuxe' rumexa ri kajaw —xcha'.

²⁸ Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús che:

—¡Ixoq, lik nim ri kub'ulib'al k'u'x la! E chu'ana uk'la sa'ri ka'aj la —xcha'. Chupa k'u ri' la joq'otaj ri ralit xkunutajik.

Ri Jesús keb'ukunaj uk'iyal yewa'ib'

²⁹ Ri Jesús xel b'i chiri' y xik'ow chuchi' ri mar re Galilea; tek'uchiri', xaq'an chwa ri juyub' y xtz'uyi'ik. ³⁰ Uk'iyal k'u winaq xeb'opon chila' pa k'o wi Rire. Yey xekik'am lo ri e sik, ri e potz', ri e me't, ri e t'um kaqan kiq'ab' y uk'iyal yewa'ib' chik. Xekiya k'u chwach ri Jesús, y Rire xeb'ukunaj konoje. ³¹ Ek'u ri winaq lik xkam kanima' che echiri' xkilo xech'aw ri e me't, ri e t'um kaqan kiq'ab' kekunutajik, ri e sik keb'inik, ri e potz' ketzu'nik. Y xkijeq k'u kakiyak uq'ij ri Dios re Israel.

Ri Jesús keb'utzuq kajib' mil achijab'

(Mr: 8:1-10)

³² Ek'uchiri', ri Jesús xeb'usik'ij rutijo'n y xub'i'ij chike:

—Lik kajuch' ka'n nuk'u'x chike wa tikawex, ma e urox q'ij wa' e k'o wuk' yey na jinta chi kiwa. Na kuaj taj keb'enutaq b'i chikocho e la' na jinta k'o kitijom, ma k'axtaj keb'e'q'ochq'ob' pa b'e —xcha'.

³³ Xkib'i'ij k'u rutijo'n che:

—¿Pa ke'qariqa wi wa re keb'eqatzuq wa uk'iyal tikawex? Ma chupa wa luwar na jinta ne k'o e jejelik —xecha'.

³⁴ Ri Jesús xutz'onoj chike:

—¿Janipa chi pam k'o iwuk'? —xcha'.

Rike xkib'i'ij:

—Wuqub' pam k'o quk' y jujun raltaq ko kar —xecha'.

³⁵ Ek'uchiri', ri Jesús xtaqan che ketz'uyi' ri tikawex chu'lew. ³⁶ Xuk'am k'u ri wuqub' pam puq'ab' ruk' taq ri kar, y xtioxin chwach ri Dios puwi wa'. Tek'uchiri' xuwech' upa y xuya b'i chike rutijo'n yey rike xkijach chike ri winaq. ³⁷ Konoje xewa'ik y lik xenoj chi utz. Tek'uchiri', ruk' taq ruqax ri wa'im xkimolo, xkinojisaj wuqub' chakach. ³⁸ Ri xewa'ik e kajib' mil chi achijab' yey na xeb'ajilax tane rixogib' y rak'alab'.

³⁹ Ek'uchiri', ri Jesús xeb'uch'a'b'ej kan ri winaq; xok b'i pa jun barco y xe'ek pa taq ri luwar re Magdala.

16

Ri fariseos y ri saduceos kakitz'onoj milagros (Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Ri fariseos y ri saduceos xeb'opon ruk' ri Jesús re kakik'am upa. Xkitz'onoj k'u che ku'an juna k'utub'al re chila' chikaj chikiwach cha' jela' kaq'alajinik we Rire taqom lo ruma ri Dios.

² Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

«Echiri' ke'ek la q'ij, ralaq kab'i'ij alaq: “Lik utz ri qatiempo ma kaq ruwa kaj.” ³ Echiri' anim tan, kab'i'ij alaq: “Waq'ij lik na utz ta ri qatiempo. ma kaq ruwa kaj y q'eqmuj.” ¡Ralaq xa keb' palaj alaq! Ma kariq alaq uch'ob'ik chi utz sa' ru'anom ruwa kaj, yey na kamaj tane alaq usuk' sa' taq ri katajin ri Dios che uk'utik chiwach alaq waq'ij ora.

⁴ Ri kakitz'onoj k'utub'al re ruchuq'ab' ri Dios e ri winaq re waq'ij ora, ri itzel kik'u'x y na jusuk' ta ri kanima' chwach ri Dios. Pero na kaya'taj ta k'u wa' chike, ma xew kaya'i' chikiwach ri k'utub'al

x'ani' ojertan ruk' ri q'alajisanel Jonás»* xcha'.
Ek'uchiri', xeb'uaya kanoq y xe'ek.

Ri kik'utunik ri fariseos

(Mr. 8:14-21)

⁵ Echiri' xeb'opon rutijo'n ch'aqa mar, xk'un chikik'u'x na xkik'am tub'i pam. ⁶ Xub'i'ij k'u ri Jesús chike:

—Chitape': Lik chichajij iwib' chwa ri levadura ke ri fariseos y ri saduceos* —xcha'.

⁷ Rutijo'n xa chikiwach xkib'i'ij: «Rire kub'i'ij wa', ma na xqak'am ta lo pam» xecha'.

⁸ Ri Jesús xreta'maj sa' ri kakich'a'tib'ej chikiwach, xub'i'ij k'u chike:

—jE ri'ix na nim ta k'ana ri kub'ulib'al ik'u'x wuk'! ¿Su'chak e kub'isoj ik'u'x ri na jinta pam iwuk'a'am loq? ⁹ ¿K'amaja' neb'a kimaj usuk'? ¿Na kak'un ta neb'a chik'u'x echiri' xeb'enutzuzq ri wo'ob' mil chi achijab' ruk' wo'ob' pam y janipa lo chakach xinojisaj ruk' ri kiqax? ¹⁰ ¿Yey na kak'un ta neb'a chik'u'x echiri' xeb'enutzuzq kajib' mil chi achijab' ruk' wuqub' pam y janipa lo chakach xinojisaj ruk' ri kiqax? ¹¹ ¿Cha'taj na ximaj ta usuk' na e ta chwi ri pam xinch'a't wi echiri' ximb'i'ij: “Chichajij iwib' che ri levadura ke ri fariseos y ri saduceos”? —xcha'. ¹² K'a ek'uchiri' xkimaj usuk' na chwi ta ri levadura re ri pam xch'a't wi ri Jesús, ma e chwi ri kik'utunik ri fariseos y ri saduceos.

Ri Pedro kuq'alajisaj ri Jesús e ri Cristo

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-20)

* **16:4** Mt. 12:39-40

* **16:6** Jela' pacha' ri levadura kusipowirisaj upa ri pam, jek'ula' ri kik'utunik ri fariseos y ri saduceos na jampatana kuyoq ri kina'oj ri winaq.

¹³ K'o jun q'ij xeb'opon ri Jesús che taq ri luwar re ri tinamit Cesarea re Filipino,[†] y xutz'onoj k'u chike rutijo'n:

—Chikiwa ri winaq, ¿china nawi Ralaxel Chikixo'l Tikawex? —xcha'.

¹⁴ Rutijo'n xkib'i'ij che:

—K'o keb'i'n re e Juan Aj Ya'l Bautismo; jujun chik kakib'i'ij e Elías; y jujun chik, e Jeremías o junog chik chike ri q'alajisanelab' re ojertan —xecha'.

¹⁵ Ek'uchiri', xub'i'ij chike rutijo'n:

—Yey chiwach ri'ix, ¿in china ri'in? —xcha'.

¹⁶ Ek'u ri Simón Pedro xub'i'ij che:

—Rilal lal ri Cristo, lal Ruk'ajol ri Dios k'aslik —xcha'.

¹⁷ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Lik nim aq'ij awalaxik ri'at Simón at uk'ajol ri Jonás; ma na e ta juna tikawex xq'alajisan wa' chawe, e ri Nuqaw k'o chila' chikaj. ¹⁸ Ri'in kamb'i'ij k'u chawe: Ri'at at Pedro.[‡] Y chwi k'u wa' wa'b'aj kantik wub'i ri nu iglesia, yey ruchuq'ab' ri kamik na kuch'ij tane k'ana usachik uwach ri nu iglesia. ¹⁹ Y ri'in kanya paq'ab' ri'at ri lawe re rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj. Ek'u janipa ri kaxim wara che ruwachulew, kaximitaj chila' chikaj; yey janipa ri kakir wara che ruwachulew, kakiritaj chila' chikaj* —xcha'.

[†] **16:13** K'o keb' tinamit Cesarea kib'i'. Wa' wa jun e ri k'o chwa ri juyub' Hermón, pa xtaqan wi ri Felipe ruk'ajol ri Herodes.

[‡] **16:18** “Pedro”: Wa b'i'aj ke'elawi “ab'aj”. * **16:19** Mt. 18:18; Jn. 20:23

²⁰ Ek'u ri Jesús xeb'utaq rutijo'n che cha' na kakitzijoj ta k'ana che junog we Rire e ri Cristo, Rucha'o'n lo ri Dios.

Ri Jesús kach'a't puwi rukamik y ruk'astajib'al
(Mr. 8:31–9:1; Lc. 9:22-27)

²¹ Chwi k'u ri', ri Jesús xujeq uq'alajisaxik chike rutijo'n janipa ri kuk'ulumaj: E lik chirajawaxik che ke'ek Jerusalem, kaya'i' na k'u pa k'ax kuma taq ri nimaq winaq re Israel, ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios y raj k'utunel re ri tziipixab', yey kakamisaxik; no'j churox q'ij kak'astaj loq.

²² Ek'u ri Pedro xresaj b'i ri Jesús chikixo'l y xuch'a'b'ej upa, jewa' xub'i'ij che:

—¡Wajawal, lik ne muya luwar ri' ri Dios e kak'ulumaj la wa'! —xcha'.

²³ Ek'u ri Jesús xutz'u' lo uwach ri Pedro y xub'i'ij che:

—¡Chatel chinuwach, Satanás! Ri'at at latz'anel chwe, ma na e ta kach'ob' puwi ri uch'ob'om lo ri Dios, xew e kach'ob' jela' pacha' ri kakich'ob' ri winaq —xcha'.

Ri chirajawaxik chike ri kakaj keterej chirij ri Jesús

(Mr. 8:34-35; Lc. 9:23-27)

²⁴ Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús chike rutijo'n:

—We k'o junog karaj katerej lo chwij, lik chirajawaxik che mu'an xew ri karaj rire, e chukuyu ri k'ax kape puwi' ruma ukojom ri nub'i', y tereja lo chwij. ²⁵ Ma china ri na kuya ta ranima' ruk'aslem, ri' e kujam ri chomilaj k'aslemal chwach ri Dios; no'j ri kuya ranima' ruk'aslem

wuma ri'in, ri' e kuriq ri chomilaj uk'aslemal chwach ri Dios. ²⁶ Ma ¿sa' k'u kutiqoj ri' che ri tikawex we ku'an rajaw ronoje ruwachulew yey kusach k'u uwach ruk'aslemal? ¿O k'o nawi rajil kutoj rachi chwa ruk'aslemal cha' jela' na kujam taj? ¡Na jintaj!

²⁷ »Ma Ralaxel Chikixo'l Tikawex kak'un ruk' runimal yakb'al uq'ij Ruqaw y kuk' taq ru ángeles. Ek'uchiri' kuya chike chikijujunal ri tikawex, ri rajil uk'axel e chirij taq ri ki'anom. ²⁸ Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: E k'o jujun chike wa e k'o wara na kekam tana we na xkil tub'i Ralaxel Chikixo'l Tikawex kak'un che rutaqanik —xcha'.

17

Ri jalk'atajib'al uwach ri Jesús

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

¹ Waqib' q'ij k'u ub'i'xikil ri' wa' echiri' ri Jesús xeb'ucha' ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan ruchaq' ri Jacobo; y xeb'uk'am b'i chwa jun nimalaj juyub'.

² Chila' k'ut xjalk'atitaj uwach ri Jesús chikiwach. Rupalaj lik xwonik jela' pacha' ruwonib'al ri q'ij; yey ruq'u' xujeq kawolq'inik jela' pacha' ri q'ijsaq.

³ Xaqik'ate't k'ut chikiwach xewinaqir ri Moisés y ri Elías, q'alajisanelab' re ojertan; e ri' kech'a't ruk' ri Jesús.

⁴ Ek'u ri Pedro xub'i'ij che ri Jesús:

—Qajawal, lik utz xya'taj chiqe ri'oj oj k'o wara.

We ka'aj la, kaqa'an oxib' rancho:* jun e la, jun re ri Moisés y jun re ri Elías —xcha'.

* **17:4** Ruchak wa' wa rancho xraj ku'an ri Pedro e re kak-iloq'nimaj kiq'ij ri keb' q'alajisanelab' y ri Jesús.

⁵ K'a kach'a't ne ri Pedro echiri' jun sutz' lik kawonik xuch'uq kiwi'. Y chupa k'u ri sutz' xkita ruqul ri Dios, jewa' xub'i'ij:

«E Nuk'ajol wa' ri lik k'ax kann'a'o y lik kinki'kot che.

E chita utzij Rire»
xcha'.

⁶ Echiri' rutijo'n xkita wa', xexuki'ik, xkiquasaj kimejelem k'a chu'lew y xok jun nimalaj xi'in ib' kuk'.

⁷ Ek'uchiri', xqib' ri Jesús kuk', xeb'uchapo y xub'i'ij chike:

—Chixyaktajoq, mixi'ij iwib' —xcha'. ⁸ Echiri' xetzu'n apanoq, na jinta junoq chik xkilo, xew ri Jesús.

⁹ Ek'uchiri' xeqaj lo chwa ri juyub', ri Jesús xeb'utaq che:

—Mitzijoj k'ana che junoq janipa ri xk'ut chiwach, k'ate kitzijoj echiri' Ralaxel Chikixo'l Tikawex k'astajinaq chi lo chikixo'l ri ekaminaq —xcha'.

¹⁰ Ek'uchiri', rutijo'n xkitz'onoj che:

—¿Su'b'e k'ut kakib'i'ij raj k'utunel re ri tzi-jpixab': “Lik chirajawaxik wi kak'un na ri Elías nab'e”? —xecha'.

¹¹ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Qatzij, ri Elías nab'e kak'unik y kuyijb'a' pan ronoje chwach ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex. ¹² No'j kanq'alajisaj k'u wa' chiwe: Ri Elías ya xk'unik, yey ri winaq na xketa'maj ta uwach. Xki'an k'u ri' che janipa ri xkaj rike; jek'ula' Ralaxel Chikixo'l Tikawex kutij na ri k'ax pakiq'ab' rike —xcha'.

¹³ Ek'u rutijo'n xketa'maj e kach'a't puwi ri Juan Aj Ya'l Bautismo.

Ri Jesús kukunaj jun ala k'o puq'ab' jun itzel uxlab'ixel

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Echiri' xeb'opon pa e k'o wi taq ri winaq, k'o jun achi xqib' ruk' ri Jesús, xuxuk rib' chwach y xub'i'ij che:

¹⁵ —Wajawal, k'utu ko ri k'axna'b'al k'u'x la che ri nuk'ajol, ma rire xa kumaj tew y lik kutij k'ax ruma wa'; uk'iyal laj tzaqinaq pa aq' y pa ya'. ¹⁶ Xink'am lo kuk' wa tijo'n la, pero rike na kich'ijom ta ukunaxik —xcha'.

¹⁷ Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—¡E ri ix tikawex re waq'ij ora na kub'ul ta ik'u'x wuk' yey ix sachinaq! ¿Janipa chi lo q'ij kajawaxik kink'o'ji' iwuk' cha' kakub'i' ik'u'x wuk'? ¿Janipa chi lo q'ij kixinkuyu e la' jela' i'anom? Chik'ama lo rala wara —xcha'.

¹⁸ Ek'uchiri', ri Jesús xutaq ri itzel uxlab'ixel cha' kel b'i che rala. Y chwi k'u ri' asu xkunutaj rala.

¹⁹ Tek'uchiri', rutijo'n ri Jesús xeqib' ruk' re kech'a't ruk' kitukel y xkitz'onoj k'u che:

—¿Su'b'e ri'oj na xqach'ij ta resaxik b'i wa' wa itzel uxlab'ixel? —xecha'.

²⁰ Ri Jesús xub'i'ij chike:

—E ruma na nim ta ri kub'ulib'al ik'u'x ruk' ri Dios. We ta ri kub'ulib'al ik'u'x kak'iyik jela' pacha' ri kak'iy rija' re moxtasa, utz ne ri' kib'i'ij che wa juyub': “Chatela b'i wara y chatq'ax pan jela'”, y e ku'ana'. Ri' na jinta k'ayew chiwach ri'ix we ta lik k'o kub'ulib'al ik'u'x. ²¹ No'j wa' wa

juch'ob' itzel uxlab'ixel xew utz keb'esax b'i ruk' oración y ayuno —xcha'.

Ri Jesús kach'a't tanchi puwi rukamik

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²² Ek'uchiri' e k'o pa taq ri luwar re Galilea, ri Jesús xub'i'ij chike rutijo'n: «Ralaxel Chikixo'l Tikawex kaya'i' pakiq'ab' rachijab' ²³ y kakamisax kuma; no'j churox q'ij kak'astaj loq» xcha'. Echiri' xkita wa' rutijo'n, lik xkib'isoj.

Ri tojonik ka'anik re ri Rocho Dios

²⁴ Echiri' ri Jesús kuk' rutijo'n xeb'opon pa ri tinamit Capernaúm, raj tz'onol puaq re ri tojonik xe'kila ri Pedro y xkitz'onoj che:

—¿Ri tijonel iwe'ix na kutoj ta kami ri' ri tojonik ka'anik re ri Rocho Dios? —xecha'.

²⁵ Ek'u ri Pedro xub'i'ij:

—Rire kutojo —xcha'.

Ek'uchiri' xok ri Pedro pa ri ja, ri Jesús nab'e na xch'aw che, jewa' xub'i'ij:

—Chawach ri'at, ¿e juna rey che ruwachulew, china chike kutz'onoj wi taq ri tojonik ka'anik? ¿Chike ri e ralk'o'al o chike ri na e ta ralk'o'al? —xcha'.

²⁶ Xub'i'ij k'u ri Pedro:

—Chike ri na e ta ralk'o'al —xcha'.

Tek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús che:

—Ek'u ri e ralk'o'al na jinta k'o katz'onox chike. †

²⁷ No'j cha' na kaqapetisaj ta k'u royowal junoq, jat chuchi' ri mar y chak'aga ri anzuelo chupa. Ek'u

* **17:24** Éx. 30:13-16 † **17:26** Ruma ri Jesús e Uk'ajol ri Dios, na chirajawaxik taj ku'an ri tojonik re ri Rocho Ruqaw. Na ruk' ta k'u ri', xutojo.

ri nab'e kar kachapo, chajaqa rupuchi' y kariq jun meyo chupa. Ruk' k'u ri', chaya'a ri tojonik kan'an ri'in y ri tojonik ka'an ri'at —xcha'.

18

China ri lik k'o uwach
(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Chupa k'u la' la q'ij, rutijo'n ri Jesús xeqib' ruk' y xkitz'onoj che:

—¿China ri más k'o uwach chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj? —xecha'. ² Ek'uchiri', ri Jesús xusik'ij jun ralko k'o'm y xuya chikinik'ajal rike.

³ Xub'i'ij k'u chike:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: We na kijalk'atij ta rib'inik isilab'ik cha' kixu'an pacha' raltaq ko ak'alab', na kixok ta ri' chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj. ⁴ Jek'ula', china ri ku'an ch'uti'n che rib' pacha' wa ralko k'o'm, e lik k'o uwach ri' pa rutaqanik ri Dios. ⁵ Yey china ri kuk'ul chupa ri nub'i' junog na jinta uwach pacha' wa ralko k'o'm, e junam ruk' e in ri kinuk'ulu.

Ri q'atb'al tzij re ri Dios k'o pakiwi ri kakimin jun chik pa mak

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ »China ri kaminow pa mak junog chike wa ch'uti'q* kub'ul kik'u'x wuk', e ne más utz katza-yab'ax b'i puqul juna nimalaj ka' re ke'em y kak'aq k'u b'i pa ri mar cha' kamuqutaj k'a chuxe'. ⁷ ;Toq'o' kiwach ri tikawex ma lik k'o ri katzaqisan

* **18:6** “Ch'uti'q”: Kuk'il taq wa' ek'o ri na jinta kichuq'ab', ri na jinta kiwach o ri k'ak' xkikub'a' kik'u'x ruk' ri Jesús.

ke chupa ri na utz taj! Ma che ruwachulew lik k'o taq wa'. Pero jlik toq'o' k'u uwach ri jun kumin junog chik pa mak, ma e kape ri q'atb'al tzij re ri Dios puwi'!

⁸ »E uwari'che, we raq'ab' o rawaqan e katzaqisan awe pa mak, chaq'ata b'i y chawesaj b'i chawe. Ma xa ne kuya tob' at t'um o at jetz' katopon pa ri k'aslemal chila' chikaj, chwa ri k'o ukab'ichal raq'ab' y ukab'ichal rawaqan yey katk'aq b'i chi xib'alb'a' pa k'o wi ri aq' na junta chi uchupik. ⁹Yey we rawach e katzaqisan awe pa mak, chawesaj b'i y chak'aga b'i. Ma xa ne kuya tob' xa jun rawach katopon pa ri k'aslemal chila' chikaj, chwa ri k'o ukab'ichal rawach yey katk'aq b'i pa aq' chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax.

*Ri k'amb'al na'oj puwi ri b'exex sachinaq
(Lc. 15:3-7)*

¹⁰ »Mik'aq b'i uq'ij junog chike wa e ch'uti'q kub'ul kik'u'x wuk'. Ma kamb'i'ij k'u chiwe, ri ángeles e chajal ke rike xaqi e k'o chwach ri Nuqaw Dios chila' chikaj. ¹¹Ma Ralaxel Chikixo'l Tikawex xk'unik re keb'ukolob'ej ri e sachinaq. ¹²¿Sa' kich'ob' ri'ix ku'an juna achi we k'o jun ciento ub'exex yey kasach k'u junog chike? ¿Na keb'uk'ol ta neb'a kan ri' ri noventa y nueve y ke'ek chwa ri juyub' che utzukuxik ri jun xsach kanoq? ¹³We xuriq k'ut, paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: E más kaki'kot ruma ri jun b'exex chikiwa ri noventa y nueve na e ta sachinaq. ¹⁴Jek'uri'la', ri Nuqaw k'o chila' chikaj na karaj taj kasach junog chike ri ch'uti'q kub'ul kik'u'x wuk'.

Su'anik kakuy umak jun chik

15 »E uwari'che, we rawatz-achaq' ku'an ri na utz taj chawe, chatch'a't ruk' e la' itukel; chab'i'ij che sa' ri na utz taj u'anom chawe. We xatuta k'ut, ri' xakoj chi utzil chomal rawatz-achaq'. 16 No'j we na xatuta taj, jat tanchi ruk'; chak'ama k'u b'i jun o ka'ib' awachb'i'il awuk' cha' jela' e keb' oxib' che utayik sa' ri kab'i'xik.* 17 We na xeb'uta ta k'u wa keb' oxib', ek'uchiri' chatzijoj chikiwach rutinamit ri Dios. Yey we na xok ta k'u il chike wa', chi'ana k'u ri' che pacha' e kuk'il ri na keta'am ta uwach ri Dios y e kuk'il raj tz'onol puaq re tojonik.† 18 Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Janipa ri kixim ri'ix wara che ruwachulew, kaximitaj chila' chikaj. Janipa ri kikir ri'ix wara che ruwachulew, kakiritaj chila' chikaj.‡ 19 Kamb'i'ij k'u chiwe: We e k'o ka'ib'oq chiwe wara che ruwachulew ku'an junam kik'u'x chwi ri kakitz'onoj pa oración, ri Nuqaw k'o chila' chikaj kuya na chike. 20 Ma pa kimolom wi kib' keb' oxib' pa ri nub'i', chiri' in k'o wi ri'in chikinik'ajal rike —xcha'.

21 Ek'uchiri', ri Pedro xqib' ruk' ri Jesús y xutz'onoj che:

—Wajawal, ¿janipa laj kankuy umak juna watz-nuchaq' we xu'an ri na utz taj chwe? ¿K'a pa wuqub' laj nawi? —xcha'.

22 Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Na kamb'i'ij ta chawe xa pa wuqub' laj, ma k'a wuqub' laj chi setenta.

---

* **18:16** Dt. 19:15 † **18:17** “Raj tz'onol puaq re tojonik”: Kil “cobrador de impuestos” pa vocabulario. ‡ **18:18** Mt. 16:19; Jn. 20:23

Ri k'amb'al na'oj puwi rachi na kukuy ta umak jun chik

²³ »Ma ri ku'an chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e jela' pacha' ri xu'ano echiri' juna taqanel xraj karilo we na jinta kik'as ri raj chakib' ruk'. ²⁴ Ek'u ri' xujeq rajilaxik, xriqitaj lo jun aj chak lik uk'iyal ruk'as[§] ruk' y xk'am lo chwach. ²⁵ Ek'u wa aj chak ruma na kuch'ij ta chi utojik ruk'as, xtaqan rupatrón che cha' kak'ayix b'i rire, junam ruk' ri rixoqil, ri ralk'o'al y ruk' ronoje rub'itaq re cha' jela' katojtaj ruk'as. ²⁶ Pero wa aj chak xuxukub'a' rib' chwach rupatrón y lik k'u xutz'onoj che: “Lal wajaw, lik chinoy'ej ko k'ana la ma kantoj ronoje ri nuk'as che'la” xcha'. ²⁷ Ek'u rupatrón lik xjuch' ka'n uk'u'x che ri raj chak. Xukuy k'u umak che ronoje ruk'as y xuya b'i luwar che xe'ek.

²⁸ »No'j k'u wa aj chak xew xel b'i, xu'k'ulu lo jun rach aj chak yey wa' k'o jub'iq' uk'as^{**} ruk'. Xuchapij k'u puqul e ri' pacha' kujitz'aj, jewa' xub'i'ij che: “¡Chatojola' rak'as wuk'!” xcha che.

²⁹ »Ek'u ri rach aj chak xuxukub'a' rib' chwach y lik xutz'onoj che: “Chakuyu ko numak, chinawoy'ej na k'enoq ma kantoj ronoje ri nuk'as chawe” xcha'.

³⁰ »No'j rire na xraj taj xroye'ej wa'. Ri xu'ano e xu'ya'a ri jun chik rach aj chak pa cárcel; yey k'a

---

§ 18:24 “Lik uk'iyal ruk'as”: Pa ri ch'a'tem griego kub'i'ij ruk'as wa aj chak e lajuj mil “talentos”, yey jun talento e rajil wo'lajuj junab' re chak. E uwari'che wa aj chak na kuch'ij ta chi k'ana kutoj ruk'as. **** 18:28** “Jub'iq' ruk'as”: Pa ri ch'a'tem griego kub'i'ij ruk'as e jun ciento denarios, yey jun denario e rajil jun q'ij chak.

ek'u kesax loq we xutoj na ruk'as.

³¹ »Echiri' xkil taq wa' ri kach aj chakib', lik xok chikik'u'x. Xeb'ek k'ut, xe'kib'i'ij che ri kipatrón ronoje ri xu'an ri jun aj chak. ³² Ek'uchiri', rupa-trón xutaq uk'amik y xub'i'ij che: “ıAt jun aj chak itzel ak'u'x! Ri'in xinkuy amak ri'at che ronoje rak'as, ma lik e xatz'onoj ri' chwe. ³³ Ta ne e xa'an ri'at jela' pacha' ri xin'an ri'in chawe, ta e xak'ut ri k'axna'b'al ak'u'x che rawach aj chak; no'j na e ta k'u ri xa'ano” xcha'.

³⁴ »Ek'u rupatrón lik xpe royowal y xtaqan che kaya'i' pa k'ax y k'a e kesax lo chupa wa' we xutoj na ronoje ruk'as.

³⁵ »Jek'ula' ku'an ri Nuqaw k'o chila' chikaj iwuk' ri'ix we k'o junog chiwe na kukuy ta umak ri ratz-uchaq' ruk' ronoje ranima' —xcha'.

19

Ri Jesús kak'utun chwi ri jachb'al ib'

(Mt. 5:31; Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

¹ Echiri' xuk'is ub'i'xik wa' ri Jesús, xel b'i Galilea y xe'ek pa taq ri luwar re Judea y xopon pa taq ri luwar k'o ch'acaq ya' che ri nimaya' Jordán. ² Lik k'ut e k'i ri winaq xeterej b'i chirij y xeb'ukunaj ri yewa'ib' chiri'.

³ E k'o k'u jujun chike ri fariseos xeqib' ruk' ri Jesús xa re kakik'am upa y xkitz'onoj che:

—¿Ub'e nawi che juna achi, xa tob' sa' ri kujal wi uchi' ri rixoqil, kuya b'i ruwujil re jachb'al ib' che? —xecha'.

⁴ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Na ajilam ta neb'a alaq sa' ri tz'ib'ital kan pa Ruch'a'tem ri Dios? Ma jewa' kub'i'ij:

Che ri jeqeb'al lo ruwachulew
echiri' ri Dios xeb'u'an ri tikawex,
chi achi chi ixoq xeb'u'ano.

Gn. 1:27

⁵ Y kub'i'ij:

Ruma k'u ri', rachi echiri' kak'uli'ik,
karesaj rib' chikij ruchu-uqaw
cha' kajeqi' ruk' ri rixoqil

y kikab'ichal k'u ri' keb'u'ana xa e jun chwach ri
Dios.

Gn. 2:24

⁶ Jek'uri'la' na e ta chi ka'ib', ma xeb'u'ana xa e jun.
E uwari'che, ri xeb'ujunimaj ri Dios, na ya'tal ta
che ri tikawex kujach upa —xcha'.

⁷ Ek'uchiri', xkitz'onoj che:

—¿Su'chak k'u ri' ri Moisés xub'i'ij we juna achi
karaj kujach b'i ri rixoqil, xew chuya'a b'i ruwujil
re jachb'al ib' che y jek'ula' na rixoqil ta chik?* —
xecha'.

⁸ Ri Jesús xub'i'ij chike:

—Wa' e ruma lik ko ri anima' alaq. Ruma la' ri
Moisés xuya luwar kaya'i' ruwujil re jachb'al ib';
no'j che lo ri jeqeb'al ruwachulew na je ta la' ri
xraj ri Dios. ⁹ Kamb'i'ij k'u ri'in che alaq: China
junoq kuya ruwujil re jachb'al ib' che ri rixoqil
tob' ri rixoqil na makuninaq ta chirij ri k'ulanikil,
yey kak'uli' tanchi ruk' juna chik ixoq, ri' ka-
makun chirij ri k'ulanikil. Y china ri kak'uli' ruk'
rixoq jachom kanoq, ri' jenela' kamakun chirij ri
k'ulanikil —xcha'.

¹⁰ Ek'u rutijo'n xkib'i'ij che:

—We jela' kuk'ulumaj rachi ruk' ri k'ulanikil,
más ne utz ri' we junog na kak'uli' taj —xecha'.

¹¹ Ri Jesús xub'i'ij chike:

---

* **19:7** Dt. 24:1

—Na konoje ta k'u ri tikawex kakich'ij wa'; ma xew ri ya'tal lo chike ruma ri Dios, kakich'ij u'anik. ¹² E k'o achijab' na kek'uli' taj ma kalaxib'em pacha' e eunucos. E k'o jujun chik na kek'uli' taj ma 'anom eunucos chike. Yey e k'o ri na kek'uli' taj ma kiya'om kib' che ri chakre rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj. China ri kach'ijow u'anik wa', chuch'ija k'u ri' —xcha'.

Ri Jesús kuyak kiq'ij rak'alab'
(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ E k'o jujun raltaq ko ak'alab' xek'am lo chwach ri Jesús cha' kuya ruq'ab' pakiwi' y jela' kutz'onoj che ri Dios keb'uchajij. Yey rutijo'n xekiyaj ri ek'amayom lo ke.

¹⁴ No'j ri Jesús xub'i'ij chike: «Chiya'a luwar chike ri raltaq ko ak'alab' chepeta na wuk'. Meb'iq'atej; ma ri kaki'an e jela' pacha' rike, ri' ku'an ke rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj» xcha'.

¹⁵ Xuya k'u ruq'ab' pakiwi ri raltaq ko ak'alab'. Tek'uchiri', xel b'i pa ri luwar.

Jun b'eyom kach'a't ruk' ri Jesús
(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ K'o k'u jun k'ak'al achi xk'un ruk' ri Jesús y xutz'onoj che:

—Lal utzilaj tijonel, ¿sa' ri utz kan'ano cha' k'o nuk'aslema na jinta utaqexik? —xcha'.

¹⁷ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Su'b'e kab'i'ij la “utz” chwe? Ma xa jun ri lik utz k'olik, wa' e ri Dios. Yey we ka'aj la kok la pa ri k'aslema na jinta utaqexik ruk' Rire, e taqej la Rutzij Upixab' —xcha'.

¹⁸ Rachi xub'i'ij che ri Jesús:

—¿Pachike k'u ri' ri tzijpixab'? —xcha'.

Ri Jesús xub'i'ij che:

—“Matkamisanik. Matmakun chirij ri k'ulanikil. Mateleq'ik. Ma'an raq'ub'al chirij junog. ¹⁹ Chaloq'oj kiq'ij rachu-aqaw”* y “K'ax chana'a rawatz-achaq' jela' pacha' k'ax kana' awib' ri'at”* —xcha'.

²⁰ Rachi xub'i'ij che ri Jesús:

—Ronoje wa' nu'anom lo chwi nuch'uti'nal. ¿Sa' k'u ri' ri k'a chirajawaxik chwe kan'ano? —xcha'.

²¹ Ri Jesús xub'i'ij che:

—We ka'aj la e ka'an la janipa ri karaj ri Dios che ri b'inik silab'ik la, k'ayij la ronoje taq ri b'eyomalil la y jacha k'u la chike ri nib'a'ib'; jek'uri'la' k'o b'eyomalil la chila' chikaj. Tek'uchiri', peta la, terej lo la chwij y kuyu la ri k'ax kape pawil la ruma lal nutijo'n —xcha che.

²² Rachi echiri' xuta wa', lik kab'isonik xe'ek ma rire lik rajawal b'eyom.

²³ Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús chike rutijo'n:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Juna b'eyom lik k'ayew che kok chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj. ²⁴ Kamb'i'ij tanchi k'u chiwe: E ne más k'ayew ri kok juna b'eyom chupa rutaqanik ri Dios chwa ri kik'ow juna camello chupa rutel juna akuxa' —xcha'.

²⁵ Echiri' xkita wa' rutijo'n, lik xkam kanima' che y xkitz'onoj chikiwach:

---

* **19:19** Éx. 20:12-16   * **19:19** Lv. 19:18

—We e ri', ¿china k'u ri' ri kakolob'etajik?* — xecha'.

²⁶ Ri Jesús xutz'u kiwach y xub'i'ij chike:

—Ri tikawex na kakikolob'ej ta kib' kitukel ma wa' lik k'ayew chikiwach; no'j ri Dios ronoje ku'ano ma na jinta k'ayew chwach Rire —xcha'.

²⁷ Ek'uchiri', xub'i'ij ri Pedro che:

—Qajawal, ri'oj qaya'om kan ronoje y oj teran chi'ij la. ¿Sa' k'u ri' ri kaqak'ul ri'oj? —xcha'.

²⁸ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Kopon k'u ri' ri q'ij echiri' ronoje ku'an k'ak', wa' echiri' Ralaxel Chikixo'l Tikawex ke'tz'ula chupa ri chomilaj tz'ulib'al re rutaqanik. Jek'ula' ri'ix kixe'tz'ula chupa kab'lajuj tz'ulib'al re kixtaqan pakiwi ri kab'lajuj tinamit re Israel.† ²⁹ Yey china k'u ri uya'om kan rocho, eb'uya'om kan ri ratz-uchaq', ruchu-uqaw, ri rixoqil, ri ralk'o'al o ri rulew ruma ukojom ri nub'i', ri' kuk'ul na jun ciento chik chwa ronoje la' yey kuk'ul k'u ri k'aslemal na jinta utaqexik.

³⁰ »Lik k'u e k'i chike ri lik k'o kiwach wo'ora, chwach apanoq na jinta chi kiwach; yey lik e k'i chike ri na jinta kiwach wo'ora, e lik kak'oji' kiwach chwach apanoq.

---

* **19:25** Chikiwach raj judi'ab', we junoq k'o ub'eyomal e ruma utz u'anom chwach ri Dios. Kakich'ob' k'u ri', we k'ayew chike ri b'eyomab' keb'ok chupa rutaqanik ri Dios, más ne k'ayew ri' chike ri nib'a'ib'. † **19:28** “Ri kab'lajuj tinamit re Israel”: Wa' e kalk'o'al kan ri kab'lajuj uk'ajol ri Jacob, ri kab'i'x Israel che. Gn. 35:22-26

20

Jun k'amb'al na'oj puwi rutaqanik ri Dios

¹ »Ri ku'an chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e jela' pacha' ri xu'ano echiri' juna rajaw chak anim tan xel b'i che kitzukuxik aj chakib' keb'ajawax chupa rutiko'n re uva. ² Xch'a't kuk' raj chakib' puwi ri kajil y xkanajik kuya jun denario re jun q'ij chak chike. Tek'uchiri', xeb'utaq b'i chupa rutiko'n. ³ Laj che ri ub'elej ora* anim, xel tanchi ub'i y xeburiq jujun chik kimolom kib' pa k'ayib'al na jinta kaki'ano.

⁴ »Xub'i'ij k'u chike: “Jix ri'ix, jixe'chakuna wuk' chupa ri nutiko'n re uva y tz'aqat kixintojo” xcha'. Ek'u rike xeb'ek.

⁵ »Pa tik'il q'ij† k'u ri', ri rajaw ri chak xel tanchi ub'i che kitzuquxik más aj chak. Yey je tanchi la' xu'an che ri urox ora b'enaq q'ij.

⁶ »Laj che k'u ri uro' ora b'enaq q'ij, xel tanchi ub'i y xeb'u'riqa lo jujun chik na jinta kaki'ano. Xub'i'ij k'u chike: “¿Su'chak ri'ix ix k'o wara y na jinta k'o xi'an wa jun q'ij?”

⁷ »Xkik'ul k'u uwach rike: “E ruma na jinta junoq xojchokowik.”

»Ek'uchiri', xub'i'ij ri rajaw ri chak chike: “Jix, jixe'chakuna chupa ri nutiko'n re uva y tz'aqat kixintojo.”

⁸ »Echiri' xok raq'ab', ri rajaw ri chak xub'i'ij che ri caporal: “Cheb'asik'ij konoje raj chakib' y cheb'atojo b'i. E keb'atoj nab'e ri xeb'ok k'unaj, y k'isb'al k'u re, keb'atoj ri xeb'ok nab'e pa chak.”

* **20:3** “Ri ub'elej ora”: Kil “hora” pa vocabulario. † **20:5** “Tik'il q'ij”: Kil “hora” pa vocabulario.

⁹ »Ek'uchiri', xek'un raj chak ri xeb'ok b'enaq q'ij che ri uro' ora. Y chikijujunal k'u ri' xkik'ul jun denario. ¹⁰ Tek'uchiri', xek'un lo ri eb'okinaq nab'e pa chak. E chikiwa rike más k'i ri kajil kakik'ulu. No'j na je ta la' xu'ano, ma xkik'ul chikijujunal jun denario, pacha' ri xkik'ul ri jujun chik.

¹¹ »Echiri' xkik'ul ri kajil re jun q'ij, xkijeqo kech'a't chirij ri rajaw ri tiko'n, ¹² jewa' xkib'i'ij che: “Wa' wa xeb'ok b'enaq q'ij chik, xa jun ora xechakunik yey xetoj la junam quk' ri'oj, tob' k'u ri' ri'oj xqakuy lo ruk'atanil ri q'ij” xecha'.

¹³ »No'j ri rajaw chak xuk'ul uwach, jewa' xub'i'ij che jun chike: “Wamigo, mab'i'ij we na usuk' ta ri xin'an chawe. ¿Na xojkanaj ta neb'a la' katintoj jun denario? ¹⁴ Chak'ama k'u rawajil ri'at y jat. Yey we ri'in kuaj kanya che ri xok k'unaj pa chak, junam ruk' ri xinya chawe ri'at, ¹⁵ ¿na jinta neb'a panuq'ab' ri'in kan'an sa' ri kuaj ruk' ri nupuaq? ¿O k'ax ak'u'x chwij xa ruma xink'ut ri rutzil nuk'u'x chike jujun chik?” xcha ri rajaw ri chak.

¹⁶ »Jela' k'u ri', lik e k'i chike ri na jinta kiwach wo'ora, e lik kak'o'ji' kiwach chwach apanoq; yey lik k'u e k'i chike ri lik k'o kiwach wo'ora, chwach apanoq na jinta chi kiwach. Ma lik e k'i ri esik'im, tob' k'u xa e jujun ri echa'talik —xcha ri Jesús.

*Ri Jesús kach'a't tanchi puwi rukamik
(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)*

¹⁷ Echiri' k'o chi ri Jesús chi b'e re ke'ek Jerusalem, xeb'uk'am b'i ri kab'lajuj utijo'n kitukel pa jun luwar y xub'i'ij chike:

18 «Chitape': E wa' kojpaqi' Jerusalem, yey ek'u Ralaxel Chikixo'l Tikawex kaya' pakiq'ab' ri ni-maq e aj chakunel pa Rocho Dios y raj k'utunel re ri tziypixab' cha' kakiq'at tziy puwi' re kamik. 19 Tek'uchiri', kakiya pakiq'ab' ri na e ta aj judi'ab' cha' rike kakich'amij, kakijich' upa y kakikamisaj chwa cruz. No'j churox q'ij k'ut kak'astaj b'i chikixo'l ri ekaminaq» xcha'.

Ri xutz'onoj ri kichu ri Jacobo y ri Juan che ri Jesús

(Mr. 10:35-45)

20 Ek'uchiri', xqib' ruk' ri Jesús ri kichu ri keb' uk'ajol ri Zebedeo, † y ek'u la' e rachb'i'il ri ralab'; xuxukub'a' rib' chwach ri Jesús ma k'o karaj kutz'onoj che.

21 Ri Jesús xutz'onoj che:

—¿Sa' ri ka'aj la? —xcha'.

Rixoq xuk'ul uwach:

—Wajawal, ya'a la chike wa keb' walab' ketz'uyi' uk' la pa ri taqanik la, jun pawikiq'ab' la y ri jun chik, pa mox la —xcha'.

22 Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach, y jewa' xub'i'ij chike ri keb' utijo'n:

—Ri'ix na iweta'am taj sa' ri kitz'onoj. ¿Kich'ij neb'a ri'ix ri kinik'ow wi ri'in y ri k'ax kape panuwi'? —xcha'.

Rike xkib'i'ij:

—Kaqach'ijo —xecha'.

23 Ri Jesús xub'i'ij chike:

---

† 20:20 “Ri keb' uk'ajol ri Zebedeo”: Wa' e ri Jacobo y ri Juan.

—Qatzij, ri'ix kich'ij na ri k'ax kinik'ow wi ri'in y ri k'axk'ob'ik kape panuwi'. Pero ri kixtz'uuyi' pa nuwikip'ab' y pa numox, ri' na in ta kinya'w re. Ma xew kaya'taj chike ri echa'tal chi ruma ri Nuqaw cha' ku'ana na ke —xcha'.

²⁴ Echiri' xkita wa' ri lajuj chik utijo'n, lik xpe koyowal chikij ri keb' kichaq' kib'. ²⁵ Ek'u ri Jesús xeb'usik'ij y xub'i'ij chike:

—Iweta'am ri'ix, ri ketaqan pakiwi ri nimaq tinamit keb'u'ana pacha' e rajaw ronoje; yey ri lik k'o kiwach kik'ow uwi' ri taqanik kaki'an pakiwi ri eya'tal pakiq'ab'. ²⁶ No'j chixo'l ri'ix na ub'e taj jela' ku'ano. Ma we k'o junoq chiwe ri'ix karaj ku'ana aj wach, e chuya'a rib' ku'an nimanenel iwe'ix. ²⁷ Yey e junoq chiwe karaj ku'ana nab'e chixo'lib'al, e chuya'a rib' ku'an nimanenel ke konoje ²⁸ jela' pacha' ri ku'an Ralaxel Chikixo'l Tikawex. Ma Rire na xk'un taj re kanimaxik; xk'unik re ko'lnimanoq y re kolu'ya'a rib' pa kamik che kicolob'exik uk'iyal tikawex —xcha'.

Ri Jesús keb'ukunaj ka'ib' potz'

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Echiri' ri Jesús kuk' rutijo'n katajin b'i kelik pa ri tinamit Jericó, lik uk'iyal winaq xeterej b'i chirij Rire. ³⁰ E k'o k'u ka'ib' potz' etz'ul chuchi' ri b'e. Echiri' xkito katajin rik'owik ri Jesús, lik xesik'in pan che:

—¡Qajawal, lal ri Ralk'o'al kan ri rey David, choj-juch' ka'n ko che'la! —xecha'.

³¹ Ek'u ri winaq xekich'a'b'ej kipa cha' na kesik'in ta chik, no'j ri ka'ib' potz' más ne ko xesik'inik, xkib'i'ij:

—¡Qajawal, lal ri Ralk'o'al kan ri rey David, choj-juch' ka'n ko che'la! —xecha'.

³² Ek'uchiri', xtak'i' ri Jesús, xeb'usik'ij y xutz'onoj chike:

—¿Sa' ri kiwaj kan'an chiwe? —xcha'.

³³ Ri ka'ib' potz' xkik'ul uwach:

—Qajawal, chojkunaj ko la cha' kojtzu'nik —xecha'.

³⁴ Ek'u ri Jesús xejuch' ka'n pa ranima' y xuya ruq'ab' puwi ri kiwach. Na jampatana k'u ri xetzu'nik y xeterej b'i chirij ri Jesús.

21

Ri winaq kakiyak uq'ij ri Jesús echiri' kok Jerusalem

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Ri Jesús kuk' rutijo'n xa naqaj chik e k'o che ri tinamit Jerusalem, ya e ri' keb'ok pa raldea Betfagé, ri k'o chwach ri juyub' Olivos. Ek'uchiri', ri Jesús xeb'utaq b'i ka'ib' chike rutijo'n cha' kenab'ej apanoq, ² jewa' xub'i'ij chike:

«Jix pa raldea k'o pan chiqawach. Chiri' ki'riqa jun axna yuqulik yey k'o ri ral ruk'. Chikira loq y cheb'ik'ama lo chwe. ³ We k'o k'u junoq kutz'onoj chiwe sa' ri ki'ano, jewa' chib'i'ij che: “Rawaj keb'ajawax che ri Qajawal, yey k'ate kutaq tanchi uloq” kixcha'.»

⁴ E xu'an wa' cha' e ku'ana rub'i'im kan ri q'alajisanel echiri' xub'i'ij:

⁵ Chib'i'ij chike ri e aj Sion:

“Chiwilape', ri Rey iwe'ix kak'un iwuk',
u'anom lo ch'uti'n che rib';
ukojom lo jun buru,

wa' jun q'apoj buru, ral jun awaj aj eqa'n" Zac.
9:9

xcha'.

⁶ Ek'uchiri', xeb'ek rutijo'n y xki'ano janipa ri xub'i'ij b'i ri Jesús chike. ⁷ Xkik'am k'u lo ri axna junam ruk' ri ral y xkirip ri kimanta* chikij. Tek'uchiri', ri Jesús xukoj b'i. ⁸ Uk'iyal winaq xkiwiq ri b'e pa kik'ow wi ri Jesús, xkilik' taq ri kimanta pa ri b'e; yey e k'o jujun chik xkiq'at raltaq ko uq'ab' che' y xkilem pa la b'e re yakb'al uq'ij.

⁹ Ek'u ri winaq e nab'e chwach kuk' ri eteran lo chirij xkijeqo lik kesik'inik, kakib'i'ij:

«¡Qayaka uq'ij ri Ralk'o'al kan ri rey David!

¡Nim uq'ij ralaxik ri jun petinaq

chupa rub'i' ri Dios Qajawxel!*

¡Qayaka uq'ij ri Dios k'o chila' chikaj!» kecha'.

¹⁰ Echiri' xok ri Jesús Jerusalem, xetukuk konoje ri winaq re ri tinamit y lik e k'i ri kakitz'onob'ej chikiwach:

—¿China nawi wa jun achi? —kecha'.

¹¹ Ek'u ri winaq kakib'i'ij:

—E ri q'alajisanel Jesús, ri aj Nazaret re Galilea —kecha'.

Ri Jesús keb'eresaj b'i raj k'ay chupa ri Rocho Dios

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Ek'uchiri', xok ri Jesús pa ri Rocho Dios y xeb'eresaj b'i konoje ri kek'ayinik y ri keloq'ow chupa. Xuk'aqala' taq b'i ri kimexa raj jachal

* **21:7** Ri “manta” e jun k'ul kakikoj ri aj Israel re ojertan, tob' achijab' o ixoqib', pacha' po't woka'j re karab'exik. * **21:9** Sal. 118:26

uwach puaq y taq ri kixila raj k'ay palomax.

¹³ Xub'i'ij k'u chike:

«Ri Dios jewa' kub'i'ij chupa Ruch'a'tem:

Che ri Wocho kab'i'ixik:

“E luwar re oración”

Is. 56:7

kacha'.

No'j ralaq 'anom alaq che ri Wocho e jun luwar ke eleq'omab'»* xcha'.

¹⁴ Chiri' k'u ri' chupa ri Rocho Dios, xeqib' ruk' ri Jesús jujun potz' kuk' jujun sik, y ri Jesús xeb'ukunaj. ¹⁵ Ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' raj k'utunel re ri tziypixab' lik xpe koy-owal echiri' xkil wa milagros y xkito lik kesik'in rak'alab' pa ri Rocho Dios, kakib'i'ij: «¡Qayaka uq'ij ri Ralk'o'al kan ri rey David!» kecha'.

¹⁶ Xkib'i'ij k'u ri' che ri Jesús:

—¿Kata la sa' ri kakib'i'ij rak'alab' che'la? — xecha'.

Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—Qatzij wi kanto. ¿Na ajilam ta neb'a alaq ri kub'i'ij Ruch'a'tem ri Dios pakiwi rak'alab'? Ma jewa' kub'i'ij:

Chikichi' rak'alab' y ri ketz'umanik

yijb'am la ri chomilaj b'ix re yakb'al q'ij la *Sal. 8:2*

—xcha ri Jesús.

¹⁷ Ek'uchiri', xeb'uya kanoq y xel b'i pa ri tinamit; xe'ek k'u Betania y chiri' xkanaj kan wi la jun aq'ab'.

Ri Jesús kuchaqisaj jun che' re higo

(Mr. 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Anim tan, echiri' ri Jesús katzelej tanchi pa ri tinamit, xpe numik che. ¹⁹ Xril k'u jun che' re higo

---

* **21:13** Jer. 7:11

k'o chuchi' ri b'e. Xe'rila' k'ut yey na xuriq ta tob' xa juna uwach ri che', xew ruxaq k'olik.

Ek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús che ri che':

—¿Na jinta chi k'ana ajiq'ob'alil kaya'o! —xcha'.

Y na jampatana xchaqij ri che'.

²⁰ Echiri' xkil wa' rutijo'n, lik xkam kanima' che y xkitz'onoj k'u che:

—¿Cha'taj xchaqij tan wa che'? —xecha'.

²¹ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: We ta lik k'o kub'ulib'al ik'u'x ruk' ri Dios y na keb' ta k'ana ipa ruk', ri' na xew ta jewa' ki'an ri'ix pacha' wa xin'an ri'in che ri higo. Ma utz ne ri' kib'i'ij che wa juyub': “Chatela wara y jate'k'ola chupa ri mar” kixcha' y e ku'ano. ²² Jek'ula' ri', e janipa ri kitz'onoj che ri Dios ruk' kub'ulib'al ik'u'x, kik'ul na —xcha'.

China xya'w paq'ab' ri Jesús kataqanik

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Echiri' xopon ri Jesús pa ri Rocho Dios, xujeq kak'utunik. Ek'u ri nimaq e aj chakunel re ri Rocho Dios kuk' ri nimaq winaq re ri tinamit xeqib' ruk' y xkitz'onoj che:

—¿China xya'w paq'ab' la ka'an taq la wa'?

¿China xtaqaw la che ka'an taq la wa'? —xecha'.

²⁴ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ri'in kan'an jun tz'onob'al che alaq. We xk'ul alaq uwach chwe, kamb'i'ij k'u ri' che alaq china ya'yom panuq'ab' kan'an wa'. ²⁵ ¿China k'u xtaqaw re ri Juan kuya ri bautismo? ¿E ri Dios o e rachi-jab'? —xcha'.

Ek'u rike xkijeq kech'a't chikiwach puwi wa': «We xqak'ul uwach che: “E ri Dios xtaqaw re”,

ri' kub'i'ij rire chiqe: “¿Su'chak k'u ri' na xkoj ta alaq ri xub'i'ij?” kacha chiqe. ²⁶ Yey kaqaxi'ij qib' kaqab'i'ij: “Xa achijab' xetaqaw re” ma konoje ri tinamit kakich'ob'o ri Juan e jun q'alajisanel re ri Dios» xecha chikiwach.

²⁷ Xkib'i'ij k'u che ri Jesús:

—Na geta'am taj —xecha'.

Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

«Jek'uri'la', ri'in na kamb'i'ij ta che alaq china ya'yom panuq'ab' kan'an taq wa'.

Ri k'amb'al na'oj pakiwi keb' alab'o kichaq' kib'

²⁸ »Yey chiwach ralaq ¿sa' ke'elawi wa'? K'o jun achi e k'o ka'ib' uk'ajol y xub'i'ij che jun chike: “Nuk'ajol, jat waq'ij pa chak, ma kan'an numolonik re uva.”

²⁹ »Ruk'ajol xuk'ul uwach: “Na kuaj taj” xcha'. Pero k'ate na xujalk'atij runa'oj y xe'ek pa ruchak ruqaw. ³⁰ Tek'uchiri', rachi xqib' ruk' ri jun chik uk'ajol y xub'i'ij che pacha' ri xub'i'ij che ri ratzixel.

»Ek'u rala xuk'ul uwach: “Utz ri', tat, kin'ek pa ri chak” xcha'. Yey na xe'ek ta k'u ri'.»

³¹ Xutz'onoj k'u ri Jesús chike ri e aj wach:

—Chiwach ralaq, ¿china nawi chike wa ka'ib' alab'o e xu'an ri karaj ri kiqaw? —xcha'.

Xkib'i'ij k'u rike:

—E ri nab'e —xecha'.

Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

«Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: E raj tz'onol puaq re tojonik† y rixoqib' na chom ta ri kib'inik ksilab'ik, e rike ri nab'e nenare' keb'ok chupa rutaqanik ri

† **21:31** “Raj tz'onol puaq re tojonik”: Kil “cobrador de impuestos” pa vocabulario.

Dios chiwach ralaq. ³² Ma ri Juan Aj Ya'l Bautismo xk'un chiwach ralaq, xolu'k'utu' su'anik kajeqi' alaq chi jusuk' che ruwachulew, yey ralaq na xkoj ta alaq. No'j k'u raj tz'onol puaq re tojonik y rixoqib' na chom ta ri kib'inik kisilab'ik, rike xkikojo. Ek'u ralaq, tob' xil alaq wa', na xjalk'atij ta ri na'oj alaq cha' kakoj alaq rutzij.

Ri k'amb'al na'oj pakiwi raj chak itzel kiwach-lib'al

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ »Tape alaq wa jun chik k'amb'al na'oj: K'o jun achi rajaw jun ulew. Ek'u rire xu'an tiko'n re uva chwach. Xusut rij ruk' coral, xuk'ot jun luwar pa kayitz' wi ruwa'al ri uva y xuyak jun ja naj uwi' re chajib'al re. Xuya k'u kan pa tunulik chike jujun aj chakib'. Tek'uchiri', xe'ek naj.

³⁴ »Echiri' xopon ruq'ijol ri molonik, xeb'utaq lo jujun raj chakib' cha' kakitz'onoj chike raj tunulel ri taqalik kuk'ul rire che ri molonik. ³⁵ No'j raj tunulel xekichap raj chakib' eb'utaqom loq. Lik xki'an k'ax che jun chike, xkikamisaj jun chik y k'o jun chik xki'an pa'b'aj.

³⁶ »Ek'u ri rajaw xeb'utaq tanchi lo más aj chakib', yey wa' más e k'i chwa ri xeb'utaq lo nab'e. Ewi raj tunulel je tanchi la' xki'ano pacha' ri xki'an chike ri e nab'e.

³⁷ »K'isb'al k'u re, ri rajaw ri tiko'n e xutaq lo ruk'ajol kuk' raj tunulel, ma xuch'ob'o: Kakik'ul na chi utz wa nuk'ajol.

³⁸ »No'j raj tunulel echiri' xkil uwach ruk'ajol, jewa' xkib'i'ij chikiwach: “Wa' e uk'ajol ri rajaw rulew, ri ku'ana na rajaw we xkam ruqaw. Jo' je'qakamisaj cha' rulew ku'an kan qe'oj” xecha'.

39 »Ewi xkichapo, xkesaj b'i chupa wa' wu'lew y xkikamisaj» xcha ri Jesús.

40 Tek'uchiri', xutz'onoj chike ri e aj wach:

—Chiwach ralaq, echiri' kak'un ri rajaw rulew, ¿sa' nawi ku'an chike raj tunulel? —xcha'.

41 Rike xkik'ul uwach:

—Na kukuy ta k'ana kimak. Kusach na k'u kiwach ri itzel kiwachlib'al y kuya tanchi ri rulew pa tunulik chike jujun chik aj chakib', yey rike kakiya na ri molonik che chupa ruq'ijol —xcha'.

42 Tek'uchiri', xub'i'ij ri Jesús chike:

—¿Na ajilam ta neb'a ralaq ri tz'ib'ital kan chupa Ruch'a'tem ri Dios? Ma jewa' kub'i'ij: E rab'aj k'aqital kan kuma raj yakal ja, e ab'aj wa' lik xajawaxik cha' katiki' lo ri ja.*
Wa' e ri Dios Qajawxel x'anaw re y ri'oj lik kakam qanima' che *Sal. 118:22-23* kacha'.

43 Ek'u uwari'che kamb'i'ij che alaq: Kamajataj na k'u che alaq rutaqanik ri Dios y kaya'taj chike jujun chik tinamit cha' kuya ri jiq'ob'alil karaj ri Dios che rutaqanik. 44 China k'u ri katzaq puwi la' la'b'aj, lik k'ax ri kuk'ulumaj; yey we rab'aj katzaq puwi junoq, ri' xa jumul kusach uwach —xcha'.

45 Echiri' ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' ri fariseos xkita taq ri k'amb'al na'oj xutzijoj ri Jesús, xkimaj usuk' chikij rike xb'i'x wi wa'.

46 Ruma k'u ri' wa', lik xkaj kakichap ri Jesús; no'j e xkixi'ij kib' chike ri tinamit ma rike kakich'ob'o ri Jesús e jun q'alajisanel re ri Dios.

---

* 21:42 Is. 28:16

22

Ri k'amb'al na'oj puwi jun nimaq'ij re k'ulanikil

¹ Ri Jesús xujeq tanchik kak'utun ruk' taq k'amb'al na'oj chikiwach, jewa' xub'i'ij:

² «Ri ku'ana chupa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj e pacha' ri xuk'ulumaj jun rey echiri' xu'an jun nimalaj nimaq'ij re ruk'ulanikil ruk'ajol.

³ »Echiri' xopon ri q'ij re ri k'ulanikil, ri rey xeb'utaq b'i ri raj chakib' kuk' ri esik'im pa ri k'ulanikil cha' ke'kib'i'ij chike kepetik, pero rike na xkaj taj xepetik.

⁴ »Ewi xeb'utaq tanchi ub'i jujun chik raj chakib', xub'i'ij b'i chike: “Chib'i'ij chike ri esik'im chik: Ri qajaw uyib'am chi ronoje ri wa'im; taq ri nawilo'ib' y taq ri meq' eti'o'jirisam chik, ya xekamisaxik. Ronoje k'u ri' yijb'ital chik. Peta k'u alaq ri' pa ri nimaq'ij re k'ulanikil” kixcha'.

⁵ »No'j ri esik'im chik, na xeb'ok ta il che. Jun chike xe'rila ri rulew, jun chik xe'ek pa k'ayij. ⁶ Yey jujun chik xekichap ri raj chakib' ri rey, lik xki'an k'ax chike y jela' xekikamisaj.

⁷ »Ek'uchiri' xuta wa' ri rey, lik xpe royowal che. Xeb'utaq k'u b'i rusoldados re ke'kisacha kiwach ri e kamisanel y ke'kiporoj ri kitinamit.

⁸ »Tek'uchiri', xub'i'ij chike ri raj chakib': “Ronoje yijb'ital chi che ri k'ulanikil; no'j k'u ri esik'im nab'e, na taqal ta chi chike keb'ok pa ri nimaq'ij. ⁹ Jix k'u ri' wo'ora pa taq nimab'e y cheb'isik'ij lo pa ri k'ulanikil janipa taq ri winaq keb'iriquo” xcha'.

¹⁰ »Xeb'el k'u b'i ri raj chakib' pa taq b'e y xekimol lo kichi' konoje taq ri winaq xekiriqo xa tob' e chinog; jek'uri'la' ri luwar pa ka'an wi ri k'ulanikil xnoj che winaq k'ak' esik'im. ¹¹ Ek'uchiri', xok b'i ri rey y xeril ri esik'im chik. Xril k'u jun achi k'o chiri' y na ukojom ta ruq'u' re k'ulanikil.

¹² »Xub'i'ij k'u che: “Wamigo, ¿cha'taj xatok lo wara we na akojom ta raq'u' re k'ulanikil?” xcha'. No'j rachi na xch'aw ta k'enoq.

¹³ »Ek'uchiri', xub'i'ij ri rey chike ri keniman chwa ri mexa: “Wa jun achi na uwiqom ta rib', chiyutu taq ri raqan y ruq'ab' y chik'aqa b'i pa ri q'equ'm. Chiri' k'u ri' koq' wi y kaqich'ich' wi ruwi re” xcha'.

¹⁴ »Ma tob' lik e k'i ri esik'im, xa e jujun ri echa'tal chike» xcha ri Jesús.

*Ri tz'onob'al puwi ri tojonik ka'anik
(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)*

¹⁵ Xeb'el k'u b'i ri fariseos chiri' y xkich'a'tib'ej chikiwach su'anik kakik'am upa ri Jesús ruk' taq ri kub'i'ij cha' kakikoj umak. ¹⁶ Xekitaq k'u b'i ri kitijo'n rike junam kuk' jujun chike ri kitagem ri rey Herodes. Ek'u rike xkib'i'ij che ri Jesús:

—Lal tijonel, ri'oj qeta'am lik qatzij ri kab'i'ij la y lik jusuk' kak'utun la chwi ri b'e re ri Dios. Yey na kaxi'ij tane ib' la che taq ri kakib'i'ij ri tikawex; ma rilal junam kiwach keb'il la konoje, tob' k'o kiwach o na jinta kiwach. ¹⁷ B'i'ij k'u la chiqe: ¿Usuk' nawi kaqa'an tojonik che ri nimalaj taqanel re Roma* o na usuk' taj? —xecha'.

* **22:17** “Ri nimalaj taqanel re Roma”: Kil “César, emperador” pa vocabulario.

¹⁸ Ri Jesús, ruma reta'am ri retzelal kik'u'x, jewa' xub'i'ij chike:

—¡Xa keb' palaj alaq! ¿Su'chak kak'am alaq nupa? ¹⁹ K'utu pe alaq chwe juna meyo re ka'an tojonik ruk' —xcha'.

Ek'uchiri', xkik'ut jun denario che.

²⁰ Ek'u ri Jesús xutz'onoj chike:

—¿China re wa k'axwach y china re wa b'i'aj k'o chwach wa meyo? —xcha'.

²¹ Rike xkik'ul uwach:

—Re ri nimalaj taqanel re Roma —xecha'.

Xub'i'ij k'u ri Jesús chike:

—Ya'a alaq che ri nimalaj taqanel re Roma janipa ri taqal che rire, yey ya'a k'u alaq che ri Dios janipa ri taqal che ri Dios —xcha'.

²² Echiri' xkita wa', lik xkam kanima' che. Xkiya k'u kan ri Jesús y xeb'ek.

Ri tz'onob'al puwi ri k'astajib'al

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Chupa k'u la' la jun q'ij, xek'un ruk' ri Jesús jujun chike ri saduceos, ri kakib'i'ij na jinta k'astajib'al chike ri ekaminaq. Xkitz'onoj k'u che ri Jesús, ²⁴ jewa' xkib'i'ij:

—Lal tijonel, ri Moisés xub'i'ij kanoq: “We k'o juna achi xkamik yey na e jinta kan ralk'o'al, ek'u ri' ruchaq' kak'uli' ruk' rixoq malka'n kanoq y jek'ula' kek'oji' ralk'o'al ruk' pub'i' ri ratz xkamik”^{*} xcha'.

²⁵ »Julaj e k'o wuqub' achijab' kichaq' kib' xejeqi' chiqaxo'l. Ri nab'e chike xk'uli'ik yey ek'u ri'

* **22:24** Dt. 25:5-6

wa' xkamik y na e jinta kan ralk'o'al ruk' ri rixoqil. Ewi ruka'm xk'uli' ruk' rixoq malka'n kanoq.

²⁶ Jela' k'u ri' ruka'm xkamik y na e jinta kan ralk'o'al ruk' rixoq. Yey je tanchi la' xuk'ulumaj rurox, rukaj y chikijujunal ri wuqub' achijab'.

²⁷ K'isb'al k'u re, e xkam rixoq.

²⁸ »Chupa k'u ruq'ijol ri k'astajib'al, ¿chinoq chike ri wuqub' achijab' ku'ana rachijil rixoq? Ma konoje xek'uli' ruk' —xecha'.

²⁹ Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ralaq lik sachinaq alaq, ma na majom ta alaq usuk' Ruch'a'tem ri Dios y ruchuq'ab' ri Dios.

³⁰ Ma echiri' kek'astaj lo ri ekaminaq, na kek'uli' ta chik yey na kekiya ta chi ne ri kalk'o'al pa k'ulanikil; keb'u'ana k'u pacha' ri ángeles re ri Dios chila' chikaj, ma ri ángeles na kek'uli' taj. ³¹ Yey puwi ri k'astajib'al ke ri ekaminaq, ¿na ajilam ta neb'a alaq rub'i'im ri Dios echiri' xub'i'ij: ³² “In ri Dios re ri Abraham, re ri Isaac y re ri Jacob”?* Yey ri Dios na e ta Dios ke ri ekaminaq, ma e Dios ke ri e k'aslik† —xcha'.

³³ Echiri' xkita wa', ri winaq lik xkam kanima' che taq ruk'utunik.

Ri tz'onob'al puwi ri tzijpixab' más chirajawaxik (Mr. 12:28-34)

³⁴ Ri fariseos xkimol kib' echiri' xketa'maj ri saduceos na xkiriq ta chi uk'ulik uwach ri Jesús.

³⁵ K'o k'u jun chike raj k'utunel re ri tzijpixab' xraj xuk'am upa ri Jesús, jewa' xutz'onoj che:

* **22:32** Éx. 3:6, 15 † **22:32** Echiri' ri Dios xub'i'ij wa', wa' wa'chijab' ekaminaq chik; pero echiri' xekamik, xeb'ek ruk' ri Dios y wo'ora e k'o ruk' Rire.

36 —Lal tijonel, chupa Rutzij Upixab' ri Dios, ¿pachike ri taqanik más chirajawaxik? —xcha'.

37 Ri Jesús xub'i'ij che:

—“K'ax chana'a ra Dios Qajawxel ruk' ronoje awanima', ruk' ronoje ak'u'x y ruk' ronoje ana'oj.”* 38 Wa' e nab'e tzijpixab' lik chirajawaxik y e uk'u'xib'al Rutzij Upixab' ri Dios. 39 Yey ruka'm jewa' kub'i'ij: “K'ax chana'a rawatz-achaq' jela' pacha' ri k'ax kana' awib' ri'at.”* 40 Ukab'ichal wa' e uk'u'xib'al Rutzij Upixab' ri Dios tz'ib'ital kan ruma ri Moisés y kuma ri q'alajisanelab' —xcha'.

Sa' ruwach Rucha'o'n lo ri Dios
(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

41 Ek'uchiri' k'a kimolom kib' ri fariseos, ri Jesús xutz'onoj chike:

42 —¿Sa' ri kach'ob' alaq chwi ri Cristo, Rucha'o'n lo ri Dios? ¿China che upeteb'em wi lo rire? —xcha'.

Xkik'ul k'u uwach:

—E ralk'o'al kan ri rey David —xecha'.

43 Ek'uchiri', ri Jesús xutz'onoj chike:

—¿Cha'taj kab'i'x che ri Cristo e ralk'o'al kan ri David? Ma ruma ri Ruxlab'ixel ri Dios, ri David xub'i'ij “Wajawal” che ri Cristo echiri' rire xub'i'ij:

44 Ri Dios Qajawxel xub'i'ij che ri Wajawal:

“Chat-tz'ula pa nuwikip'ab',
y chawoye'ej na ri q'ij
echiri' keb'enuya ri tzel keb'ilow awe
chuxe' rawaqan”

Sal. 110:1

xcha'.

* 22:37 Dt. 6:5 * 22:39 Lv. 19:18

45 Ek'u ri David kub'i'ij “Wajawal” che Rucha'o'n lo ri Dios. ¿Su'b'e k'u ri' kab'i'xik e Ralk'o'al kan ri rey David?† —xcha'.

46 Y na jinta junoq xriqow uk'ulik uwach. Chwi k'u ri' la' la jun q'ij, konoje kakixi'ij kib' kaki'an tz'onob'al che.

23

Ri Jesús kuq'alajisaj taq ri kimak ri fariseos y raj k'utunel re ri tziypixab'

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

1 Ek'uchiri', ri Jesús xub'i'ij chike ri winaq y chike rutijo'n:

2 «Raj k'utunel re ri tziypixab' y ri fariseos ya'tal pakiq'ab' kakiq'alajisaj taq rutzijpixab' kan ri Moisés. 3 Ruma k'u ri', ri'ix chi'ana janipa ri kakib'i'ij puwi wa tziypixab'; no'j mi'an k'u iwe'ix ri na utz taj kaki'an rike, ma junwi ri kaki'an rike chwa ri kakik'utu.

4 »Ri kitaqanik rike e pacha' nimaq taq eqa'n lik al y lik k'ayew ruk'axik; kekitaq k'u ri winaq cha' kakeqaj b'i yey rike na kakaj tane k'ana keto'b' ruk' wa'.

5 »Ronoje taq ri kaki'ano xew e cha' keb'ilitaj kuma ri winaq. Kaki'an che kib' pacha' lik e jusuk' chwach ri Dios; ruma k'u la', e ri kifilacterias* ximital chukurusal ri kipalaj y che ri kiq'ab', lik kaki'an nim che; yey taq ri cordón karab'ab' che

† 22:45 Wara kaq'alajin wi, Rucha'o'n lo ri Dios na xew ta e jun achi ralk'o'al kan ri rey David ma e Uk'ajol ri Dios. E uwari'che lik taqalik kab'i'x “Wajawal” che, pacha' ri xub'i'ij ri rey David.

* 23:5 Kil “filacteria” pa vocabulario.

ri kiq'u', kaki'an lik naj raqan che. ⁶ Pa taq ri sinagogas y pa taq wa'im, lik e kuk'ul kik'u'x ketz'u'yi' chupa ri tz'ulib'al ke ri lik k'o kiwach. ⁷ Yey lik kuk'ul kik'u'x kaya' rutzil kiwach pa keb'ilitaj wi y kab'i'x chike: “¡Lal tijonel!”

⁸ »Ek'u ri'ix miwoy'ej kab'i'x “¡Lal tijonel!” chiwe, ma xa jun ri tijonel iwe, wa' e ri Cristo. Yey ruma Rire xixu'an iwatz-ichaq' iwib'. ⁹ Mib'i'ij “Nuqaw” che junog wara che ruwachulew, ma xa jun Riqaw k'olik, y wa' e Riqaw k'o chila' chikaj. ¹⁰ Miya luwar kab'i'x “¡Lal Aj K'amal Qawach!” chiwe, ma xa jun ri Aj K'amal Iwach, wa' e ri Cristo.

¹¹ »Ek'u ri k'o uwach chixo'lib'al ri'ix e chuya'a rib' ku'an nimanel iwe'ix. ¹² Ma china ri lik ku'an nim che rib', ri Dios kuqasaj uwa uq'ij; no'j china ri ku'an ch'uti'n che rib', ri Dios kuyak uq'ij.

¹³ »¡Lik k'u toq'o' wach ralaq alaq aj k'utunel re ri tziypixab' y alaq fariseos! ¡Xa keb' palaj alaq! E tz'apim alaq ri okib'al re rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj cha' na jinta k'o keb'ok b'i; ma na kok tane ub'i ralaq y na kaya tane alaq luwar chike jujun chik keb'ok b'i.

¹⁴ »¡Lik toq'o' wach ralaq alaq aj k'utunel re ri tziypixab' y alaq fariseos! ¡Xa keb' palaj alaq! Ma kamaj alaq ri kocho rixoqib' e malka'nib'. Yey cha' na kaq'alajin ta ri na utz taj ka'an alaq, e kawererej alaq unimal ch'ab'al echiri' ka'an alaq orar. Ruma k'u wa ka'an alaq, lik unimal k'axk'olil kak'ul na alaq echiri' kaq'at tziypawi' alaq ruma ri Dios.

¹⁵ »¡Lik toq'o' wach ralaq alaq aj k'utunel re ri tziypixab' y alaq fariseos! ¡Xa keb' palaj alaq!

Ralaq kaq'axuj alaq uwi taq mar y kab'inib'ej alaq taq ri luwar che ruwachulew cha' juna tikawex ku'an tijo'n alaq. Yey echiri' u'anom chi tijo'n alaq, ka'an alaq che ri tikawex kalaj más itzel uwachlib'al chiwach ralaq.

¹⁶ »Lik toq'o' wach ralaq alaq pacha' potz' k'amal kiwach jujun chik, ma kab'i'ij alaq: “We k'o junoq kujikib'a' uwach juna tzij pa rub'i' ri Rocho Dios, ri' na chirajawaxik ta che ku'an ri ub'i'im; no'j we kujikib'a' uwach juna tzij pa rub'i' ri oro re ri Rocho Dios, ri' chirajawaxik che ku'an janipa ri ub'i'im” kacha alaq.

¹⁷ »¡Na jinta na'oj alaq y alaq potz'! ¿Pachike ri más k'o uwach? ¿E ri oro o e ri Rocho Dios, ri ku'an santo che ri oro? ¹⁸ Jenewa' ri kab'i'ij ralaq: “We k'o junoq kujikib'a' uwach juna tzij pa rub'i' raltar, na chirajawaxik ta che ku'an ri ub'i'im; no'j we kujikib'a' uwach juna tzij pa rub'i' ri qasa'n k'o chwi raltar, ri' chirajawaxik che ku'an janipa ri ub'i'im” kacha alaq.

¹⁹ »¡Sachinaq ri na'oj alaq y alaq potz'! ¿Pachike ri más k'o uwach? ¿E ri qasa'n o e raltar ri ku'an santo che ri qasa'n? ²⁰ Ma china ri kujikib'a' uwach juna tzij pa rub'i' raltar, ri' na xew ta ku'an pa rub'i' raltar, ma ku'an pa rub'i' ronoje ri k'o chwi raltar. ²¹ Jek'ula', china ri kujikib'a' uwach juna tzij pa rub'i' ri Rocho Dios, na xew ta ku'an pa rub'i' ri Rocho Dios, ma ri' e ku'an tzij pa rub'i' ri Dios, ri Jun jeqel chiri'. ²² Jek'ula', china ri kujikib'a' uwach juna tzij pa rub'i' ri kaj, ri' ku'an pa rub'i' ri tz'ulib'al pa kataqan wi ri Dios y ku'an pa rub'i' ri Jun tz'ul chupa.

23 »¡Lik toq'o' wach ralaq alaq aj k'utunel re ri tziypixab' y alaq fariseos! ¡Xa keb' palaj alaq! Ma kaya alaq che ri Dios ri diezmo alaq re ri arweno, re ri anix y re ri kominox. No'j na kok ta alaq il che ruk'u'xib'al ri Tzij Pixab' re ri Dios: Wa' e ri ka'an alaq ri usuk', ri kak'ut alaq ri k'axna'b'al k'u'x alaq chike jujun chik y ri kakub'i' k'u'x alaq ruk' ri Dios. Lik chirajawaxik k'u ri' ka'an alaq taq wa', junam ruk' ri kaya ri diezmo alaq.

24 »¡Alaq pacha' potz' k'amal kiwach jujun chik! Ma ri ka'an alaq e pacha' junoq lik kuchajij rib' cha' na kub'iq' tub'i tob' xa juna ralko us, pero kub'iq' b'i ri nimaq taq awaj pacha' ri camello.

25 »¡Lik toq'o' wach ralaq alaq aj k'utunel re ri tziypixab' y alaq fariseos! ¡Xa keb' palaj alaq! Ma xew kach'aj alaq chi utz ri rij ri vaso y ri laq, pero na kok ta alaq il che uch'ajik rupa. Jek'uri'la' ralaq lik kok alaq il che ri josq'inik re ri cuerpo, pero lik k'o ch'ulil pa anima' alaq ruma releg' y ri na usuk' taj 'anom alaq. 26 ¡Rilal fariseo, lal potz'! Nab'e na ch'aja la rupa ri vaso y ri laq; jek'uri'la' ku'an chom rupa y ri rij.

27 »¡Lik toq'o' wach ralaq alaq aj k'utunel re ri tziypixab' y alaq fariseos! ¡Xa keb' palaj alaq! Ma ralaq alaq pacha' muqub'al ke anima' xew 'anom saq che ri rij; chom katzu'nik, no'j k'u rupa nojinaq che kib'aqil anima' y che uk'iyal ch'ul. 28 Jek'ula' ri 'anom ralaq, ma ri b'inik silab'ik alaq e kilitajik pacha' lik jusuk' chikiwach ri winaq; no'j xa keb' palaj alaq, ma ri k'u'x alaq nojinaq che uk'iyal ch'ulil.

29 »¡Lik toq'o' wach alaq aj k'utunel re ri tziypixab' y alaq fariseos! ¡Xa keb' palaj alaq!

Ma kayak alaq chomilaj muqub'al chike ri q'alajisanelab' re ojertan y kawiq alaq ri muqub'al ke ri tikawex lik jusuk' xeb'inik. ³⁰ Yey kab'i'ij k'u alaq: “We ta oj k'o chi ri'oj echiri' xek'asi' ri qati'-qamam ojertan, na kaqa'an ta qe'oj ri' kuk' ri xekamisan ri q'alajisanelab'” kacha alaq. Pero jna e ta k'ana u'anom! ³¹ Ruk' k'u ri katajin alaq che u'anik, kaq'alajinik alaq kalk'o'al kan ri xekamisan ke ri q'alajisanelab'. ³² jK'isa k'u alaq u'anik ri' ri na utz taj xkijeq lo u'anik ri chu'qaw alaq ojertan!†

³³»jRalaq pacha' alaq jupuq chi kumatz! ¿Su'anik kesaj ib' alaq chuxe' ri q'atb'al tzij re ri Dios echiri' kutaq b'i alaq chi xib'alb'a'? ³⁴ E uwari'che ri'in keb'enutaq lo uk' alaq q'alajisanelab', waj chak lik k'o kina'oj y aj k'utunel re Rutzij Upixab' ri Dios. Pero ralaq kekamisaj alaq jujun chike rike. E k'o ne ri kekamisaj alaq chwa cruz, jujun chik kajich' alaq kipa pa taq sinagogas y jujun chik keternab'ej alaq ruk' k'axk'ob'ik pa taq tinamit. ³⁵ Ruma k'u ri' kape paw'i alaq ronoje ri k'axk'ob'ik taqal chike ri xekamisan ke rachijab' jusuk' xeb'inik, ujeqeb'em lo chwi rukamik ri Abel* ri jun ala lik jusuk', k'a chwa rukamik ri Zacarías,* ruk'ajol ri Berequías, ri xkamisaj alaq chuxo'l raltar y ri Rocho Dios. ³⁶ Paqatzij wi kamb'i'ij che alaq: Ronoje wa' kape pakiwi ri winaq e k'o waq'ij ora» xcha'.

*Ri Jesús koq' puwi ri tinamit Jerusalem
(Lc. 13:34-35)*

† **23:32** Ri kichu-kiqaw ojertan xekikamisaj taq ri q'alajisanelab' re ri Dios; jek'ula' ri fariseos xkitzukuj rukamik ri Jesús. * **23:35**

Gn. 4:8 * **23:35** 2 Cr. 24:20-21

³⁷ Tek'uchiri', xub'i'ij:

«¡Jerusalem, Jerusalem, ri'ix keb'ikamisaj ri q'alajisanelab' y keb'i'an pa'b'aj janipa ri eb'utaqom lo ri Dios iwuk'! E ri'in, uk'iyal laj lik xuaj xinmol kichi' riwalk'o'al ri'ix, jela' pacha' ku'an juna ati' ak' chike taq ruwi'ch echiri' kumol kichi' chuxe' taq ruxik'; pero ri'ix na xiwaj ta k'enoq.

³⁸ »Chitape k'ut: K'o jun q'ij ri iwocho ri'ix kawulix kanoq. ³⁹ Kamb'i'ij k'u chiwe ri'ix: Chwi k'u wo'ora na kiwil ta chi k'ana nuwach ri'in k'a echiri' kopon na ruq'ijol kib'i'ij ri'ix:

Lik nim uq'ij ri jun petinaq
chupa rub'i' ri Dios Qajawxel
kixcha'.»

Sal. 118:26

24

*Ri Jesús kach'a't chwi ruwulixik ri Rocho Dios
(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)*

¹ Echiri' xel b'i ri Jesús pa ri Rocho Dios yey e ri' ke'ek, xeqib' rutijo'n ruk' re kakik'ut che, ruchomalil ri nimaq taq ja re ri Rocho Dios.*

² Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Kiwil ri'ix ronoje wa'? Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe, wara na kakanaj ta chi kan juna ab'aj puwi juna chik, ma ronoje kawulixik —xcha'.

*Taq ri k'utub'al re ri k'isb'al re ruwachulew
(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24)*

³ Tek'uchiri', xeb'opon chwa ri juyub' Olivos. Yey echiri' xtz'uyi' ri Jesús, xeqib' rutijo'n ruk', y ek'u la' xa kitukel xkijeq kakitz'onoj che:

* **24:1** “Ri nimaq taq ja re ri Rocho Dios”: Kil “templo” pa vocabulario.

—B'i'ij ko la chiqe, ¿jampa nawi ku'ana taq ri wa'? ¿Yey sa' ri k'utub'al re ri k'unib'al la y re ri k'isb'al re ruwachulew? —xecha'.

⁴ Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

«Lik chichajij iwib' cha' na jinta junog kasokow iwe'ix. ⁵ Ma lik e k'i ri tikawex kek'unik y xa kakichiq'imaj uwach ri nub'i', jewa' kakib'i'ij: “In ri Cristo, Rucha'o'n lo ri Dios” kecha'. Y lik e k'i ri kesokotaj kuma rike.

⁶ »Kita k'u ri' k'o ch'a'oj jewa' y k'o ch'a'oj jela'. Mixi'ij k'u iwib' che, ma lik chirajawaxik wi ku'ana taq wa'; no'j na e ta wa' ri k'isb'al re ruwachulew. ⁷ Ma e k'o tinamit keyaktaj chikij jujun chik tinamit y e k'o taqanelab' keyaktaj chikij jujun chik taqanelab'. Kape k'u numik y yab'il yey ku'an taq kab'rajan che uk'iyal luwar. ⁸ Ronoje wa' e jeqeb'al re taq ri k'axk'ob'ik kak'unik.

⁹ »Ek'uchiri', kixya' ri'ix pa taq k'axk'ob'ik y kixkamisaxik; yey konoje taq ri tinamit che ruwachulew lik tzel kixkilo ruma ikojom ri nub'i'. ¹⁰ Chupa taq la' la' q'ij, lik e k'i ri kakesaj kib' chirij ri Dios, kakijeq lik tzel kakil kib' chikiwach y kakik'ayij kib' chikiwach.

¹¹ »Lik e k'i ri q'alajisanelab' xa e sokoso'nel keyaktajik y lik e k'i ri winaq kesokotaj kuma rike. ¹² Ruma k'u ruk'iyarik taq uwach ri mak, lik e k'i ri kaq'ob' ri rutzil k'u'xaj pa kanima'. ¹³ China k'u ri lik kuchuq'ub'ej rib' chwach taq wa' wa k'axk'ob'ik k'a chupa ri k'isb'al re, e ri' ri kakolob'etajik.

¹⁴ »Yey wa Utzilaj Tzij re rutaqanik ri Dios katzijox na chike ruk'iyal kiwach taq ri tikawex e k'o che ruwachulew cha' konoje kaketa'maj

k'u ri' wa'; tek'uchiri', kak'un lo ri k'isb'al re ruwachulew.

¹⁵ »E uwari'che echiri' kiwil ri'ix ri lik ch'ul y lik k'ixb'al uwach kaya' chupa ri Luwar Santo, jela' pacha' ri xutz'ib'aj kan ri q'alajisanel Daniel;* (china k'u ri kajilan re wa', chumaja usuk'), ¹⁶ ek'u ri e k'o pa taq ri luwar re Judea cheb'animaj ub'i chwa taq ri juyub'. ¹⁷ China k'u ri k'o lo chwi ri rocho,† maqaj ne lo che uk'amik b'i ub'itaq re pa ja. ¹⁸ Yey china ri k'o lo pa juyub', matzelej ne lo che uk'amik b'i ruq'u' re pib'al rij.

¹⁹ »Chupa taq k'u la' la q'ij, lik toq'o' kiwach ri e yewa' ixoqib' y ri ketz'umtisanik. ²⁰ Lik k'u chitz'onoj che ri Dios cha' echiri' kixanimaj b'i, na e ta uq'ijol echiri' k'ax tew y k'o jab'‡ yey na chupa tane juna q'ij re uxlanib'al. ²¹ Ma kak'un k'u jun unimal k'axk'ob'ik, wa' na u'anom ta k'ana julajoq chwi lo ri jeqeb'al ruwachulew y na ku'ana ta chi ne k'ana julajoq. ²² We ta ri Qaqaw Dios na kuq'atij ta taq la' la q'ij re runimal k'axk'ob'ik, ri' na jinta junoq kak'asi' kanoq; pero ruma k'u k'ax keb'una' ri eb'ucha'om, kuq'atij ruq'ijol wa'.

²³ »We k'o k'u junoq ri' kab'i'n chiwe: “¡Chiwilape', wara k'o wi ri Cristo!” o “¡Chiwilape', le' k'olik!”, mixok il che. ²⁴ Ma kek'un ri kaki'an “Cristo” che kib' y ri kaki'an “e q'alajisanelab' re ri Dios” che kib', pero xa e sokoso'nel. Ek'u rike kaki'an nimaq taq k'utub'al y milagros re kesokoso'n ruk', yey k'o

* **24:15** Dn. 9:27; 11:31; 12:11 † **24:17** Ruwi ri kocho raj Israel ojertan taq'aj uwi', yey wa' kuriq uchak re anab'al oración, re kiwa'b'al y re kiwarab'al chaq'ab' echiri' lik kab'ukb'utik. ‡ **24:20** “Uq'ijol echiri' k'ax tew y k'o jab'”: Kil “invierno” pa vocabulario.

ne pa saq kesokotaj jujun chike ri eb'ucha'om ri Dios.

²⁵ »Chita k'u ri' ma ximb'i'ij wa' chiwe ri'ix echiri' k'amaja' ne ku'ana'. ²⁶ E uwari'che tob' kab'i'x chiwe: “Chiwilape', le' ri Cristo k'o pa ri luwar katz'intz'otik”, mix'ek che rilik. Tob' ne kab'i'x chiwe: “Chiwilape', le' ri Cristo k'o lo pa ja”, mixok il che. ²⁷ Ma jela' pacha' echiri' kayok' ka'n ruxe' kaj pa releb'al lo ri q'ij y kilitaj k'a putzaqib'al ri q'ij, jela' ku'an ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex. ²⁸ Ma lik kaq'alajin ruk'unib'al chikiwach konoje ri winaq; e jela' pacha' lik kaq'alajin pa k'o wi juna kaminaq, ma puwi wa' kakimol wi kib' taq ri k'uch.

Ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

²⁹ »Xew k'u kik'ow ri k'axk'ob'ik chupa taq la' la q'ij, ku'an q'equ'm uwach ri q'ij, ri ik' na kuya ta chi ruwonib'al, ri ch'umil ketzaq lo che ruwa kaj yey konoje ri k'o kichuq'ab' che ruwa kaj keyikiyo'xik. ³⁰ Ek'uchiri', kilitaj che ruwa kaj ri k'utub'al re ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex. Konoje k'u ruk'iyal kiwach taq ri tikawex e k'o che ruwachulew keb'oq'ik y kakil k'u Ralaxel Chikixo'l Tikawex kak'un lo pa sutz' chwa ri kaj ruk' ruchuq'ab' y ruk' runimal uchomalil.* ³¹ Keb'utaq k'u ru ángeles ruk' unimal uch'awib'al trompeta re kakimol kichi' konoje ri eb'ucha'om ri Dios pa taq ronoje luwar che rukajchal rajlib'al ruwachulew. §

---

* **24:30** Dn. 7:13; Ap. 1:7   § **24:31** “Rukajchal rajlib'al ruwachulew”: Wa' ke'elawi pa norte, pa sur, pa releb'al q'ij y putzaqib'al q'ij.

³² »E chimaja ri jun k'amb'al na'oj puwi ri che' re higo: Echiri' kujeq katux lo k'ak' uq'ab' y kujeq k'ut katux ruxaq, ruma k'u la' kiweta'maj xa naqaj chi k'o wi lo ruq'ijol echiri' kab'ukb'utik y na jinta jab'.** ³³ Jek'uri'la' ri'ix, echiri' kiwilo ku'ana ronoje taq wa', chiweta'maj k'u ri' xa naqaj chi k'o wi lo ruq'ijol ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex. ³⁴ Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: E k'o tikawex che taq la' la q'ij na kekam tana we na kakil tub'i ronoje wa'. ³⁵ Ruwa kaj y ruwachulew xa kasach uwach, no'j taq ri nuch'a'tem na kasach ta uwach.

³⁶ »Ek'u chwi ruq'ijol y ru'orayil wa', na jinta junog eta'mayom re; na keta'am tane ri ángeles e k'o chila' chikaj, ma xew ri Nuqaw eta'mayom re. ³⁷ Ma jela' pacha' ri xu'an chupa taq ri q'ij re ri Noé, jela' ku'ana pa ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex. ³⁸ Ma chupa taq la' la q'ij echiri' k'amaja' kape ri unimal jab', taq ri winaq xew kakitij kiwa, kakitij kiya', kek'uli'ik y kekiya ri kalk'o'al pa k'ulanikil. Ek'u ketajin ri' che u'anikil echiri' xopon ruq'ijol xok b'i ri Noé chupa ri nimalaj barco. ³⁹ Na xkina'b'ej tane ri xpe pakiwi', k'ate k'u xkina'o xk'un lo ri unimal jab'; ri ya' xeb'uk'am b'i ri winaq y xekam k'u konoje. Jek'ula' ku'ano echiri' kak'un tanchi Ralaxel Chikixo'l Tikawex, ma xaqik'ate't kak'unik.

⁴⁰ »Chupa k'u la' la q'ij, k'o ku'ana wi e k'o keb' achijab' chwa juyub'; jun kak'am b'i y ri jun chik kaya'i' kanoq. ⁴¹ O e k'o keb' ixoqib' junam keke'nik, jun k'u kak'am b'i y ri jun chik kaya'i'

** **24:32** “Ruq'ijol echiri' kab'ukb'utik y na jinta jab'”: Kil “verano” pa vocabulario.

kanoq. ⁴² Lik k'ut mawar iwach ri'ix, ma na iweta'am ta ru'orayil ruk'unib'al ri Iwajawal.

⁴³ »Ek'u chiweta'maj wa': Juna achi rajaw ja we ta kareta'maj ri ora echiri' kophon releg'om, ri' na kawar ta k'enoq y na kuya ta luwar kok releg'om pa ri rocho. ⁴⁴ E uwari'che ri'ix chiyib'a' iwib' che ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex, ma k'axtaj kak'unik echiri' na jinta ina'b'em.

Ri aj chak kachakun chi utz y ri aj chak na kachakun ta chi utz

⁴⁵ »¿Chinoq chiwe e pacha' juna aj chak lik jusuk' y k'o una'oj, ri ya'om puq'ab' keb'utzuq chupa ru'orayil konoje ri e k'o pa rocho rupaatrón? ⁴⁶ Lik k'u nim uq'ij ralaxik ri' ri aj chak we xk'un lo rupaatrón, kolu'riqa' katajin che u'anik ruchak. ⁴⁷ Ma paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Rupaatrón ku'ana taqanel che rire puwi ronoje rub'itaq re.

⁴⁸ »No'j we wa' wa jun aj chak ku'an ri na utz taj y kub'i'ij k'u pa ranima': "Ri nupaatrón k'amaja' katzelej loq" ⁴⁹ y kujeq k'u keb'uch'ay ri rach aj chakib'; yey ek'u rire xew kawa'ik y kaq'ab'ar kuk' q'ab'a'relab', ¿sa' k'u ri' ri kuk'ulumaj? ⁵⁰ Kak'un lo ri' rupaatrón chupa ri q'ij y ri ora echiri' wa' wa aj chak na roye'em taj. ⁵¹ Kuq'at k'u tzij ri' puwi ri raj chak y lik kuya pa k'ax junam kuk' ri xa keb' kipalaj, chiri' k'u ri' koq' wi y kaqich'ich' wi ruwi re'.

25

Ri k'amb'al na'oj pakiwi lajuy q'apoj alito

¹ »Ri ku'ana pa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj, e jela' pacha' ri xkik'ulumaj lajuy q'apoj

alito echiri' xkik'am b'i ri kicandil y xeb'ek pa jun k'ulanikil re ke'kik'ulu rala kak'uli'ik. ² E k'o k'u wo'ob' chike lik k'o kina'oj y ri wo'ob' chik na jinta kina'oj.

³ »Ri wo'ob' na jinta kina'oj xkik'am b'i ri kicandil, pero na xkik'am tub'i aceite re kakinojisaj tanchik.* ⁴ Ek'u ri k'o kina'oj kinojisam b'i ri kicandil che aceite, yey pa rewi kuk'a'am aceite pa jun chik k'olib'al.

⁵ Ek'u rala kak'uli'ik xmayin che ri roponik. Ruma k'u ri', ralito xkijejo keyuxk'a'tik y xok lo kiwaram.

⁶ »Pa tik'il aq'ab' k'ut, xtataj jun kasik'inik, jewa' kub'i'ij: “¡Rala xk'unik! ¡Chixela lo che uk'ulik!”
⁷ Konoje k'u ri q'apoj alito xeyaktajik y xkijeq uyijb'axik ri kicandil.

⁸ »Ek'u ri wo'ob' alito na jinta kina'oj jewa' xkib'i'ij chike ri lik k'o kina'oj: “Chiya'a jub'iq' qaceite che ri k'o iwuk' ri'ix, ma ri qacandil ri'oj katajin uchupik.”

⁹ »No'j ri wo'ob' chik jewa' xkik'ul uwach: “We kaqaya iwe ri'ix, na ku'an ta ri' qe qonoje. Ji'tzujuk k'u iwe'ix pa kak'ayix wi y chiloq'o'.”

¹⁰ »Ek'uchiri' eb'elinaq b'i ri wo'ob' che uloq'ik aceite, xk'un lo rala. Ralito k'o kina'oj, ri kiyijb'am chi pan ri kicandil, xeb'ok junam ruk' rala pa k'ulanikil y xtz'apix k'u lo ri puerta.

¹¹ »Tek'uchiri', xetzelej lo ri wo'ob' alito y xech'aw apanoq: “Qajawal, qajawal, jaqa lo la ri puerta chiqe.”

---

* **25:3** E rojertan e aceite 'anom ruk' ruwach ri che' re olivo ri kakoj chupa ri candil cha' kawon ri mecha.

12 »Ek'u rala kak'uli'ik xuk'ul lo uwach: “Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Na weta'am ta k'ana iwach.”

13 »Mawar k'u iwach ri' ri'ix, ma na iweta'am tane ruq'ijol y ru'orayil echiri' kak'un lo Ralaxel Chikixo'l Tikawex.

Ri k'amb'al na'oj puwi taq ri uya'om ri Dios paqaq'ab'

14 »Ri ku'ana pa rutaqanik ri Dios petinaq chila' chikaj, e pacha' ri xu'an jun achi echiri' xe'ek pa jun luwar lik naj; xeb'usik'ij k'u ri raj chakib' y xuya kan rupuaq pakiq'ab'. 15 Che jun xuya kan wo'ob' mil, che jun chik xuya kan ka'ib' mil y che jun chik xuya kan mil. Wa xya' kan chike e chirij ri kakich'ij uchakuxik. Ek'uchiri', xe'ek naj.

16 »Ek'u raj chak xk'amaw kan ri wo'ob' mil, xu'an uk'ay ruk' y jela' xuch'ak chi wo'ob' mil puwi'. 17 Jek'ula' xu'an ri xk'amaw kan keb' mil, xuch'ak chi keb' mil puwi'. 18 No'j ri xk'amaw kan jun mil, xuk'ot jun jul y chupa wa' xrewaj ri puqaq ya'tal puq'ab' ruma ri rajaw.

19 »Ik'owinaq chi k'u uk'iyal q'ij, xtzelej tanchi lo ri kajaw raj chakib' y xutz'onoj k'u chike sa' ri xki'an ruk' rupuaq. 20 Nab'e xopon ri raj chak ri uk'amom kan wo'ob' mil. Xuya k'u che ri rajaw ri wo'ob' mil chik xuch'ak puwi ri ya'om kan che y jewa' xub'i'ij: “Wajaw, ri' ri wo'ob' mil xya kan la chwe y ri' chi wo'ob' mil, wa' e xinch'ak puwi ri xya kan la chwe” xcha'.

21 »Ri rajaw xub'i'ij k'u che: “Utz ri', ri'at at utzilaj waj chak y lik at jusuk'; ma jusuk' xachakuj ri xa jub'iq' ya'tal kan paq'ab'. E uwari'che wo'ora

lik k'i ri kanya paq'ab'. Chatokoq y chatki'kota wuk'" xcha'.

²² »Tek'uchiri', xopon raj chak ri uk'amom kan ka'ib' mil y xub'i'ij che: “Wajawal, ri' ri ka'ib' mil xya kan la chwe y ri' chi ka'ib' mil kanya che'la, wa' e xinch'ak puwi ri xya kan la chwe” xcha'.

²³ »Ri rajaw xub'i'ij k'u che: “Utz ri', at utzilaj waj chak y lik at jusuk'; ma jusuk' xachakuj ri xa jub'iq' ya'tal kan paq'ab'. E uwari'che wo'ora lik k'i ri kanya paq'ab'. Chatokoq y lik chatki'kota wuk'" xcha'.

²⁴ »Ek'uchiri', xopon ri jun chik aj chak ri ya'om kan xa jun mil che, y jewa' xub'i'ij che ri rajaw: “Wajaw, ri'in weta'am lal jun achi lik titz'itik, ma ka'an la molonik pa na awaninaq ta wi la yey kamolon ne la pa na jinta jopopem wi la. ²⁵ E uwari'che ri'in lik xinxi'ij wib'. Xin'ek k'ut y xinmuq ri puaq la pulew. Ri' ri mil ya'om kan la chwe, ma e la” xcha'.

²⁶ »Ri rajaw xub'i'ij che: “At jun waj chak lik na utz taj y at xepu. We xach'ob'o kan'an molonik pa na in awaninaq ta wi yey kanmol pa na jinta nujopopem wi, ²⁷ xa'ya'a ta k'u ri' ri nupuaq pa juna banco cha' echiri' kintzelej loq, kank'ul ri nupuaq junam ruk' ruch'akom chik” xcha'.

²⁸ »Tek'uchiri', xub'i'ij chike jujun chik raj chak e k'o chiri': “Chimaja che wa jun aj chak ri mil k'o ruk' y chiya'a che ri k'o lajuy mil ruk'. ²⁹ Ma china ri lik k'i k'o ruk', kaya'i' más che y jela' kak'oji' ne uwi' ri k'o ruk'. No'j ri na jinta k'o ruk', kamaj ne che ri xa jub'iq' k'o ruk'. ³⁰ Ek'u wa' wa jun aj chak na jinta uchak, ji'k'aqa b'i pa ri q'equ'm; chiri' k'u ri' koq' wi y kaqich'ich' wi ruwi' re'" xcha'.

Ri q'atb'al tzij pakiwi taq ri tinamit

³¹ »Echiri' Ralaxel Chikixo'l Tikawex kak'un ruk' runimal uchuq'ab' kuk' konoje ri santow-ilaj ángeles, katz'uyi' na k'u ri' chupa ri chomilaj tz'ulib'al re rutaqanik. ³² Konoje taq k'u ri tinamit che ruwachulew kakimol kib' chwach y Rire kujach kipa chikijujunal, jela' pacha' ku'an juna chajinel keb'eresaj ri b'exex chikixo'l ri kaprux. ³³ Keb'uya k'u ri b'exex puwikip'ab' Rire yey ri kaprux keb'uya pumox.

³⁴ »Ek'uchiri', ri rey kub'i'ij chike ri e k'o puwikip'ab' Rire: “¡Chixpetoq! ¡Lik nim iq'ij iwalaxik ri'ix! Chixok k'u chupa rutaqanik ri Dios y chik'ulu janipa ri uyijb'am chi pan chiwe chwi lo ri jeqeb'al re ruwachulew. ³⁵ Ma xink'o'ji' pa numik y ri'ix xiya nuwa; xink'o'ji' pa tzajin chi' y ri'ix xiya numiq'ina'; xintzukuj pa kinkanaj kan wi y ri'ix xinik'ul pa iwocho. ³⁶ Na jinta ko nuq'u' y ri'ix xiya nuq'u'; xink'o'ji' pa yab'il y xixe'b'ina wuk'; xink'o'ji' pa cárcel y xini'wila'” kacha'.

³⁷ »Ek'u ri e jusuk' echiri' kakita wa', jewa' kakib'i'ij: “Qajawal, ¿jampala' xqil la lal k'o la pa numik y xqaya wa la? ¿Jampala' xqil la lal k'o la pa tzajin chi' y xqaya miq'ina' la? ³⁸ ¿Jampala' xqil la katzukuj la pa kakanaj kan wi la y xqak'ul la pa qocho? ¿Jampala' xqil la na jinta q'u' la y xqaya q'u' la? ³⁹ ¿Jampala' xqil la lal yewa' o k'o la pa cárcel yey xe'qila la?” kecha'.

⁴⁰ »Y ri rey kuk'ul uwach chike: “Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Ronoje k'u ri xi'an chike wa watz-nuchaq' na jinta ko kiwach, chwe ri'in xi'an wi” kacha'.

⁴¹ »Ek'uchiri', kub'i'ij ri rey chike ri e k'o pumox: “Ri'ix itzel iwachlib'al, chixela wuk'; kix'ek k'u chupa ri aq' na kachup ta chik, ri yijb'ital chi pan che ritzel winaq kuk' konoje ru ángeles eteran chirij. ⁴² Ma ri'in xink'oji' pa numik yey ri'ix na xiya ta nuwa; xink'oji' pa tzajin chi', yey ri'ix na xiya ta numiq'ina'. ⁴³ Xintzukuj pa kinkanaj kan wi, yey ri'ix na xinik'ul ta pa iwocho. Na jinta ko nuq'u', yey ri'ix na xiya ta nuq'u'. Xink'oji' pa yab'il y xink'oji' pa cárcel, yey ri'ix na xini'wila taj' kacha'.

⁴⁴ »Ek'uchiri', kakib'i'ij rike che: “Qajawal, ¿jampala' xqil la kanum la yey katzajin chi' la? ¿Jampala' xqil la katzukuj la pa kakanaj kan wi la? ¿Jampala' xqil la na jinta q'u' la? ¿Jampala' xqil la lal yewa' o k'o la pa cárcel, yey ri'oj na xqanimaj ta la?” kecha'.

⁴⁵ »Ri rey kuk'ul k'u uwach chike: “Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Ronoje ri na xi'an ta chike wa watz-nuchaq' na jinta ko kiwach, chwe ri'in na xi'an ta wi” kacha'.

⁴⁶ »Konoje k'u ri' wa' keb'ek pa ri k'axk'ob'ik na jinta utaqexik, no'j ri e jusuk' keb'ek pa ri k'aslemal na jinta utaqexik» xcha ri Jesús.

26

Ri e aj wach re ri tinamit kakich'a'tib'ej su'anik kakichap ri Jesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Echiri' ri Jesús xuk'is ub'i'ixikil ronoje wa', jewa' xub'i'ij chike rutijo'n: ² «Ri'ix iweta'am pa keb' q'ij kak'un lo ri nimaq'ij Pascua; chupa k'u

ri' wa nimaq'ij, Ralaxel Chikixo'l Tikawex kaya' pa kamik chwa cruz» xcha'.

³ Ek'u ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' raj k'utunel re ri tziypixab' y ri nimaq winaq e aj wach re ri tinamit, xkimol kib' che ruwa ja re ri palacio re ri Caifás, ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios. ⁴ Chiri' xkich'a'tib'ej chikiwach su'anik kakichap ri Jesús ruk' sokoso'nik re kakikamisaj. ⁵ Xkib'i'ij k'u chikiwach: «Na kaqa'an ta pa ri nimaq'ij cha' ri tinamit na ketukuk ta ruma wa'» xecha'.

Jun ixoq kuq'ej kunab'al ki' ruxlab' chu'jolom ri Jesús

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Ri Jesús k'o pa ri tinamit Betania chirocho ri Simón, ri jun xk'oji' ri yab'il lepra che. ⁷ Xk'un k'u jun ixoq ruk'a'am jun k'olib'al nojinaq che kunab'al lik ki' ruxlab' y lik k'i rajil. Xqib' k'u ruk' ri Jesús y xuq'ej ri kunab'al chu'jolom echiri' Rire tz'ul chwa ri mexa.

⁸ Echiri' xkil wa' rutijo'n, lik xpe koyowal che y jewa' xkib'i'ij chikiwach:

—¿Su'chak wa kunab'al xtz'ilo'xik? ⁹ Ma ri lik usuk' e ta xk'ayix wa' chi uk'iyal puaq, y ruk' k'u ri' keto' ri nib'a'ib' —xecha'.

¹⁰ Ek'u ri Jesús reta'am sa' ri kakib'i'ij chikiwach; ruma k'u ri', jewa' xub'i'ij chike:

—¿Su'chak kixch'a't chirij ri xu'an wi'xoq? Ma ri xu'an chwe e jun utzilaj chak. ¹¹ Ri nib'a'ib' e la' xaqi e k'o iwuk'; no'j ri'in na xaqi ta in k'o iwuk'. ¹² Yey wa xu'an wi'xoq echiri' xuq'ej wa

kunab'al panuwi', wa' re uyijb'axik pan ri nu-cuerpo re ri muqub'al we.* ¹³ Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Pa taq katzijox wi wa Utzilaj Tzij che ronoje ruwachulew, kakuxtax k'u wi'xoq ruma ri xu'ano —xcha'.

Ri Judas kuk'ayij ri Jesús

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Jun k'u chike ri kab'lajuj utijo'n ri Jesús, Judas aj Iscariot rub'i', xe'ek kuk' ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios ¹⁵ y jewa' xub'i'ij chike:

—¿Sa' ri kaya alaq chwe we kanya ri Jesús paq'ab' alaq? —xcha'. Ek'u rike xkib'i'ij kakitoj treinta saqil puaq re plata che.

¹⁶ Chwi k'u ri', ri Judas xujeq utzukuxik su'anik kuya ri Jesús pakiq'ab'.

Ri Jesús kutij ri cena re Pascua kuk' ri kab'lajuj utijo'n

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Chupa k'u ri nab'e q'ij re ri nimaq'ij echiri' katij ri pam na jinta levadura che, rutijo'n ri Jesús xeqib' ruk' y xkitz'onoj che:

—¿Pa ka'aj wi la ke'qayijb'a' wi ri cena re ri nimaq'ij Pascua? —xecha'.

¹⁸ Ri Jesús xub'i'ij k'u chike:

—Jix pa ri tinamit y chila' ki'riqa jun achi; chib'i'ij k'u che: “Ri tijonel qe'oj jewa' kub'i'ij: Ri nuq'ijol ri'in xa naqaj chi k'o wuloq, y chupa ri ocho la kan'an wi ri nimaq'ij Pascua junam kuk' ri nutijo'n” —xcha'.

---

* **26:12** Echiri' kakam junoq, raj judi'ab' kakatinisaj ri cuerpo y kakikoj kunab'al ki' ruxlab' che.

19 Rutijo'n ri Jesús e xki'ano jela' pacha' ri xeb'utaq Rire che, xe'kiyijb'a' k'u ri cena re ri nimaq'ij Pascua.

20 Echiri' xok raq'ab', ri Jesús xok chwa ri mexa junam kuk' ri kab'lajuj utijo'n. 21 Ek'uchiri' kewa'ik, ri Jesús xub'i'ij chike:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: K'o jun chiwe ri'ix kak'ayin we —xcha'.

22 Ek'uchiri', rutijo'n lik xeb'uchap b'is y xkijeq chikijujunal kakitz'onoj che:

—Qajawal, ¿k'axtaj in ri'? —kecha'.

23 Ri Jesús xuk'ul uwach:

—E ri kumu' lo rupam junam wuk' chupa ri laq, e ri' ri kak'ayin we ri'in. 24 Paqatzij wi Ralaxel Chikixo'l Tikawex e katajin che rik'owib'exik janipa ri tz'ib'ital kan puwi Rire chupa Ruch'a'tem ri Dios. Pero ¡lik toq'o' uwach rachi kak'ayin re! E ne más utz che wa'chi tamaji xalaxik —xcha'.

25 Ek'uchiri', xch'aw ri Judas, ri jun kuk'ayij ri Jesús, jewa' xub'i'ij:

—Wajawal, ¿k'axtaj in ri'? —xcha'.

Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Are'; at xatb'i'n re —xcha'.

26 Xaloq' k'u ri' kewa'ik, ri Jesús xuk'am ri pam y xutioxij che ri Dios. Tek'uchiri' xuwech'o, xujach chike rutijo'n y jek'uwa' xub'i'ij:

—Chik'ama' y chitija', ma e nucuerpo wa' —xcha'.

27 Tek'uchiri' xuk'am ri k'olib'al k'o vino chupa, xutioxij che ri Dios, xuya chike y jek'uwa' xub'i'ij:

—Chitija iwonoje chuchi' wa' wa k'olib'al k'o vino chupa, 28 ma e nukik'el wa', ri katuruw na kuma uk'iyal tikawex re kuyb'al kimak, yey e

kujikib'a' uwach ri k'ak' tzij.* ²⁹ Y kamb'i'ij k'u chiwe: Chwi wo'ora na kantij ta chi ruwa'al uva k'ate ki'ntija tanchi junam iwuk' chupa ruq'ijol rutaqanik ri Nuqaw —xcha'.

Ri Jesús kuq'alajisaj ri ku'an ri Pedro echiri' karewaj we reta'am uwach

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³⁰ Echiri' xkik'is ub'ixoxik ri b'ix,† xeb'ek chwa ri juyub' Olivos. ³¹ Ek'uchiri', ri Jesús xub'i'ij chike:

—Waq'ab' iwonoje ri'ix kiwesaj na iwib' chwij, ma e pacha' kub'i'ij Ruch'a'tem ri Dios:

Kankamisaj raj chajinel

y taq rub'exex kakikich b'i kib'

Zac. 13:7

kacha'.

³² No'j echiri' kink'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq, kinnab'ej b'i chiwach k'a Galilea —xcha'.

³³ Ek'u ri Pedro xuk'ul uwach:

—Tob' ne konoje kakesaj kib' chi'ij la, ri'in na kan'an ta k'ana wa' —xcha'.

³⁴ Yey ri Jesús xuk'ul uwach:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chawe: Wa jun aq'ab' echiri' k'amaja' ne kab'ixon ri teren, ri'at oxlaj chik ab'i'im na aweta'am ta nuwach —xcha'.

³⁵ Xub'i'ij k'u ri Pedro che:

—Tob' ne chirajawaxik kinkam junam uk' la, ri'in na kanwewaj taj weta'am wach la —xcha'.
Jek'ula' ri' xkib'i'ij konoje rutijo'n.

Ri Jesús ku'an orar pa ri werta Getsemaní

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

* **26:28** Jer. 31:31-34 † **26:30** K'isb'al re ri cena re Pascua, ri e aj judi'ab' kakib'ixoj ri Salmos 115–118.

³⁶ Tek'uchiri', ri Jesús xeb'uk'am b'i rutijo'n pa jun luwar Getsemaní rub'i', y xub'i'ij k'u chike:

—Chixtz'ula kan wara, no'j ri'in ki'n'ana orar chile' apanoq —xcha'.

³⁷ Yey xeb'uk'am k'u b'i ri Pedro y ri keb' uk'ajol ri Zebedeo ruk'. Y xujeg k'u ri' lik kab'isonik y lik kak'axk'ob' ri ranima'. ³⁸ Ek'uchiri', xub'i'ij chike:

—K'o jun unimal b'is re kamik chinuk'u'x. Chixk'ola kan wara; mixwarik, e lik chi'ana orar wuk' —xcha'.

³⁹ Tek'uchiri', Rire xqib' chi pan jub'iq' chwach, xuxukub'a' rib' y xuqasaj umejelem k'a chu'lew, y xu'an k'u orar, jewa' xub'i'ij:

«Lal Nuqaw, 'ana ko la ri' chinkolob'ej ko la cha' na kinik'ow ta chupa wa' wa k'axk'ob'ik. No'j na e ta k'u chu'ana ri kuaj ri'in, ma e chu'ana janipa ri ka'aj Rilal» xcha'.

⁴⁰ Tek'uchiri', xtzelej lo pa e k'o wi kan rutijo'n y xeb'o'lu'riqa' kewarik. Xub'i'ij k'u che ri Pedro:

—¿Lik kami na xich'ij ta k'ana ri waram cha' ki'an orar wuk', tob' tane xa juna ora? ⁴¹ Mixwar k'ut y lik chi'ana orar cha' kich'ij uchuq'ab' ri k'amb'al ipa kapetik. Paqatzij wi, lik kacha ik'u'x che u'anik ri utz, pero wa' lik k'ayew chiwe ma e ri iti'jil na jinta ukowil —xcha'.

⁴² Xe'ek tanchi chukalaj, xu'ana orar, jewa' xub'i'ij:

«Lal Nuqaw, we lik chirajawaxik kinik'ow na che wa k'axk'ob'ik, e chu'ana k'u ri' janipa ri ka'aj Rilal» xcha'.

⁴³ Tek'uchiri', xtzelej tanchi lo kuk' rutijo'n y xeb'o'lu'riqa' kewarik, ma ri kiwach lik na kukuy ta chi ri waram.

44 Xeb'uya tanchi kanoq y xu'ana orar churox laj, yey e mismo ri xutz'onoj che ri Dios.

45 Ek'uchiri', xe'ek tanchi pa e k'o wi kan rutijo'n y xub'i'ij chike:

—¿K'a kixwar kami ri' ri'ix? ¿K'a kixuxlanik? Ma e wa' xopon ru'orayil cha' Ralaxel Chikixo'l Tikawex kaya' pakiq'ab' raj makib'.
46 ¡Chixwa'lijoq! ¡Jo! Ma ri kak'ayin we ri'in e la' xk'unik —xcha'.

Kachap b'i ri Jesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:1-11)

47 K'a kach'a't ne ri Jesús echiri' xk'un lo ri Judas, jun chike ri kab'lajuj utijo'n. Ek'u rire erachb'ilam lo uk'iyal winaq kuk'a'am lo espada y che'. Taq wa' etaqom lo kuma ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios y kuma ri nimaq winaq re ri tinamit.
48 Ek'u ri Judas, ri kaya'w b'i re pakiq'ab', ub'i'im chi lo chike su'anik kaketa'maj china ri kakichapo, jewa' ub'i'im: «E ri jun kantz'ub' uchi', e ri ríre. Chapa k'u b'i alaq.»

49 Xqib' k'u ri Judas ruk' ri Jesús y xuya rutzil uwach, xub'i'ij che:

—Wajawal —xcha'. Y xutz'ub' uchi'.

50 Ek'u ri Jesús xub'i'ij che:

—Wamigo, ¿sa' ri kola'ana'? —xcha'.

Tek'uchiri', xeqib' ri winaq ruk' y xkichapo cha' kakik'am b'i pa q'atb'al tzij.

51 K'o k'u jun chike ri e k'o ruk' ri Jesús, xresaj lo ru espada y xujochij b'i jun uxikin ri raj chak ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios.

52 Ek'u ri Jesús xub'i'ij che:

—Chak'olo ra espada chupa ruk'olib'al; ma konoje ri kech'o'jin ruk' espada, ruk' espada kekamik. ⁵³ ¿Na aweta'am ta kami, we ta kuaj ri'in kantz'onoj che ri Nuqaw wo'ora, Rire keb'utaq lo juna kab'lajuj legiones† re ángeles wuk'? ⁵⁴ No'j we ta e xin'an ri', ¿su'anik k'u ri' ku'ana janipa ri kub'i'ij Ruch'a'tem ri Dios panuwi ri'in? —xcha'. ⁵⁵ Ek'uchiri', xub'i'ij chike ri soldados:

—¿Su'chak petinaq alaƣ ruk' espada y che'? ¿Petinaq kami alaƣ che uk'amik b'i juna eleq'om? Wa petinaq loq ronoje q'ij wa' k'ut in tz'uui'naq chiwach alaƣ, e la' kink'utun pa ri Rocho Dios. ¿Su'chak k'u ri' k'a e la' kino'lchapa alaƣ? ⁵⁶ No'j jek'uwa' ku'ano cha' e ku'ana ri kiq'alajisam kan ri q'alajisanelab' pa Ruch'a'tem ri Dios —xcha'.

Tek'uchiri', konoje rutijo'n xeb'animajik y jela' xkiya kan ri Jesús.

Ri Jesús k'o chikiwach raj q'atal tzij e aj judi'ab' (Mr. 14:53-65; Lc. 22:54, 66-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Ri xechapaw b'i ri Jesús xkik'am b'i chwach ri Caifás, ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios, pa kimolom wi kib' raj k'utunel re ri tzijpixab' y ri nimaq winaq re ri tinamit.

⁵⁸ Ek'u ri Pedro xa naj teran pan chirij ri Jesús, jela' xe'ela che ruwa ja re ri rocho ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios. Xok k'u b'i y xe'tz'ula kuk' ri e chajinel cha' karilo sa' ri kuk'isb'ej ronoje wa'.

⁵⁹ Ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' taq ri nimaq winaq y konoje ri uchapom wi rib'

† 26:53 Jun legión e k'o waqib' mil soldados che.

ri q'atb'al tzij, kakitzukuj su'anik kakitz'aq uchi' ri Jesús cha' jela' utz kaq'at tzij re kamik puwi'.
⁶⁰ No'j na jinta k'o xkiriq chirij, tob' uk'iyal winaq xkinuk' raq'ub'al chirij. Tek'uchiri', xeb'opon na ka'ib' xe'kitz'aga uchi' ruk' raq'ub'al, ⁶¹ jewa' xkib'i'ij:

—Wa' wa'chi jewa' xub'i'ij: “Ri'in k'o panuq'ab' kanwulij ri Rocho Dios y xa pa oxib' q'ij kanyak tanchik” —xecha'.

⁶² Ewi ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios xyaktajik y xub'i'ij che ri Jesús:

—¿E kami la' na jinta k'ana kab'i'ij ri'at? ¿Sa' k'u ri kak'ulub'ej uwach puwi wa ketajin che ukojik chawij? —xcha'.

⁶³ No'j ri Jesús na jinta k'o xub'i'ij. Ek'uchiri', jewa' xub'i'ij ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios:

—Chab'i'ij chupa rub'i' ri Dios k'aslik, we ri'at at ri Cristo, Ruk'ajol ri Dios —xcha'.

⁶⁴ Ri Jesús xub'i'ij che:

—Are', e ri xb'i'ij la. Y kamb'i'ij k'u che onoje alaḡ: Kil na k'u alaḡ Ralaxel Chikixo'l Tikawex tz'ul puwikip'ab' ri Dios, ri lik k'o unimal uchuq'ab' yey kil k'u alaḡ ri' echiri' kak'un lo pa sutz' chwa ri kaj* —xcha'.

⁶⁵ Ek'u ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios xurich'ij ruḡ'u' y xub'i'ij:

—Wa' wa'chi lik xmakun chirij ri Dios ruk' wa xub'i'ij. ¡Na jinta chi uchak más e aj kojol umak! Ma lik e la' xta alaḡ xub'i'ij ri na taḡal ta che. ⁶⁶ ¿Sa' k'u ri' kab'i'ij ralaḡ che? —xcha'.

Rike xkib'i'ij:

---

* **26:64** Dn. 7:13; Ap. 1:7

—Lik chirij umak y taqal k'u che kakamisaxik —xecha'.

⁶⁷ Ewi e k'o jujun xkijeq kakichub'aj rupalaj y lik kaki'an pa t'o'y. E k'o jujun chik xkipach' q'ab' chupalaj ⁶⁸ y kakib'i'ij che:

—At ri Cristo, Rucha'o'n lo ri Dios, ¡chana'ij pe k'u ri' china xch'ayaw awe! —kecha che.

*Ri Pedro kub'i'ij na reta'am ta uwach ri Jesús
(Mr. 14:66-72; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18, 25-27)*

⁶⁹ Ek'u ri Pedro tz'ul che ruwa ja echiri' jun ali aj chak xqib' ruk' y xub'i'ij che:

—Rilal lal jun chike ri eteran chirij ri Jesús, ri jun aj Galilea —xcha'.

⁷⁰ No'j ri Pedro xrewaj chikiwach konoje, jewa' xub'i'ij:

—Ri'in na weta'am tane sa' puwi' katch'a't wi —xcha'.

⁷¹ Ek'u ri' kel b'i ri Pedro chuchi' ri puerta yey xilitaj ruma jun chik ali aj chak, y wa'li jewa' xub'i'ij chike ri e k'o chiri':

—Wa' wa jun achi e jun chike ri eteran chirij ri Jesús ri aj Nazaret —xcha'.

⁷² Ri Pedro xrewaj tanchik y lik xujikib'a' uwach ub'i'ixikil:

—Ri'in na weta'am ta k'ana uwach la' la'chi —xcha'.

⁷³ Joq'otaj k'u ri', ri e k'o chiri' xeqib' ruk' ri Pedro y xkib'i'ij che:

—Paqatzij wi rilal lal jun chike rutijo'n; ma lik q'alaj, ri kach'a't la e junam ruk' ri kech'a't rike —xecha'.

⁷⁴ Ek'u ri Pedro xujeq ub'i'ixikil itzel taq tzij y lik xujikib'a' uwach, xub'i'ij:

—Ri'in na weta'am ta k'ana uwach la' la'chi — xcha'.

Xew xuk'is ub'i'xikil wa', xb'ixon lo ri teren. ⁷⁵ Ek'uchiri', xk'un lo chuk'u'x ri Pedro ri xb'i'x lo che ruma ri Jesús: «K'amaja' ne kab'ixon ri teren, ri'at oxlaj chik ab'i'im na aweta'am ta nuwach.» Ewi xel b'i ri Pedro chiri' y lik xoq'ik ruma ruk'axk'olil uk'u'x.

27

Ri Jesús kaya'i' chwach ri taqanel Pilato (Mr. 15:1; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-40)

¹ Echiri' xsaqirik, konoje ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' ri nimaq winaq re ri tinamit, xki'an tzij chikiwach puwi ri kaki'ano cha' kaq'at tzij re kamik puwi ri Jesús. ² Yutum k'u ri Jesús, xkik'am b'i y xe'kiya'a chwach ri taqanel Poncio Pilato.

Ri Judas kukamisaj rib'

³ Ri Judas ri xk'ayin re ri Jesús, echiri' xrilo xq'at tzij re kamik puwi ri Jesús, lik xok chuk'u'x ri xu'ano. Xe'ek k'ut y xutzelej ri treinta saqil puaq chike ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios y chike ri nimaq winaq. ⁴ Xub'i'ij k'u chike:

—Ri'in lik in makuninaq, ma xink'ayij pa kamik jun achi na jinta umak —xcha'.

Pero rike xkib'i'ij che:

—Na jinta qe ri'oj che la'; la' amak ri'at —xecha'.

⁵ Ek'uchiri', ri Judas xu'k'aqa kan ri puaq pa ri Rocho Dios y xe'ek k'ut xu'jitz'aj rib'.

⁶ Ri nimaq e aj chakunel pa ri Rocho Dios xe'kimolo ri puaq y xkib'i'ij: «Wa' wa puaq na ub'e

ta k'enoq kaqaya pa ri kaxa re qasa'n, ma wa' rajil ukik'el jun achi» xecha'.

⁷ Tek'uchiri', xki'an tzij chikiwach cha' ruk' wa' wa puaq kakiloq' juch'aqap ulew rub'i' "Luwar re ri aj tz'aqal xoq'o'l", cha' ku'ana jun luwar re muqub'al ke ri na e ta aj Israel. ⁸ Ruma k'u la', la jun ulew k'a e ub'i' waq'ij ora "Luwar re kik'". ⁹ Ek'u xu'an pacha' ri tz'ib'ital kan ruma ri q'alajisanel Jeremías pa Ruch'a'tem ri Dios, pa kub'i'ij wi:

Xkik'am k'u ri treinta saqil puaq,
ma e rajil ri' kojotal kuma raj Israel.

¹⁰ Y ruk' k'u wa puaq,
xkiloq' ri jun luwar rub'i' "Luwar re ri aj
tz'aqal xoq'o'l",
jela' pacha' ri ub'i'im lo ri Dios chwe. *Zac.*
11:12-13; Jer. 19:1-2; 32:6-9

*Katz'aq uchi' ri Jesús chwach ri taqanel Pilato
(Mr. 15:2-5; Jn. 18:33-40)*

¹¹ Ek'uchiri' xk'am b'i ri Jesús chwach ri taqanel Pilato, rire xutz'onoj che ri Jesús:

—¿Lal kami ri' ri rey ke raj judi'ab'? —xcha'.

Ri Jesús xub'i'ij che:

—Lal kab'i'n la re —xcha'.

¹² Yey echiri' ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' ri nimaq winaq re Israel xkitz'aq uchi' ri Jesús, Rire na xuk'ul ta k'ana uwach ri kakib'i'ij rike.

¹³ Ruma k'u ri', ri Pilato xutz'onoj che ri Jesús:

—¿Na kata ta kami la janipa ri kakib'i'ij chi'ij la?
—xcha'.

¹⁴ Pero ri Jesús na xuk'ul ta k'ana uwach; ruma k'u ri', ri taqanel lik xkam ranima' che.

*Kaq'at tzij re kamik puwi ri Jesús
(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 19:1-16)*

¹⁵ Chupa k'u ri nimaq'ij Pascua, ri taqanel romano xex ku'an wi kuyolopij b'i jun chike ri e k'o pa cárcel, yey e ri winaq kecha'wik china ri kakaj kayolopix b'i. ¹⁶ K'o k'u jun achi pa cárcel lik eta'matal uwach, Barrabás rub'i'.

¹⁷ Ek'uchiri' ri winaq kimolom chi kib', ri Pilato xutz'onoj chike:

—¿China ri kiwaj ri'ix kanyolopij b'i, e ri Barrabás o e ri Jesús, ri kab'i'x che “e ri Cristo”, Rucha'o'n lo ri Dios? —xcha'. ¹⁸ Xutz'onoj k'u wa' ma reta'am e k'o jujun k'ax kik'u'x chirij ri Jesús, y xa ruma k'u ri' kiya'om ri Jesús chwach.

¹⁹ Ek'uchiri' tz'ul ri Pilato pa ri q'atb'al tzij, ri rixoqil xutaq ub'i'xikil che: «Mak'o ma'an la che wa jun achi jusuk' ub'inik usilab'ik, ma waq'ij lik kab'ison nuk'u'x ruma xin'an jun wachik' puwi rire yey lik xib'ib'al uwach ri xinwachik'aj» xcha'.

²⁰ No'j ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk'taq ri nimaq winaq re Israel xkikoj pa kijolom ri uk'iyal winaq cha' e kakitz'onoj kayolopix b'i ri Barrabás yey e kakamisax ri Jesús.

²¹ Ri taqanel xch'a't tanchi kuk' ri winaq, jewa' xutz'onoj chike:

—¿China chike wa ka'ib' kiwaj kanyolopij b'i? —xcha'.

Rike xkib'i'ij:

—E yolopij b'i la ri Barrabás —xecha'.

²² Tek'uchiri', xutz'onoj ri Pilato chike:

—¿Yey sa' k'u ri' kan'an che ri Jesús, ri kab'i'x che “e ri Cristo”, Rucha'o'n lo ri Dios? —xcha'.

Konoje xkik'ul uwach:

—¡Kamisax chwa cruz! —xecha'.

²³ Ek'u ri' ri Pilato xub'i'ij chike:

—¿Sa' k'u rumak u'anom? —xcha'.

Pero ri winaq más ko xesik'inik:

—¡Kamisax chwa cruz! —xecha'.

²⁴ Ri Pilato xrilo na jinta kutiqoj ku'an más tz'onob'al chike ma más ne ketukuk ri winaq; ruma k'u ri', xutaq uk'amik ya' y ek'u la' chiki-wach ri winaq xuch'aj ruq'ab', y jewa' xub'i'ij:

—Na jinta k'u numak ri'in che rukamik wa'chi jusuk' rub'inik, ma wa' imak ri'ix —xcha'.

²⁵ Konoje k'u ri winaq xkik'ul uwach, jewa' xkib'i'ij:

—Ri'oj kuk' ri qalk'o'al kaqaya qib' chuxe' rukamik rire —xecha'.

²⁶ Ewi ri Pilato xuyolopij b'i ri Barrabás. Tek'uchiri', xtaqan che kajich' upa ri Jesús y xuya pakiq'ab' ri soldados cha' kakikamisaj chwa cruz.

²⁷ Ek'uchiri', ri soldados re ri taqanel xkik'am b'i ri Jesús pa ri palacio y xkimol k'u kichi' konoje ri soldados cha' kakisut rij. ²⁸ Xkesaj k'u b'i ruq'u' y xkirip jun manta chirij yey wa' kaqkoj katzu'nik.

²⁹ Che rujolom xkikoj jun corona pach'um ruk' k'iix y xkiya jukutaj tani pa ruq'ab' uwikiq'ab'. Tek'uchiri', xexuki' chwach y xkijeq uch'amixik, jewa' kakib'i'ij che:

—¡Nim uq'ij ri rey ke raj judi'ab'! —kecha'.

³⁰ Yey xkichub'aj rupalaj, xkimaj k'u ri jukutaj tani puq'ab' y ruk' la' xkich'ay rujolom. ³¹ Echiri' xkitanab'a' uch'amixik, xkesaj ri manta kiripom chirij y xkikoj tanchi ruq'u'. Tek'uchiri', xkik'am b'i re ke'kikamisaj chwa cruz.

*Rukamik ri Jesús chwa ri cruz
(Mr. 15:21-41; Lc. 23:26-49; Jn. 19:17-30)*

³² Echiri' katajin kelik b'i, xkik'ul jun achi aj Cirene, Simón rub'i', y xkitaq che kutelej b'i ri cruz re ri Jesús. ³³ Ek'uchiri', xeb'opon pa ri luwar Gólgota rub'i', wa'ke'elawi "luwar re ub'aqil ujolom anima". ³⁴ Xkiya k'u che ri Jesús vinagre yijb'am ruk' aq'es lik k'a; pero Rire echiri' xuna' wa', na xraj taj xutijo.

³⁵ Echiri' kiya'om chi ri Jesús chwa ri cruz, ri soldados ruk' jun sorteo xkijach kib' puwi ruq'u'. Jek'ula' e xu'ana pacha' rub'i'im lo ri q'alajisanel chupa Ruch'a'tem ri Dios:

Xkijach kib' puwi ri nuq'u',

ma xki'an sorteo ruk'.

Sal. 22:18

³⁶ Tek'uchiri', xetz'uyi' chiri' cha' kakichajij ri Jesús.

³⁷ Chwi k'u lo rucruz ri Jesús tz'ib'italik su'b'e xq'at tzij puwi', jewa' kub'i'ij: «E JESÚS WA', RI REY KÉ RAJ JÚDI'AB'.»

³⁸ Xekiya k'u ka'ib' eleq'omab' chwa cruz, jun puwikip'ab' y jun pumox ri Jesús.

³⁹ Ek'u ri winaq keb'ik'ow chiri' kakiyoq' kanoq, kakiyiriyá' ri kijolom che, ⁴⁰ y jewa' kakib'i'ij:

—At pe' ri ab'i'im kawulij ri Rocho Dios y xa pa oxib' q'ij kayak tanchik; chakolob'ej k'u awib' ri'. We paqatzij wi at Uk'ajol ri Dios, chatqaj lo chwa ri cruz —kecha'.

⁴¹ Jenela' ri' xki'an ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios junam kuk' raj k'utunel re ri tziypixab', ri fariseos y ri nimaq winaq re ri tinamit; lik xkich'amij, jewa' xkib'i'ij:

42 —Lik wa' k'ut e k'i ri xeb'ukolob'ej che taq yab'il y che kamik, yey na kuriq ta wa' k'u ukolob'exik rib' rire. We ta paqatzij wi e Rey re ri qatinamit Israel, qaja lo ri' utukel chwa ri cruz cha' jela' kaqakojo e rire ri Ucha'o'n lo ri Dios.

43 Ma lik wa' k'ut xkub'i' uk'u'x ruk' ri Dios. Yey we ta ri Dios lik k'ax kuna'o, chukolob'ej ri' wo'ora, ma rire ub'i'im e Uk'ajol ri Dios —xecha'.

44 Jenela' ri' xkib'i'ij releq'omab' eya'om chwa cruz pa taq utzal, lik xkich'amij.

45 Echiri' xtik'oj ri q'ij, xok q'equ'm che ruwachulew y wa' xu'k'isa k'a che ri urox ora* b'enaq q'ij.

46 Chupa k'u la' la' ora, ri Jesús lik ko xsik'inik, jewa' xub'i'ij pa ri ch'a'tem kach'a't wi Rire:

—*Elí, Elí, ¿lama sabactani?* —xcha'. Wa' ke'elawi: “Lal nu Dios, Lal nu Dios, ¿su'b'e xinoq'otaj kan la?”*

47 Jujun k'u chike ri e k'o chiri', echiri' xkita wa', xkib'i'ij:

—Wa' wa'chi e kusik'ij ri q'alajisanel Elías —xecha'.

48 Y na jampatana, k'o jun chike rike lik kanik xe'ek, xu'k'ama lo jun esponja y xumu' pa vinagre. Xuxim k'u chutza'm jun tani y xuya pan che ri Jesús re kutz'ub'u.

49 Ek'u ri jujun chik xkib'i'ij che:

—Maya che, qila pe' we kak'un ri Elías re kolu'kolob'ej —xecha'.

50 Tek'uchiri', ri Jesús lik ko xsik'in tanchik y xuq'atisaj k'u ri ranima' puq'ab' ri Dios, asu

* 27:45 “Ri urox ora”: Kil “hora” pa vocabulario. * 27:46 Sal. 22:1

xkamik. ⁵¹ Ek'u la' la joq'otaj ri telón† k'o chupa ri Rocho Dios xrich'rob' chunik'ajal; xujeq lo puwi' y xo'lk'is k'a chuxe'. Rulew lik xb'arb'atik y ri nimaq taq ab'aj xejaqajob' upa. ⁵² Y xejaqataj taq ri muqub'al yey uk'iyal tikawex re rutinamit ri Dios ekaminaq chik, xek'astaj loq ⁵³ y xeb'el lo chupa taq ri muqub'al. Ek'uchiri' k'astajinaq chub'i ri Jesús, rike xeb'ok pa ri santowilaj tinamit yey chila' xeb'ilitaj kuma uk'iyal winaq.

⁵⁴ Ek'u ri capitán y ri soldados echajiyom re ri Jesús, echiri' xkil ri kab'raqan y ronoje taq ri xu'ano, lik xkixi'ij kib' y jewa' xkib'i'ij:

—¡Paqatzij wi, wa' wa'chi e Uk'ajol ri Dios! — xecha'.

⁵⁵ E k'o k'u uk'iyal ixoqib' chiri' kakitzutza' pana chinimanaj; wa' e taq ri e petinaq ruk' ri Jesús chwi xel lo Galilea y lik kinimam loq. ⁵⁶ Chikixo'l wa' wi'xoqib' k'o ri María ri aj Magdala, k'o ri María ri kichu ri Jacobo y ri José, yey k'o ri kichu ri keb' uk'ajol ri Zebedeo.

Ri Jesús kamuqik

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷ K'o jun achi aj Arimatea, José rub'i'; rire b'eyom y e jun chike rutijo'n ri Jesús. B'enaq q'ij rire ⁵⁸ xe'ek k'u ruk' ri Pilato re ku'tz'onoj rucuerpo ri Jesús. Ek'u ri Pilato xtaqan che kaya'i' lo rucuerpo ri Jesús che rire. ⁵⁹ Ri José xuk'am k'u b'i rucuerpo ri Jesús, xupis b'i pa jun manta lik saq ⁶⁰ y xu'ya'a pa jun muqub'al re rire, wa' k'ak' k'otom pa'b'aj. Xutaq k'u uketeb'axik kan jun

---

† **27:51** “Telón”: E jun k'ul kujach upa ri Luwar Santo ruk' ri Luwar lik Santo. Éx. 26:31-33; Heb. 6:19; 9:3-12

nimalaj ab'aj chuchi' re tz'apib'al re; tek'uchiri', xe'ek. ⁶¹ E k'o k'u chiri' ri María ri aj Magdala y ri jun chik María, etz'ul chwach ri muqub'al.

Kekoj e chajinel chwa ri muqub'al

⁶² Ik'owinaq chi k'u ri q'ij echiri' raj judi'ab' kakiyijb'a' pan janipa ri kajawax chike pa ri q'ij re uxlanib'al. Ek'uchiri', ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' ri fariseos xkimol kib' ruk' ri Pilato ⁶³ y xkib'i'ij che:

—Qajawal, xk'un chiqak'u'x, la' la jun achi sokoso'nel echiri' k'a k'aslik jewa' xub'i'ij: “Purox q'ij kink'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq.” ⁶⁴ E uwari'che, taqa la uchajixik chi utz ri muqub'al k'a che rurox q'ij, cha' na kek'un ta rutijo'n chaq'ab', ko'lkelaq'aj b'i rucuerpo y tek'uchiri', kakib'i'ij chike ri winaq: “Xk'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq.” We ek'u xu'an ri', ku'ana ne más unimal raq'ub'al ri' chwa ri nab'e u'anom loq echiri' xub'i'ij e Rucha'o'n lo ri Dios —xecha'.

⁶⁵ Ri Pilato xub'i'ij chike:

—Chek'ama b'i alaq wa' wa e chajinel y je'tz'apij alaq chi utz ri muqub'al —xcha'.

⁶⁶ Xeb'ek k'ut, xe'kitz'apij uchi' ri muqub'al chi utz, xkikoj jun sello puwi ri nimalaj ab'aj tz'apib'al uchi' y xekiya k'u kan ri e chajinel chiri'.

28

Ruk'astajib'al ri Jesús

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Ik'owinaq chi ri q'ij re uxlanib'al, e ri' katajin usaqirik ri nab'e q'ij che ri semana, ri María ri aj Magdala y ri jun chik María xe'kila ri muqub'al.

² Xaqik'ate't xpe jun nimalaj kab'raqan, yey wa' e x'anaw jun ángel re ri Dios xqaj lo chikaj. Echiri' xopon chwach ri muqub'al, xresaj rab'aj utz'apim uchi' ri muqub'al y xtz'uyi' k'u puwi'. ³ Ri ángel lik kawolq'inik, katzu'n jela' pacha' ruxe' kaj echiri' kayok' ka'nik; yey ruq'u' lik saq pacha' ri nieve.*
⁴ Ri soldados echiri' xkil ri ángel, lik xkixi'ij kib'che; xkijeq keb'irb'otik y xekanaj kanoq pacha' chi ekaminaq.

⁵ Ek'uchiri', xub'i'ij ri ángel chike rixoqib':

—Mixi'ij iwib'. Ma ri'in weta'am e kitzukuj ri Jesús, ri xkamisax chwa cruz. ⁶ Rire na jinta chi wara, ma k'astajinaq chub'i jela' pacha' rub'i'im chi uloq. Cho'liwilape wa luwar pa xya'i' wi ri Qanimajawal. ⁷ Jix k'u ri'ix, lik chiwilij b'i y ji'b'i'ij chike rutijo'n: “Ri Jesús xk'astaj b'i chikixo'l ri ekaminaq. Chiwilape', Rire ke'ek Galilea, kanab'ej b'i chiwach; chila' k'u ri' ki'wila wi uwach.” Ek'u xo'l nub'i'ij wa' chiwe —xcha'.

⁸ Echiri' rixoqib' xeb'el b'i chuchi' ri muqub'al, lik kixi'im kib' pero k'o unimal ki'kotemal kuk'. Keb'an k'u ri' xeb'ek cha' ke'kib'i'ij chike rutijo'n janipa ri xkilo y ri xb'i'x b'i chike. E k'o k'u chi b'e
⁹ echiri' ri Jesús xeb'uk'ulu y xuya rutzil kiwach. Ek'u rike xeqib' ruk' y xkixuk kib' chwach; xki-laq'apuj ri raqan y xkiloq'nimaj uq'ij.

¹⁰ Ri Jesús xub'i'ij k'u chike:

—Mixi'ij iwib'. Jix, ji'b'i'ij chike ri nu hermanos cha' keb'ek chila' Galilea y chiri' kakil wi nuwach —xcha'.

Ri raq'ub'al xki'an ri e chajinel re ri muqub'al

* **28:3** Ri nieve jela' rusaqil pacha' katzu'n ri saqb'ach.

¹¹ Ek'uchiri' e k'o pan rixoqib' pa b'e, jujun chike ri e chajinel xeb'ek pa ri tinamit y xe'kitzijo'j chike ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios ronoje ri xkik'ulumaj. ¹² Ek'u ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' ri nimaq winaq re ri tinamit, xkich'a'b'ej kib' cha' kaki'an tzij chikiwach. Xkiya k'u uk'iyal puaq chike ri soldados ¹³ y xekitaq che jewa' kakib'i'ij: «Echiri' okinaq lo qawaram chaq'ab', xek'un rutijo'n ri Jesús y xkelaq'aj b'i rucuerpo. ¹⁴ Yey we xreta'maj wa' ri taqanel, ri'oj kaqakoj pujolom cha' na jinta k'o ku'an chiwe» kecha'.

¹⁵ Ri soldados xkik'am k'u ri puaq y e xki'ano janipa ri xb'i'x chike. Ek'u raj judi'ab' k'a e ub'i'ixkil wa' kaki'an waq'ij ora.

Ri taqanik xya' kan ruma ri Jesús

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ E taq k'u ri junlajuj utijo'n xeb'ek Galilea chwa ri jun juyub' pa ub'i'im wi ri Jesús chike. ¹⁷ Echiri' xkil uwach ri Jesús, lik xkiloq'nimaj uq'ij, tob' k'u e k'o jujun chike k'amaja' kakikojo we paqatzij wi ri Jesús xk'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq.

¹⁸ Ek'uchiri', xqib' ri Jesús kuk' y xub'i'ij chike:

—Ri'in ya'tal lo panuq'ab' ronoje ri taqanik chila' chikaj y che ruwachulew. ¹⁹ Ruma k'u wa', jix kuk' konoje ruk'iyal kiwach taq ri tinamit che ruwachulew, chi'ana k'u e nutijo'n chike y chiya'a ri bautismo chike pa rub'i' ri Qaqaw Dios, Ruk'ajol y ri Santowilaj Ruxlab'ixel. ²⁰ Chik'utu chikiwach rike cha' e kaki'an ronoje janipa ri ixnutaqom ri'in che. Lik chiweta'maj k'ut: Ri'in kink'o'ji' iwuk'

ronoje q'ij k'a che ri k'isb'al re ruwachulew —
xcha'. Amén.

Ri utzilaj tzij re ri kanimajawal Jesucristo New Testament in Achi Rabinal; acr (GT:acrN:Achi)

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Achi

Dialect: Rabinal

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Achi

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 9 Oct 2020

c47d5e0e-42c2-5f90-9b73-ce40b05f740d